

Program Rozwoju Powiatu Toruńskiego na lata 2017-2020

**Opracowanie na zlecenie Powiatu Toruńskiego:
Anna Mówińska, październik 2017 r.**

Ten dokument jest chroniony prawami autorskimi.

Bez pisemnej zgody Powiatu Toruńskiego nie możesz kopiować, powielać ani wykorzystywać jego fragmentów.

Chcesz użyć jakiegoś elementu tej publikacji? Wyślij prośbę na adres promocja@powiattorunski.pl

Document protected by copyright ©. All rights reserved.

Ask for permission at promocja@powiattorunski.pl before copying, using any piece of this document.

Spis treści:

	Streszczenie	4
	Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej powiatu toruńskiego	7
	Podstawowe informacje:	8
	Struktura demograficzna	17
	Rynek pracy	44
	Infrastruktura i oferta społeczna	64
	Wykluczenie społeczne	76
	Walory turystyczne	81
	Infrastruktura techniczna	90
	Analiza SWOT	97
	Cele, priorytety, kierunki działań	98
	Wykaz zadań z planem finansowym	107
	Podstawowe założenia systemu realizacji (w tym monitoring osiągnięcia celów Programu)	112

▶▶ Streszczenie:

Program Rozwoju Powiatu Toruńskiego na lata 2017-2020 to dokument operacyjno-wdrożeniowy, opracowany zgodnie z ustawą z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. 2006 Nr 227 poz. 1658).

Opisuje on jak zadania rozwojowe, podejmowane i realizowane przez Powiat Toruński (Starostwo Powiatowe w Toruniu i podległe mu jednostki) do końca 2020 roku, wpisują się w ramy określone w innych dokumentach strategicznych (przede wszystkim „**Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego – Plan Modernizacji 2020+**”, dalej SRWKP).

Punktem wyjścia do określenia kierunków rozwoju powiatu toruńskiego była z jednej strony **diagnoza** sytuacji społeczno-gospodarczej tego obszaru, z drugiej – wytyczne i zadania zawarte w obowiązujących dokumentach strategicznych i planistycznych (na poziomie regionalnym, subregionalnym, powiatowym i gminnym).

W oparciu o cechy wyróżniające ten obszar i kierunki interwencji rekomendowane w innych dokumentach na lata 2017-2020 założyliśmy realizację siedmiu celów. Zamierzamy osiągnąć **cel główny – Zrównoważony rozwój powiatu toruńskiego do 2020 roku** – dzięki działaniom skoncentrowanym w sześciu celach szczegółowych:

- 1. Wsparcie lokalnego rynku pracy na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku** – to zestaw mechanizmów aktywizacji zawodowej, koordynowany przez Powiatowy Urząd Pracy; planowany zakres wsparcia (m.in. doradztwo zawodowe, pomoc w podjęciu działalności gospodarczej, tworzenie nowych miejsc pracy) jest tożsamy z celem „Gospodarka i miejsca pracy” SRWKP;
Priorytet: dobre miejsca pracy;
- 2. Rozbudowa i poprawa standardu infrastruktury transportowej, drogowej na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku** – to budowa i remonty dróg, ścieżek rowerowych i obiektów towarzyszących, zadania w tym zakresie realizuje głównie Powiatowy Zarząd Dróg; działania te są zgodne z celem „Dostępność i spójność” SRWKP;
Priorytety: bezpieczeństwo użytkowników i rozwój tras rowerowych;
- 3. Ograniczenie skali wykluczenia społecznego na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku** – dzięki usługom oferowanym przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie i Domy Pomocy Społecznej chcemy otoczyć opieką mieszkańców w potrzebie i pomóc im w codziennym funkcjonowaniu; nasze placówki opieki i programy wsparcia zagrożonych grup realizują zadania ze sfery rozwoju społecznego i solidarności międzypokoleniowej w ramach celu „Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi” SRWKP;
Priorytety: profilaktyka i wsparcie seniorów;

- 4. Unowocześnienie bazy edukacyjnej na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku** – dzięki inwestycjom w nasze szkoły będziemy w stanie lepiej uczyć przyszłych lokalnych specjalistów, inwestycje będą nadzorować dyrektorzy poszczególnych placówek; zadania założone w Programie są zgodne z kierunkami interwencji dla sfery edukacji w ramach celu „Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi” SRWKP;
Priorytet: nowoczesne pracownie naukowo-doświadczalne;
- 5. Rozwój ochrony zdrowia na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku** – dzięki wzrostowi standardu usług medycznych świadczonych przez Szpital Powiatowy spółka z o. o. w Chełmży i kontynuacji programów badań profilaktycznych (działania nadzorowane przez władze spółki) nastąpi poprawa w sferze bezpieczeństwa zdrowotnego mieszkańców w ramach celu „Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi” SRWKP;
Priorytet: wysokie standardy opieki;
- 6. Poprawa standardu usług świadczonych przez Starostwo Powiatowe w Toruniu i podległe instytucje do 2020 roku** – dzięki zaplanowanej informatyzacji zasobów geodezyjnych (koordynowanej ze strony Powiatu przez Wydział Geodezji) znacząco poprawimy obsługę klientów Starostwa, osiągając tym samym założenia dla celu „Sprawne zarządzanie” SRWKP;
Priorytet: usługi elektroniczne.

Poza działaniami wskazanymi powyżej, Powiat Toruński wykonuje na bieżąco szereg innych zadań kluczowych dla funkcjonowania całego obszaru. Wydaje decyzje, nadzoruje, wpisuje do rejestrów, ustala ramy, w których następnie realizowane są inwestycje i projekty innych podmiotów. Czynności wykonywane przez pracowników jednostek powiatowych, związane z realizacją poszczególnych celów SRWKP, zostały wskazane w części Cele, priorytety i kierunki działań.

Na realizację tego czteroletniego Programu planujemy przeznaczyć 31,5 miliona złotych ze środków budżetu Powiatu Toruńskiego i dodatkowo pozyskać jeszcze 107 milionów złotych od innych podmiotów (główne źródła współfinansowania zadań to Fundusz Pracy, Państwowy Fundusz Ochrony Osób Niepełnosprawnych, budżet państwa i fundusze unijne). Łączny szacunkowy koszt realizacji wszystkich zadań ujętych w Programie to **138,6 miliona złotych**.

Każdy cel, priorytet i kierunek interwencji został opisany przy użyciu mierzalnych wskaźników. Pozwolą one na bieżący monitoring postępów Programu. Dodatkowo, w pierwszej połowie 2019 roku dokonamy okresowego przeglądu (ewaluacji) naszych założeń.

Za realizację Programu odpowiada Zarząd Powiatu Toruńskiego, który będzie koordynować działania szeregu podległych i współpracujących jednostek, przypisanych merytorycznie do poszczególnych zadań.

Program Rozwoju Powiatu Toruńskiego na lata 2017-2020:						
 Zdiagnozowane problemy	 Cel strategiczny	 Priorytet/y	 Mln zł	 Zakładane efekty:		
- niski poziom wykształcenia, - bezrobocie, - bardzo niski poziom średniego wynagrodzenia,	 1. Wsparcie lokalnego rynku pracy	1. dobre miejsca pracy	34,5	167 nowych miejsc pracy 490 nowych firm	 	
- niewystarczająco rozwinięta infrastruktura drogowa, - niewykorzystany w pełni potencjał do rozwoju transportu i turystyki rowerowej,	 2. Rozbudowa i poprawa standardu infrastruktury transportowej, drogowej	2A. bezpieczeństwo użytkowników 2B. rozwój tras rowerowych	61,0	76 km wyremontowanych dróg 50 km nowych ścieżek rowerowych 4 km nowych chodników	 	
- duże zagrożenie ubóstwem, - prognozowany dynamiczny wzrost liczby seniorów, - konieczność rozbudowy programów profilaktycznych,	 3. Ograniczenie skali wykluczenia społecznego	3A. profilaktyka 3B. wsparcie seniorów	11,7	2 ulepszone miejsca pobytu 7 programów wsparcia osób wykluczonych 3 000 osób objętych wsparciem	 	
- niski poziom wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców, - bardzo niski poziom średniego wynagrodzenia,	 4. Unowocześnienie bazy edukacyjnej	4. nowoczesne pracownie naukowo-doświadczalne	12,8	63 wsparte pracownie 2 800 uczniów i 122 nauczycieli podnoszących kwalifikacje	 	
- wysokie koszty systemu opieki zdrowotnej, - prognozowany dynamiczny wzrost liczby seniorów,	 5. Rozwój ochrony zdrowia	5. wysokie standardy opieki [3A. profilaktyka]	12,0	1 unowocześniony szpital 1 500 badań profilaktycznych	 	
- utrudnienia dla inwestorów, związane z planowaniem przestrzennym,	 6. Poprawa standardu usług Starostwa	6. usługi elektroniczne	6,6	z informatyzowanie zasobów geodezyjnych		
Strony: 7-96	Strony: 97-106	138,6	Strony: 107-111			

Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej powiatu toruńskiego:

Określenie priorytetów rozwojowych wymaga w pierwszej kolejności prześledzenia zmian i zdiagnozowania podstawowych **trendów społeczno-gospodarczych** na terenie powiatu toruńskiego. Żeby możliwe było ich określenie, trzeba przeanalizować dane co najmniej z okresu ostatnich pięciu lat. W niniejszej diagnozie zaprezentowane zostały **dane z lat 2011-2015 lub 2012-2016** (w zależności od dostępności).

Ponadto, dla celów niniejszego dokumentu, szczególnie istotne jest przeanalizowanie zjawisk występujących na terenie powiatu toruńskiego, **w porównaniu do średnich wartości dla województwa kujawsko-pomorskiego i Polski** (*benchmarking*). Pozwoli to na identyfikację przewag konkurencyjnych i obszarów problemowych, charakterystycznych dla tej konkretnej jednostki samorządu terytorialnego.

Aby zapewnić porównywalność danych, w diagnozie posłużono się przede wszystkim danymi Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (**BDL GUS**), gromadzonymi i obliczanymi w oparciu o jednolitą metodologię. Zostały one uzupełnione o informacje pochodzące ze **Starostwa Powiatowego w Toruniu** oraz współpracujących z nim podmiotów i instytucji.

W celu lepszego ukazania sytuacji w powiecie toruńskim na tle kraju, w diagnozie użyto także map. Wyraźnie pokazują one, jak silnie dany problem, zjawisko występuje w poszczególnych powiatach Polski.

Każda część kończy się **podsumowaniem**, w którym za każdym razem wskazano cechy i zjawiska, charakterystyczne dla powiatu toruńskiego. Spośród zestawu szczegółowych analiz, w pierwszej kolejności, wybrane zostały te elementy, które stanowią **atuty i problemy powiatu** (są jego silnymi i słabymi stronami) oraz zjawiska, które mogą stanowić zewnętrzne szanse i zagrożenia (**potencjał i ryzyko**).

Wnioski z poszczególnych części diagnozy zawsze **zawierają wyjaśnienia i odniesienie do konkretnych danych i wskaźników**, użytych w analizach szczegółowych.

Podstawowe informacje:

Powiat toruński jest położony w centralnej części województwa kujawsko-pomorskiego i obejmuje dziewięć gmin: **Chełmża (gmina wiejska), miasto Chełmża, Czernikowo, Lubicz, Łubianka, Łysomice, Obrowo, Wielka Nieszawka i Zławieś Wielka**. Powiat toruński sąsiaduje bezpośrednio z miastem na prawach powiatu – Toruniem, miastem na prawach powiatu – Bydgoszczą oraz powiatami: bydgoskim, aleksandrowskim, inowrocławskim, lipnowskim, chełmińskim, golubsko-dobrzyńskim i wąbrzeskim.

Grafika 1. Mapa województwa kujawsko-pomorskiego.

Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy; Rocznik Statystyczny województwa kujawsko-pomorskiego 2009, Bydgoszcz 2009.

Grafika 2. Mapa powiatu toruńskiego.

Źródło: powiattorunski.pl

Łączna **powierzchnia obszaru powiatu toruńskiego wynosi 1 230 km²**, co stanowi 6,84% województwa kujawsko-pomorskiego i 0,40% powierzchni Polski. Pod względem powierzchni powiat toruński zajmuje czwarte miejsce w województwie kujawsko-pomorskim.

Jedynym miastem na terenie powiatu toruńskiego **jest miasto Chełmża**, a **obszary wiejskie zajmują aż 99,43% jego powierzchni**. Sieć osadnicza poszczególnych gmin wiejskich na terenie powiatu toruńskiego jest bardzo zróżnicowana. Liczba sołectw wchodzących w skład poszczególnych gmin wiejskich wynosi od 4 do 28. Największe sołectwa (Cierpice i Brzoza w gminie Wielka Nieszawka, w południowej części powiatu toruńskiego) obejmują większą powierzchnię niż najmniejsza obszarowo gmina – Łubianka. Związane jest to ze specyficzną lokalizacją powiatu.

Położony on jest w **Kotlinie Toruńskiej**, nad Wisłą, która oddziela naturalnie gminę Wielka Nieszawka (jedyną leżącą na lewym brzegu rzeki) od pozostałych. **Wisła** stanowi główną barierę rozwoju transportu drogowego na terenie powiatu. Jedyny most drogowy przez Wisłę w obrębie powiatu toruńskiego zlokalizowany jest

na płatnym odcinku autostrady A1¹ (pomiędzy gminą Lubicz i Wielka Nieszawka). Dwa kolejne znajdują się w Toruniu i jeden na granicy Bydgoszczy i gminy Zławieś Wielka.

W najtrudniejszej sytuacji są mieszkańcy południowo-wschodniej części powiatu (gminy Czernikowo i Obrowo), którzy chcąc pokonać Wisłę muszą korzystać z mostu albo w Lubiczu, albo we Włocławku (oddalonych o 25-50 km). Dlatego w miesiącach letnich dodatkowo uruchamiane jest **połączenie promowe w Nieszawie** (w sąsiednim powiecie aleksandrowskim), dotowane między innymi ze środków Powiatu Toruńskiego.

Powiat otacza miasto Toruń (200 tys. mieszkańców) i dodatkowo graniczy na niewielkim odcinku z miastem Bydgoszcz (350 tys. mieszkańców). Ze względu na położenie w bezpośrednim sąsiedztwie dwóch dużych miast, **obszary wiejskie powiatu są narażone na zjawisko postępującej urbanizacji** (umiastowienia, upodobnienia się do miast). Jest to cecha charakterystyczna dla wszystkich terenów podmiejskich.

Powiat toruński jest jednak szczególnie silnie powiązany z dwoma największymi miastami regionu i dlatego został włączony do **Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Metropolitalnego** (B-TOM). Dwie stolice województwa kujawsko-pomorskiego, wraz z otaczającymi je powiatami bydgoskim i toruńskim, mają wspólnie stanowić najważniejszy ośrodek rozwoju całego województwa.

Koncepcja aglomeracji, metropolii zakłada, że zacieśnienie współpracy pomiędzy podmiotami, instytucjami na danym terenie oraz skoncentrowanie tam największych inwestycji spowoduje szybki wzrost, rozwój takiego obszaru funkcjonalnego. Następnie efekty przeprowadzonych projektów i powiększony, skumulowany potencjał aglomeracji ma oddziaływać na kolejne obszary, położone dalej od samej metropolii. Zmodernizowany transport, nowe miejsca pracy, innowacje, dobrej jakości usługi publiczne mają służyć nie tylko mieszkańcom B-TOM. Od razu skorzystają z nich też turyści i mieszkańcy regionu, odwiedzający Bydgoszcz i Toruń w codziennych sprawach. Dodatkowo oczekuje się, że w kolejnych latach pozytywne efekty rozwoju B-TOM „rozleją się” na okoliczne obszary, a sama metropolia będzie „kołem zamachowym” dla rozwoju całego regionu.

Należy pamiętać, że na obszarach otaczających wielkie miasta (i wzdłuż głównych dróg, korytarzy transportowych), często w pierwszej kolejności obserwowane są **negatywne zjawiska**, związane z dynamicznym rozwojem społeczno-gospodarczym miast.

---

¹ Obecnie, przejściowo, przejechanie 4 kilometrów autostrady A1 między węzłem Lubicz i punktem poboru opłat w Nowej Wsi (i dalej mostem autostradowym przez Wisłę) kosztuje 2 zł (dla samochodów osobowych). Trzy razy więcej niż normalna stawka za kilometr na pozostałych odcinkach A1, zarządzanych przez GTC S.A. (16 gr netto). Dane aktualne na sierpień 2017 r.

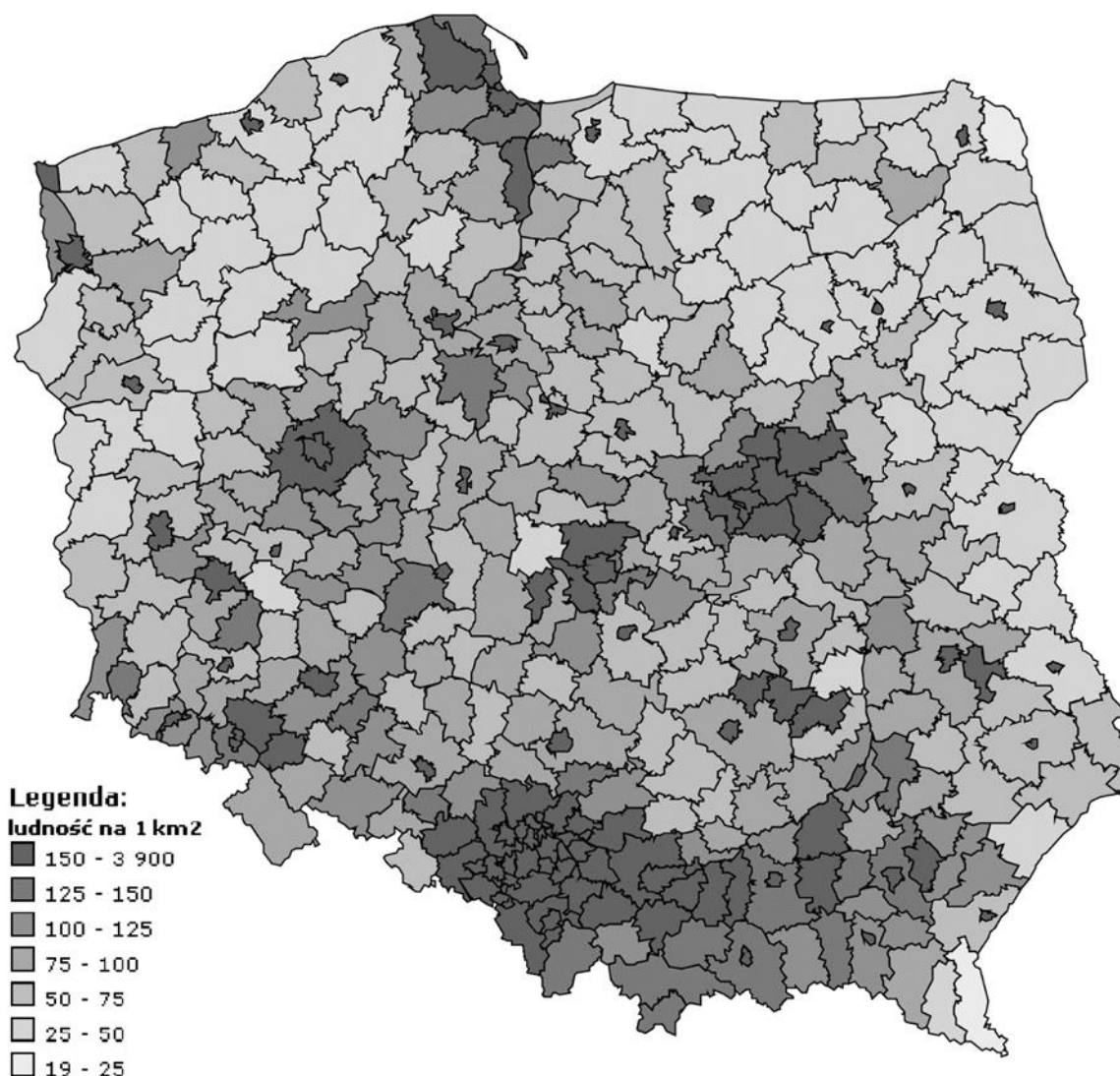
Na dany teren sprowadza się gwałtownie duża liczba nowych osób, pracujących i spędzających większość swojego czasu w mieście. Rozwój osadnictwa często wyprzedza możliwości inwestycji w zakresie podstawowej infrastruktury publicznej. Brakuje dróg, miejsc w przedszkolu, wydłuża się oczekiwanie do lekarza rodzinnego. Pojawiają się za to duże fabryki, magazyny, niezbędne do funkcjonowania okolicznych miast. Wieś traci swój tradycyjny charakter i krajobraz, a miasto (typowa dla niego zabudowa i funkcje) przekracza ustalone wcześniej granice administracyjne.

Przyjmuje się², że miastem, terenem silnie zurbanizowanym są obszary, które zamieszkuje co najmniej 150 osób na każdy kilometr kwadratowy. Na poniższej mapie, ukazującej gęstość zaludnienia w poszczególnych powiatach Polski, zaznaczono je najciemniejszym kolorem.

---

² Uproszczona definicja obszaru wiejskiego według Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Zaktualizowana, rozszerzona definicja pozwala uznać za przeważająco wiejski teren, na którym gminy wiejskie (z gęstością zaludnienia poniżej 150 osób/km²) zamieszkuje co najmniej 50% mieszkańców danej jednostki statystycznej.

Grafika 3. Mapa Polski - gęstość zaludnienia w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 18.07.2017 r.

Wskaźnik gęstości zaludnienia na terenie powiatu toruńskiego pokazuje, że procesy urbanizacyjne nie są tutaj jeszcze szczególnie silne. Wystarczy spojrzeć, jak na mapie powyżej wygląda sytuacja w województwie śląskim, małopolskim, okolicach Warszawy, czy Trójmiasta.

Średnia **gęstość zaludnienia** w powiecie toruńskim w roku 2016 **wyniosła 85 osób/km² i jest znacznie niższa niż średnia** na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (116 osób/km²) oraz na terenie Polski (123 osoby/km²). Wynika to z przeważającego udziału obszarów wiejskich w powierzchni powiatu.

Pod względem liczby osób na km² powiat toruński zajmuje **8. miejsce w województwie** kujawsko-pomorskim. Poza czterema miastami na prawach powiatu

(Bydgoszcz, Grudziądz, Toruń, Włocławek) wyprzedzają go także powiat inowrocławski (miejsce 5.), powiat aleksandrowski (miejsce 6.) i powiat chełmiński (miejsce 7.).

Łączna **liczba mieszkańców** powiatu toruńskiego na dzień 31.12.2016 r. to **104 477 osób** (czyli odpowiednio 5,01% ludności województwa kujawsko-pomorskiego i 0,27% ludności Polski). **Cechą wyraźnie wyróżniającą powiat toruński** na tle województwa i kraju **jest stały i dynamiczny przyrost liczby mieszkańców powiatu oraz wyjątkowo dobra struktura demograficzna** (szerzej w części Struktura demograficzna).

Tabela 1. Liczba ludności powiatu toruńskiego wg stanu na 31.12.2016 r.

Obszar	Liczba ludności	Powierzchnia (w km ²)	Gęstość zaludnienia (w osobach na km ²)
Polska	38 432 992	312 679	123
woj. kujawsko-pomorskie	2 083 927	17 972	116
powiat toruński	104 477	1 230	85
w tym:			
Chełmża gm. miejska	14 769	7	2 109
Chełmża gm. wiejska	9 835	180	55
Czernikowo	9 072	170	53
Lubicz	19 453	106	183
Łubianka	6 853	84	81
Łysomice	9 793	127	77
Obrowo	15 967	162	98
Wielka Nieszawka	5 036	216	23
Zławieś Wielka	13 699	178	77

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Liczba ludności w poszczególnych gminach powiatu toruńskiego jest zróżnicowana. Na koniec 2016 r. wyniosła od 5 036 osób w gminie Wielka Nieszawka do 19 453 osób w gminie Lubicz.

Co ciekawe, łączna liczba ludności gminy wiejskiej Lubicz jest wyższa niż jedyne miasto na obszarze powiatu toruńskiego (miasto Chełmża). Także wskaźnik gęstości zaludnienia dla **gminy Lubicz** jest wyjątkowo wysoki i wynosi aż **183 osoby/km²**. Świadczy to o szczególnie silnych procesach urbanizacyjnych zachodzących

na terenie tej jednej gminy. Gęstość zaludnienia na terenie pozostałych siedmiu gmin wiejskich powiatu toruńskiego wynosi bowiem jedynie od 23 do 98 osób/km².

Znaczne różnice występują także w powierzchni poszczególnych gmin powiatu toruńskiego. Najmniejsza powierzchniowo jest **gmina miejska Chełmża** (zaledwie 7 km²), co w połączeniu ze znaczną liczbą mieszkańców miasta w 2016 roku (blisko 15 000 osób), skutkuje najwyższym wskaźnikiem gęstości zaludnienia na terenie powiatu toruńskiego (**2 109 osób/km²**).

Najniższa wartość wskaźnika gęstości zaludnienia występuje na terenie gminy **Wielka Nieszawka (zaledwie 23 osoby/km²)**. Jest to bowiem gmina o najmniejszej liczbie ludności i jednocześnie o największej powierzchni spośród gmin powiatu toruńskiego.

Trzeba tu jednak podkreślić, że wartość wskaźnika gęstości zaludnienia poniżej 25-30 osób/km² uważa się za skrajnie niską, charakterystyczną dla obszarów trudno dostępnych, górskich. Na grafice nr 3 można zauważyć, że tak niskie wartości występują na przykład w powiecie bieszczadzkim (województwo podkarpackie) czy sejneńskim (województwo podlaskie). W przypadku gminy Wielka Nieszawka przyczyną są liczne, zwarte obszary leśne (**Puszcza Bydgoska**), utrudniające rozwój sieci osadniczej.

Podsumowanie:

Nawet podstawowe informacje, przedstawione powyżej, pozwalają wskazać cechy specyficzne dla powiatu toruńskiego, odróżniające go od innych obszarów. W ramach podsumowania każdej części diagnozy zostaną one zaprezentowane w podziale na atuty, problemy, potencjał i ryzyko.

Za **atuty** zostały uznane wyraźnie pozytywne trendy i zjawiska, które zachodzą wewnątrz powiatu. Cechy unikatowe, rzadko spotykane, wyróżniające powiat toruński na tle województwa i kraju. Posłużą one za podstawę do opracowania zestawienia silnych stron obszaru.

Listę problemów tworzą zdiagnozowane, niepokojące tendencje, które występują na terenie powiatu toruńskiego (lub jego części). W kontekście celów Programu, w pierwszej kolejności wybrane zostały problemy systemowe, długotrwałe, których rozwiązanie wymaga szczególnie dużych nakładów finansowych i wieloletnich działań naprawczych.

Atuty i problemy to zjawiska wewnętrzne, na które (przynajmniej w teorii) można wpłynąć przy użyciu zasobów Starostwa Powiatowego (finansowych, instytucjonalnych, kadrowych), czy aktów prawa miejscowego. W praktyce działania jednostek samorządu terytorialnego, zawsze pojawiają się jednak pewne

ograniczenia, wynikające z przepisów prawa, podziału kompetencji pomiędzy poszczególnymi organami władzy, dostępności środków budżetowych, czy zasobów lokalowych.

W XXI wieku musimy brać pod uwagę nie tylko wydarzenia, zachodzące w naszej najbliższej okolicy, ale także trendy krajowe i coraz częściej globalne, światowe. Bardzo wiele wydarzeń jest od nas niezależnych albo mamy na nie znikomy wpływ. Takie **zewnętrzne zjawiska**, których wystąpienie jest wysoce prawdopodobne, zostały wskazane jako **potencjał (szansa) lub ryzyko (zagrożenie)**.

Potencjał, szanse rozwojowe to możliwy scenariusz, optymistyczny, oparty na wykorzystaniu jakiegoś atutu powiatu albo ograniczający jakiś lokalny problem. Jego wykonanie jest zależne głównie od podmiotów spoza obszaru powiatu.

Ostatnim elementem podsumowania jest analiza ryzyka, lista możliwych zagrożeń zewnętrznych. Składają się one na „czarny scenariusz”, który może istotnie utrudnić realizację planów, sformułowanych w Programie. Ryzyka ograniczają zasoby, wzmacniają istniejące problemy lub wywołują nowe.

Na podstawie dotychczasowych danych i ustaleń za wyróżniki powiatu toruńskiego należy uznać:

W kategorii **atutów**:

- unikatowe położenie pomiędzy dwoma stolicami województwa – łącznie ponad pół miliona mieszkańców dwumiasta,
- włączenie powiatu w obszar metropolii bydgosko-toruńskiej – daje to dodatkowe możliwości finansowania projektów ze środków unijnych i krajowych,

W kategorii **problemów**:

- urbanizacja (umiastowienie) terenów położonych w pobliżu miast i głównych dróg – widoczna już wyraźnie w gminie Lubicz, na podstawie wskaźnika gęstości zaludnienia,
- silne zróżnicowanie wewnętrzne pomiędzy gminami powiatu – od miasta Chełmża, przez podmiejską gminę Lubicz po zalesioną w 83% gminę Wielka Nieszawka,
- nadwiślańskie położenie – to z jednej strony atut turystyczny, ale wykorzystują go w ten sposób głównie sąsiednie miasta; dla obszarów powiatu toruńskiego Wisła to raczej zagrożenie powodziowe i poważna bariera transportowa,

Potencjał powiatu to:

- rozwój w ramach Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Metropolitalnego – szczególnie gminy Wielka Nieszawka i Zławieś Wielka, stanowiące

alternatywne korytarze transportowe w ramach dwumiasta, mogą liczyć na dodatkowe inwestycje, scalające metropolię,

- rozwój sieci drogowej w powiecie i w najbliższych okolicach – między innymi: uruchomienie dodatkowych przepraw przez Wisłę (np. w Solcu Kujawskim i Nieszawie), budowa trasy S10 Bydgoszcz-Toruń (przez teren gminy Wielka Nieszawka), plany budowy dodatkowego węzła autostradowego na granicy gminy Wielka Nieszawka i Torunia (Czerniewice),

Ewentualne **ryzyka** to:

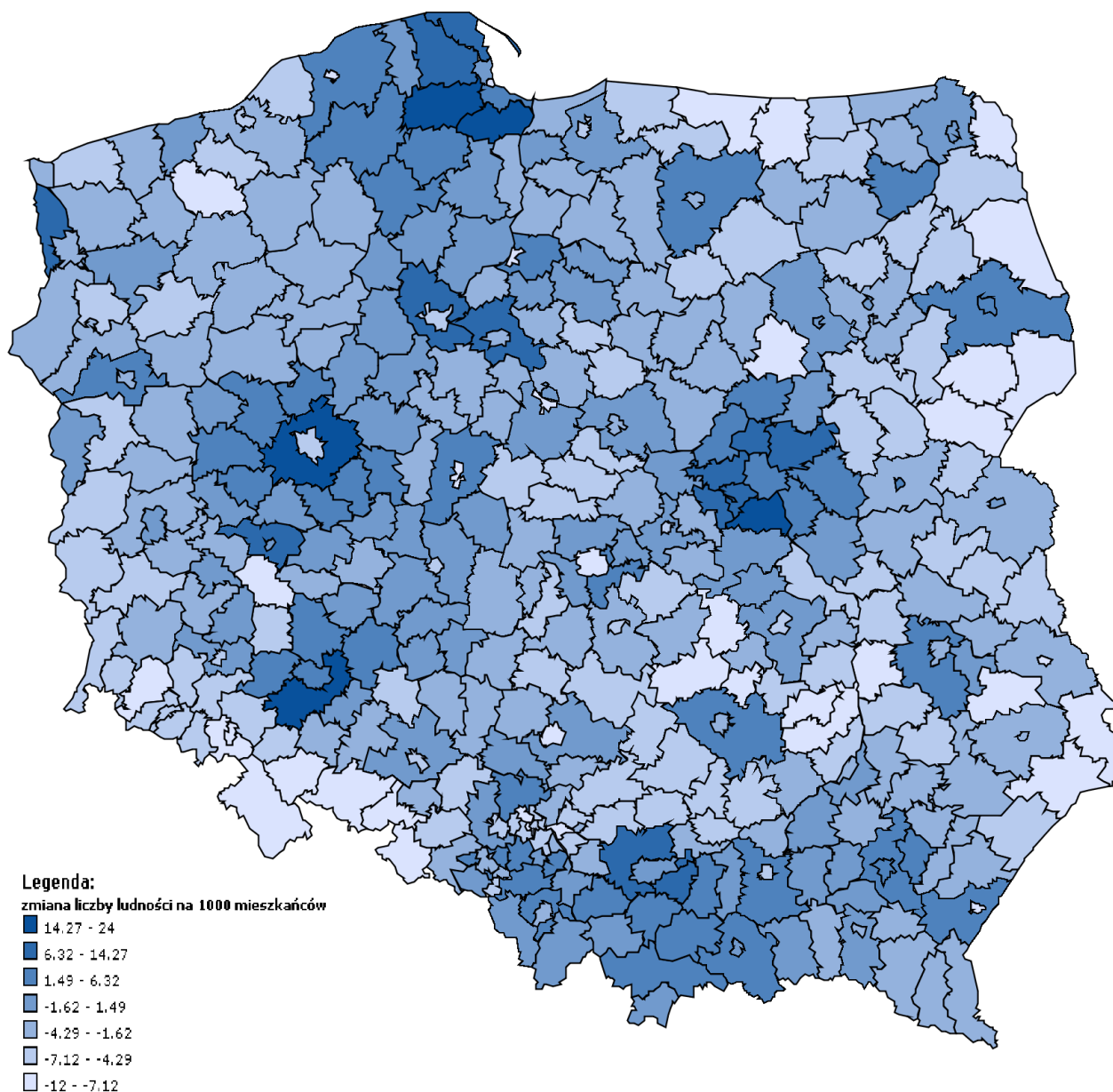
- zagrożenie powodziowe na terenach nadwiślańskich – ze względu na czynniki naturalne, jak i niewystarczające inwestycje w zabezpieczenie hydrotechniczne,
- dalsza, niekontrolowana urbanizacja – prowadząca do utraty tradycyjnego krajobrazu i funkcji wsi,
- zmiana priorytetów inwestycyjnych na szczeblu krajowym – mogąca opóźnić, uniemożliwić realizację zadań, istotnych z punktu widzenia Powiatu Toruńskiego.

Struktura demograficzna:

Pierwszym wyróżnikiem powiatu toruńskiego jest stale zwiększająca się liczba mieszkańców. Poniższa mapa jednoznacznie pokazuje, że najwyższe wzrosty liczby mieszkańców odnotowały powiaty otaczające największe miasta w kraju. Przy czym liczba mieszkańców samych dużych miast często spadała. W przypadku województwa kujawsko-pomorskiego widać to wyraźnie na przykładzie powiatu toruńskiego i bydgoskiego.

Grafika 4. Mapa Polski – zmiana liczby ludności na każdy 1000 mieszkańców w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 31.07.2017 r.

Na przeważających terenach ściany wschodniej da się zauważyć odwrotne zjawisko – wyludnianie się, ucieczkę mieszkańców na inne obszary. Problem ten dotyczy też jednak terenów przygranicznych w województwie lubuskim, dolnośląskim i opolskim.

Tymczasem, tylko w latach 2012-2016 liczba ludności powiatu toruńskiego **zwiększyła się o 4 586 osób**, co stanowi **5% wzrostu** w stosunku do roku bazowego (2012 rok).

W tych samych latach, zarówno liczba mieszkańców kraju, jak i województwa kujawsko-pomorskiego systematycznie malała. W skali Polski, w ciągu zaledwie pięciu lat ubyło ponad 100 tysięcy osób. To tyle, ile liczy miasto Grudziądz. W samym województwie kujawsko-pomorskim liczba mieszkańców zmniejszyła się o prawie 12,5 tysiąca osób. Podobna liczba osób zamieszkiwała gminę Zławieś Wielka w 2012 roku.

Tabela 2. Zmiana liczby ludności powiatu toruńskiego w latach 2012-2016.

Obszar	Liczba mieszkańców wg stanu na 31.12. danego roku					Różnica (2016- 2012)
	2012	2013	2014	2015	2016	
Polska	38 533 299	38 495 659	38 478 602	38 437 239	38 432 992	-100 307
woj. kujawsko- pomorskie	2 096 404	2 092 564	2 089 992	2 086 210	2 083 927	-12 477
powiat toruński	99 891	100 972	102 167	103 397	104 477	4 586
w tym:						
Chelmża gm. miejska	15 066	14 967	14 905	14 854	14 769	-297
Chelmża gm. wiejska	9 738	9 682	9 795	9 879	9 835	97
Czernikowo	8 912	8 952	8 984	9 073	9 072	160
Lubicz	18 940	19 069	19 150	19 238	19 453	513
Łubianka	6 496	6 610	6 690	6 775	6 853	357
Łysomice	9 272	9 418	9 521	9 685	9 793	521
Obrowo	13 672	14 205	14 858	15 438	15 967	2 295
Wielka Nieszawka	4 813	4 897	4 954	4 972	5 036	223
Zławieś Wielka	12 982	13 172	13 310	13 483	13 699	717

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Wzrost liczby ludności w latach 2012-2016 nastąpił we wszystkich gminach wiejskich, wchodzących w skład powiatu toruńskiego. Największy skok miał miejsce w przypadku gminy Obrowo (prawie 2 300 osób w ciągu pięciu lat), co daje blisko 17%

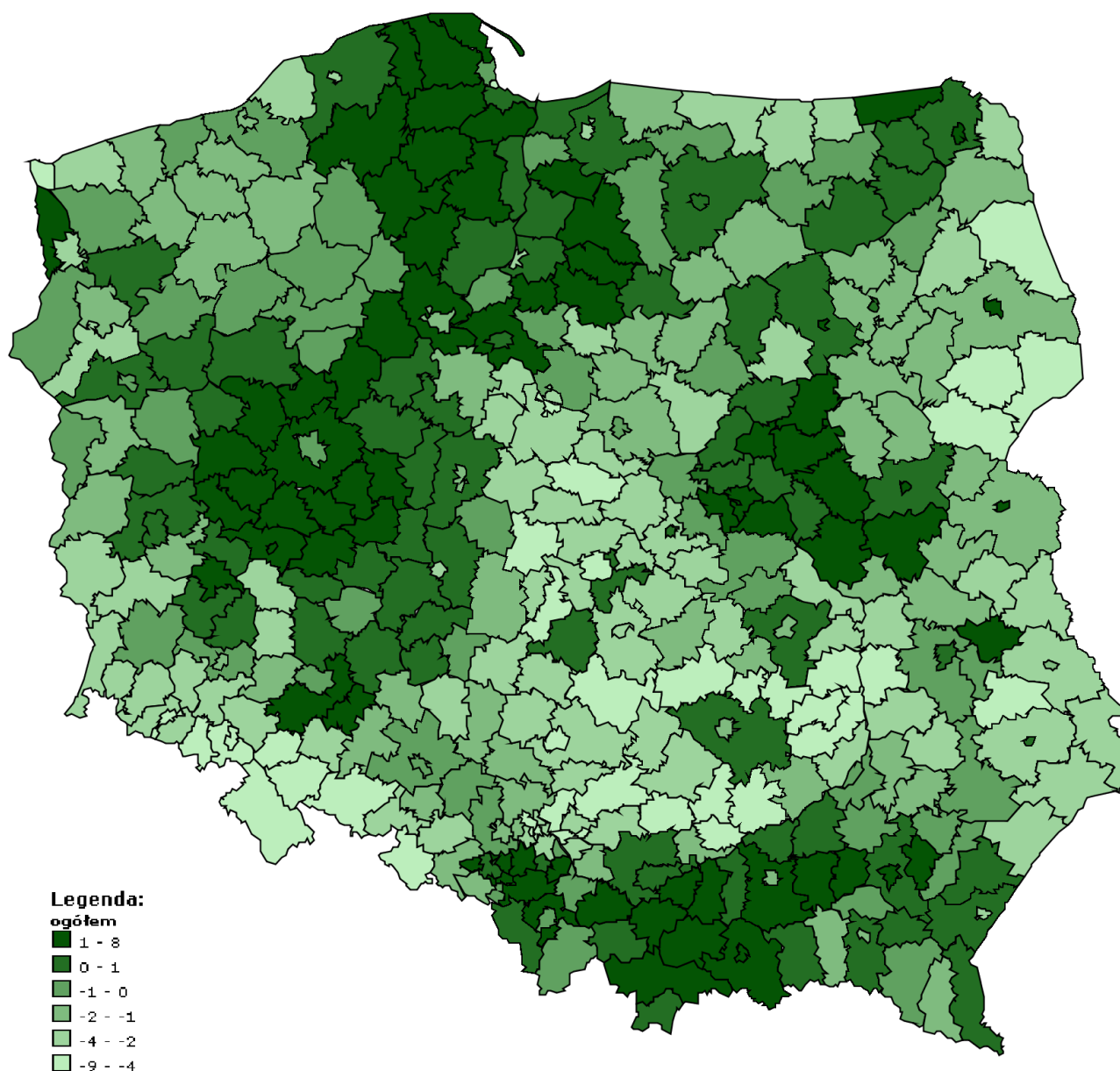
wzrost w stosunku do roku bazowego (2012 rok). W pozostałych gminach wiejskich wzrost wyniósł około 5% w stosunku do roku bazowego i był równy średniej dla powiatu toruńskiego.

Na tym tle wyraźnie wyróżnia się **gmina miejska Chełmża**, w której w całym analizowanym okresie następował **systematyczny spadek liczby mieszkańców** (depopulacja). Co ciekawe, nie wiązało się to z przyrostem liczby osób zamieszkujących gminę wiejską Chełmża (otaczającą miasto). Wskazuje to na wybieranie innego kierunku migracji przez osoby wyprowadzające się z miasta Chełmża.

Przyrost liczby mieszkańców może wynikać z dwóch podstawowych zjawisk: dodatniego przyrostu naturalnego (liczba urodzeń przewyższająca liczbę zgonów) lub dodatniego salda migracji (liczba osób przeprowadzających się na dany teren, jest wyższa niż osób opuszczających go w wyniku migracji do innych części kraju lub za granicę).

W skali kraju widać wyraźne terytorialne zróżnicowanie w odniesieniu do **przyrostu naturalnego na 1000 mieszkańców**. Wzrost liczby mieszkańców, wynikający z naturalnych procesów, występuje w województwie: pomorskim, wielkopolskim, małopolskim oraz części województw: kujawsko-pomorskiego, mazowieckiego, podkarpackiego i warmińsko-mazurskiego. Pozostałe obszary kraju ulegają wyludnieniu w wyniku niewystarczającej liczby urodzeń (niskie wskaźniki dzietności).

Grafika 5. Mapa Polski – przyrost naturalny na 1000 osób w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 18.07.2017 r.

Na mapie powyżej **tylko dwa najciemniejsze kolory oznaczają dodatnie wartości przyrostu naturalnego**. To znaczy, że na danym terenie rodzi się więcej osób, niż umiera w skali danego roku. Im jaśniejsza barwa, tym większy problem związany z wymieraniem ludności. Liczba nowourodzonych mieszkańców jest niewystarczająca do zastąpienia osób, które zmarły w danym okresie.

Duża liczba najmłodszych mieszkańców, to w przyszłości łatwo dostępna siła robocza dla lokalnych firm oraz gwarancja, że konieczne będzie utrzymanie, rozwój usług dla ludności na danym terenie. W perspektywie kolejnych 20-50 lat różnice

międzyregionalne w tym zakresie mają się pogłębiać (zgodnie z prognozami demograficznymi GUS). Tym samym, czynnik ten będzie w przyszłości jeszcze bardziej istotny w kontekście rozwoju lokalnego.

Na terenie powiatu toruńskiego występuje stały, dodatni przyrost naturalny wynoszący między 2,5 a 2,8 osób rocznie na każdy tysiąc mieszkańców. W latach 2012-2016 skumulowana wartość przyrostu naturalnego na 1000 osób w powiecie toruńskim wyniosła 13,30, podczas, gdy w skali Polski i województwa kujawsko-pomorskiego w tych samych latach występowały głównie wartości ujemne. To znaczy, że w skali kraju mamy do czynienia z zaburzeniem struktury demograficznej - brakiem zastępowalności pokoleń (liczba zgonów jest wyższa niż liczba urodzeń) i każdego roku ubywa nam w wyniku tego mieszkańców.

Tabela 3. Przyrost naturalny w powiecie toruńskim w latach 2012-2016.

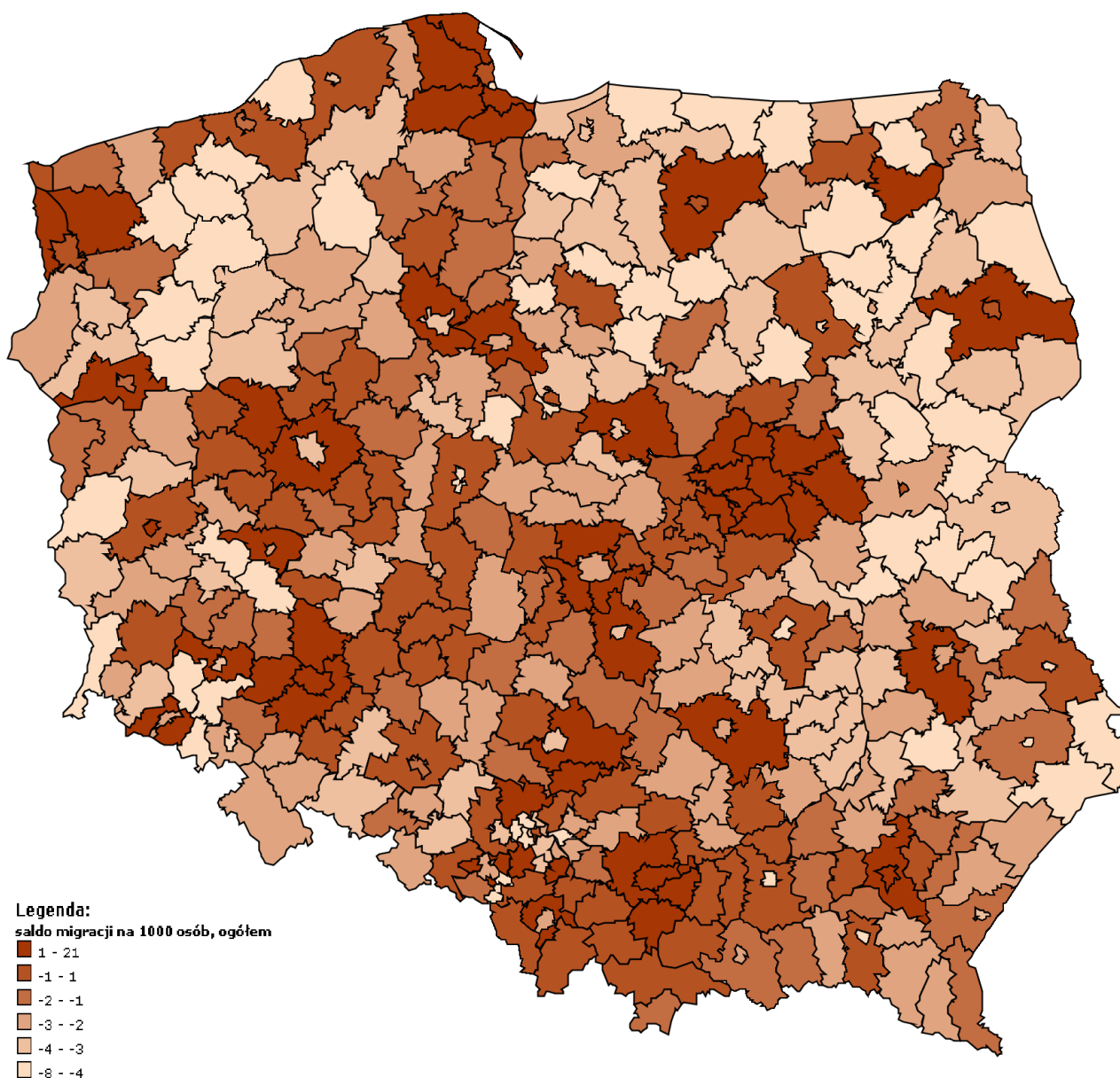
Obszar	Przyrost naturalny na 1000 osób					Skumulowany przyrost naturalny na 1000 osób
	2012	2013	2014	2015	2016	
Polska	0,00	-0,46	0,00	-0,67	-0,15	-1,28
woj. kujawsko-pomorskie	0,16	-0,30	0,00	-0,64	-0,33	-1,11
powiat toruński	2,67	2,68	2,81	2,63	2,52	13,30
w tym:						
Chelmska gm. miejska	-2,44	-1,87	-0,94	-2,76	-2,36	-10,36
Chelmska gm. wiejska	0,52	0,00	0,21	-0,72	-0,41	-0,40
Czernikowo	3,82	3,82	2,68	2,33	1,98	14,64
Lubicz	5,70	3,16	2,88	3,22	5,07	20,02
Łubianka	0,31	5,64	1,81	4,60	1,91	14,27
Łysomice	1,94	1,60	4,01	5,21	2,06	14,81
Obrowo	6,26	7,10	6,33	6,35	6,57	32,61
Wielka Nieszawka	0,84	0,62	4,07	0,80	-0,40	5,93
Zławieś Wielka	3,73	3,74	4,23	4,03	3,75	19,50

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Wbrew trendom krajowym, skumulowana dodatnia wartość przyrostu naturalnego na 1000 osób, występuje w przypadku siedmiu na dziewięć gmin powiatu toruńskiego. **Największy wzrost wystąpił w przypadku gminy Obrowo** (skumulowana wartość **32,61**, a w każdym roku wartość była wyższa niż 6,00 osób na każdy tysiąc mieszkańców). Wysokie wskaźniki dzietności charakteryzują też gminę Lubicz i Zławieś Wielka (skumulowany przyrost na poziomie około 20 osób na 1000 mieszkańców) oraz Czernikowo, Łubianka i Łysomice (przyrost o blisko 15 osób na każdy tysiąc mieszkańców). W przypadku gminy Wielka Nieszawka występował stosunkowo niewielki przyrost naturalny (skumulowana wartość poniżej 6, a w 2016 roku odnotowano wartość ujemną).

W najtrudniejszej sytuacji znajdują się **gmina miejska i wiejska Chełmża**. W mieście Chełmża we wszystkich analizowanych latach wystąpiły **wartości ujemne** (liczba zgonów była wyższa od liczby urodzeń), a skumulowane saldo wyniosło -10,36. Oznacza to średnioroczny spadek liczby mieszkańców o dwie osoby na każdy 1000 mieszkańców. W przypadku gminy wiejskiej Chełmża ujemne wartości wystąpiły w 2015 i 2016 roku, a skumulowany przyrost wyniósł -0,40.

Drugim czynnikiem mającym wpływ na zmianę liczby ludności jest **migracja**, związana ze zmianą miejsca zamieszkania wewnątrz kraju (migracje międzygminne, międzypowiatowe, międzywojewódzkie) lub przeprowadzką poza jego granice. Wskaźnikiem, pozwalającym na ocenę wpływu migracji na liczbę ludności danego obszaru, jest saldo migracji na 1000 osób. Dodatnia wartość salda migracji oznacza, że na danym terenie liczba napływających mieszkańców jest wyższa niż osób wyprowadzających się z danego terenu.

Grafika 6. Mapa Polski – saldo migracji na 1000 osób w 2014 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 03.08.2017 r.

Mapa powyżej wyraźnie oznacza obszary o bardzo korzystnym saldzie migracji. **Tereny zaznaczone najciemniejszym kolorem, to główne kierunki migracji,** najczęściej wybierane jako nowe miejsca zamieszkania. Prym wiodą tutaj ponownie tereny otaczające największe miasta w kraju. Widać to na przykładzie Warszawy, Trójmiasta, Krakowa, Wrocławia.

Ponownie, nie zawsze nowych mieszkańców zyskują same miasta. Sytuacja ta jest wyraźnie inna w przypadku Warszawy i Krakowa, niż w przypadku Poznania, Łodzi, Bydgoszczy i Torunia. Mieszkańcy najliczniej opuszczają tereny Polski wschodniej

oraz centralną część województwa zachodniopomorskiego (są to tereny z ekstremalnie niskim, ujemnym saldem migracji).

Tabela 4. Saldo migracji na 1000 osób w powiecie toruńskim w latach 2012-2016.

Obszar	Saldo migracji na 1000 osób					Skumulowane saldo migracji na 1000 osób
	2012	2013	2014	2015 ³	2016	
Polska	-0,2	-0,5	-0,4	brak danych	0,0	-1,1
woj. kujawsko-pomorskie	-1,0	-1,3	-1,4	brak danych	-0,8	-4,4
powiat toruński	9,7	9,8	9,2	brak danych	7,4	36,2
w tym:						
Chelmża gm. miejska	-5,3	-3,9	-3,1	brak danych	-3,6	-15,9
Chelmża gm. wiejska	5,8	-0,6	9,4	brak danych	-2,3	12,2
Czernikowo	-1,3	1,2	-0,8	brak danych	-1,7	-2,5
Lubicz	7,5	7,4	3,0	brak danych	4,6	22,5
Łubianka	18,0	10,5	11,9	brak danych	9,7	50,1
Łysomice	5,4	15,0	7,3	brak danych	8,1	35,7
Obrowo	32,5	33,7	39,6	brak danych	25,7	131,6
Wielka Nieszawka	16,6	16,3	7,9	brak danych	13,0	53,8
Zławieś Wielka	13,5	10,9	6,0	brak danych	11,9	42,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Na terenie powiatu toruńskiego można zaobserwować **bardzo wysoki przyrost liczby mieszkańców w wyniku migracji** (skumulowane saldo migracji w latach 2012-2016 na 1000 osób równe **36,2**). To znaczy, że na każde 1000 dotychczasowych mieszkańców sprowadziło się aż 36 nowych osób, prawie 4 na każde 100 osób.

Roczne wzrosty w latach 2012-2016 wyniosły 7-10 osób na każde 1000 mieszkańców. Jest to kolejna **cecha odróżniająca powiat toruński** od średnich dla województwa

³ Dla 2015 roku saldo migracji dla wszystkich jednostek statystycznych w Polsce wg danych GUS wynosi 0,00. GUS wyjaśnia, że wynika to z braku możliwości zgromadzenia wszystkich niezbędnych danych do wyliczenia wartości tego wskaźnika.

kujawsko-pomorskiego i Polski. W analizowanych latach można bowiem zaobserwować tam ubytek mieszkańców wynikający z migracji (ujemne lub zerowe saldo migracji).

Warto zauważyć, że w 2014 roku **powiat toruński był na pierwszym miejscu w województwie kujawsko-pomorskim pod względem salda migracji** na 1000 osób, wyprzedzając powiaty: bydgoski, grudziądzki, brodnicki i aleksandrowski.

Spośród gmin wchodzących w skład powiatu toruńskiego, **największa liczba osób decyduje się na zamieszkanie na terenie gminy Obrowo**. Skumulowane saldo migracji z lat 2012-2016 wyniosło aż **131,6** nowych osób na każde 1000 dotychczasowych mieszkańców (13 nowych osób na 100 mieszkańców). Bardzo wysokie wyniki osiągnęły też gmina Wielka Nieszawka (+53,8 osób/tysiąc mieszkańców) i Łubianka (+50,1 osób/tysiąc mieszkańców).

Ponownie, **gminą, którą stanowi wyjątek od powyższych trendów jest gmina miejska Chełmża**, w której nieprzerwanie w analizowanym okresie można zauważyć odpływ mieszkańców w wyniku procesów migracyjnych, wyprowadzki. Niewielkie ujemne saldo migracji występowało też okresowo w gminie Czernikowo.

Dynamika migracji stanowi wyraźny sygnał na temat jakości życia mieszkańców na obszarze. Powiat toruński generalnie musi być postrzegany jako atrakcyjne miejsce do życia, skoro tak wiele osób decyduje się na przeprowadzkę tutaj. Kluczowym czynnikiem jest zapewne bliskość Bydgoszczy i Torunia, możliwość szybkiego dojazdu do pracy, dostęp do rozwiniętego rynku usług lokalnych.

Migracja niesie jednak ze sobą wyzwania, dotyczące wspierania prawidłowego procesu integracji napływających mieszkańców z lokalną społecznością oraz konieczności dynamicznej rozbudowy niezbędnej infrastruktury publicznej, w miejscach, w których sieć osadnicza rozwija się najszybciej.

Ponadto, migracja może prowadzić do zmian w strukturze płciowej mieszkańców danego obszaru. Jeśli w okolicy rozwijają się przedsiębiorstwa zatrudniające głównie mężczyzn (np. kopalnie, huty, ciężki przemysł), to można spodziewać się rosnącego udziału mężczyzn w ogólnej liczbie mieszkańców.

Na koniec 2016 roku **kobiety stanowiły ponad 50% ludności powiatu toruńskiego, województwa kujawsko-pomorskiego i Polski**. W skali kraju przewaga liczebna kobiet wyniosła ponad milion osób.

Tabela 5. Mieszkańcy obszaru powiatu toruńskiego w podziale na płeć (stan na 31.12.2016 r.).

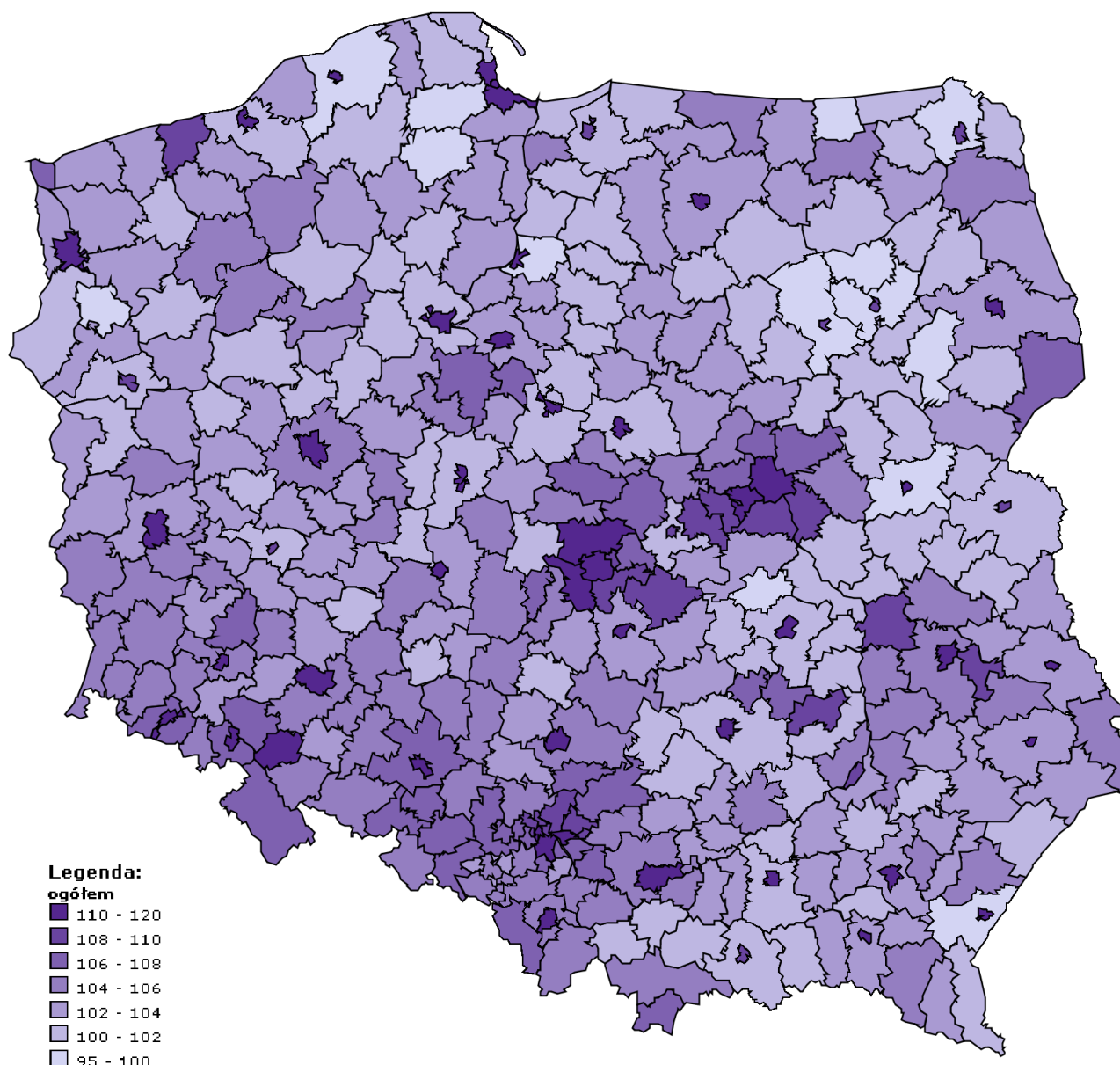
Obszar	Liczba mieszkańców według stanu na 31.12.2015				
	ogółem	mężczyźni		kobiety	
		w osobach	%	w osobach	%
Polska	38 437 239	18 597 991	48,39%	19 839 248	51,61%
woj. kujawsko-pomorskie	2 086 210	1 010 973	48,46%	1 075 237	51,54%
powiat toruński	103 397	50 976	49,30%	52 421	50,70%
w tym:					
Chełmża gm. miejska	14 854	7 146	48,11%	7 708	51,89%
Chełmża gm. wiejska	9 879	4 918	49,78%	4 961	50,22%
Czernikowo	9 073	4 441	48,95%	4 632	51,05%
Lubicz	19 238	9 505	49,41%	9 733	50,59%
Łubianka	6 775	3 380	49,89%	3 395	50,11%
Łysomice	9 685	4 804	49,60%	4 881	50,40%
Obrowo	15 438	7 639	49,48%	7 799	50,52%
Wielka Nieszawka	4 972	2 438	49,03%	2 534	50,97%
Zławieś Wielka	13 483	6 705	49,73%	6 778	50,27%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Kobiety stanowią także większość mieszkańców gmin wchodzących w skład powiatu toruńskiego. Ich udział waha się od 50,11% do 51,89% mieszkańców. Nie jest to więc znaczna przewaga, mniejsza niż w skali województwa i Polski.

W najlepszej sytuacji znajdują się regiony o zbilansowanej strukturze płciowej (takie, gdzie liczba kobiet i mężczyzn jest równa). Do porównania w tym zakresie stosuje się **współczynnik feminizacji**, a więc liczbę kobiet przypadającą na 100 mężczyzn.

Mapa poniżej obrazuje różnice w strukturze płciowej pomiędzy poszczególnymi powiatami. Im ciemniejszy kolor użyty na mapie, tym więcej kobiet przypada na każdych 100 mężczyzn na danym terenie.

Grafika 7. Mapa Polski – współczynnik feminizacji w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 17.07.2017 r.

Przewaga liczbowa kobiet jest charakterystyczna dla dużych miast i terenów, na których działa/działał rozwinięty przemysł włókienniczy, tekstylny (np. okolice Łodzi, powiat dzierzoniowski w województwie dolnośląskim).

Żeby w strukturze płciowej mieszkańców (badanej przy użyciu współczynnika feminizacji) zaszły wyraźne zmiany, potrzeba często kilkunastu, kilkudziesięciu lat. Badając zaledwie ostatnie pięć lat (zgodnie z przyjętym zakresem analizy), można zauważyć jedynie drobne zmiany.

Tabela 6. Współczynnik feminizacji na obszarze powiatu toruńskiego w latach 2012-2016.

Obszar	Współczynnik feminizacji				
	2012	2013	2014	2015	2016
Polska	107	107	107	107	107
woj. kujawsko-pomorskie	106	106	106	106	106
powiat toruński	103	103	102	103	103
w tym:					
Chełmża gm. miejska	108	108	107	108	108
Chełmża gm. wiejska	100	100	100	101	101
Czernikowo	103	104	103	104	104
Lubicz	103	102	102	102	103
Łubianka	100	100	101	100	100
Łysomice	100	101	101	102	102
Obrowo	102	101	102	102	102
Wielka Nieszawka	104	104	104	104	105
Zławieś Wielka	101	101	101	101	102

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Współczynnik feminizacji dla Polski w latach 2012-2016 wyniósł 107 (na każdych 100 mężczyzn przypadało 107 kobiet). Na podobnym poziomie współczynnik ten utrzymywał się w województwie kujawsko-pomorskim (106).

Można zauważyć, że sytuacja na terenie powiatu toruńskiego jest stabilna, a struktura płciowa nie ulega większym zmianom. Na terenie powiatu toruńskiego **średnia wartość współczynnika feminizacji w latach 2012-2016 to 103**. Tylko w roku 2014 wystąpiła wartość 102.

W poszczególnych gminach powiatu toruńskiego również widać, że **proporcja mężczyzn i kobiet jest bardziej zrównoważona, niż w skali województwa i kraju**. Wartość współczynnika feminizacji dla poszczególnych gmin wiejskich powiatu toruńskiego na przestrzeni lat 2012-2016 wahała się w przedziale od 100 do 105. Największa zmiana wartości współczynnika feminizacji w obrębie jednej gminy wystąpiła w przypadku gminy Łysomice (w 2012 r. - 100, w 2016 r. - 102).

Wyjątek stanowi gmina miejska Chełmża, gdzie współczynnik feminizacji jest wyższy niż średnia krajowa (i dla większości badanych lat wynosi 108).

Odpowiednio wysoki odsetek kobiet ma istotny wpływ na strukturę demograficzną, a konkretnie na dzietność (i w konsekwencji na liczbę najmłodszych mieszkańców). Dostępne dane pozwalają nam określić, w jakim wieku są mieszkańcy danego obszaru. Dla ułatwienia porównań stosujemy tutaj podział na tzw. **ekonomiczne, funkcjonalne grupy wieku**.

W uproszczeniu, do pierwszej grupy – osób w wieku **przedprodukcyjnym** – zaliczamy dzieci i młodzież, osoby zbyt młode, żeby zwyczajowo podjąć pracę zawodową w danym kraju. Druga grupa – osoby w wieku **produkcyjnym** – to osoby pracujące, aktywne zawodowo. Trzecia grupa – osoby w wieku **poprodukcyjnym** - obejmuje osoby starsze, które już zakończyły pracę zawodową.

Według przyjętej tutaj metodologii GUS, do osób w wieku przedprodukcyjnym zalicza się osoby w wieku od 0 do 17 lat. Do osób w wieku produkcyjnym zalicza się mężczyzn w wieku od 18 do 64 lat i kobiety w wieku od 18 do 59 lat. Natomiast osoby w wieku poprodukcyjnym to osoby w wieku dla mężczyzn 65 i więcej, dla kobiet 60 i więcej.

W najprostszym możliwie wariancie, modelowa struktura ekonomicznych grup wieku powinna składać się w 60% z osób w wieku produkcyjnym, a po 20% stanowić powinny osoby młode i osoby starsze. W praktyce powinna pojawić się jednak pewna przewaga osób w wieku przedprodukcyjnym nad seniorami, umożliwiającą pełne zastąpienie pokoleń.

Tabela 7. Ludność wg ekonomicznych grup wieku na obszarze powiatu toruńskiego (stan na 31.12.2016 r.).

Obszar	Ludność wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem wg stanu na 31.12.2016 r.		
	w wieku przedprodukcyjnym %	w wieku produkcyjnym %	w wieku poprodukcyjnym %
Polska	17,9	61,8	20,2
woj. kujawsko-pomorskie	18,1	62,2	19,8
powiat toruński	21,6	63,6	14,8
w tym:			
Chelmża gm. miejska	18,5	63,6	18,0
Chelmża gm. wiejska	20,0	62,9	17,1
Czernikowo	21,9	63,0	15,1
Lubicz	21,3	64,7	14,0
Łubianka	21,9	64,4	13,7
Łysomice	22,1	63,8	14,1
Obrowo	24,0	63,5	12,5
Wielka Nieszawka	21,9	61,9	16,2
Zławieś Wielka	22,7	63,2	14,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Dane w tabeli powyżej wyraźnie pokazują, że **struktura demograficzna mieszkańców powiatu toruńskiego jest wyjątkowo korzystna**, znacznie lepsza niż średnia wojewódzka i krajowa. Na terenie powiatu mamy do czynienia z **bardzo dużą liczbą osób młodych** (w wieku przedprodukcyjnym) – aż 21,6%, podczas, gdy średnia dla całego kraju wynosi zaledwie 17,9%.

Jeszcze większa różnica występuje w przypadku **liczby seniorów**, osób w wieku poprodukcyjnym. Na terenie powiatu toruńskiego **stanowią oni jedynie 14,8%** ogółu mieszkańców. Tymczasem, w skali kraju ich udział wynosi już aż 20,2% (ponad 30% więcej niż wartość dla powiatu toruńskiego).

Spośród gmin wchodzących w skład powiatu toruńskiego, warto zwrócić uwagę na **skrajne wyniki gminy miejskiej Chelmża i gminy Obrowo**. Jak już wspomniano powyżej, na terenie gminy miejskiej Chelmża, kolejne analizowane wskaźniki identyfikują problemy i zaburzenia w strukturze demograficznej ludności. Do listy

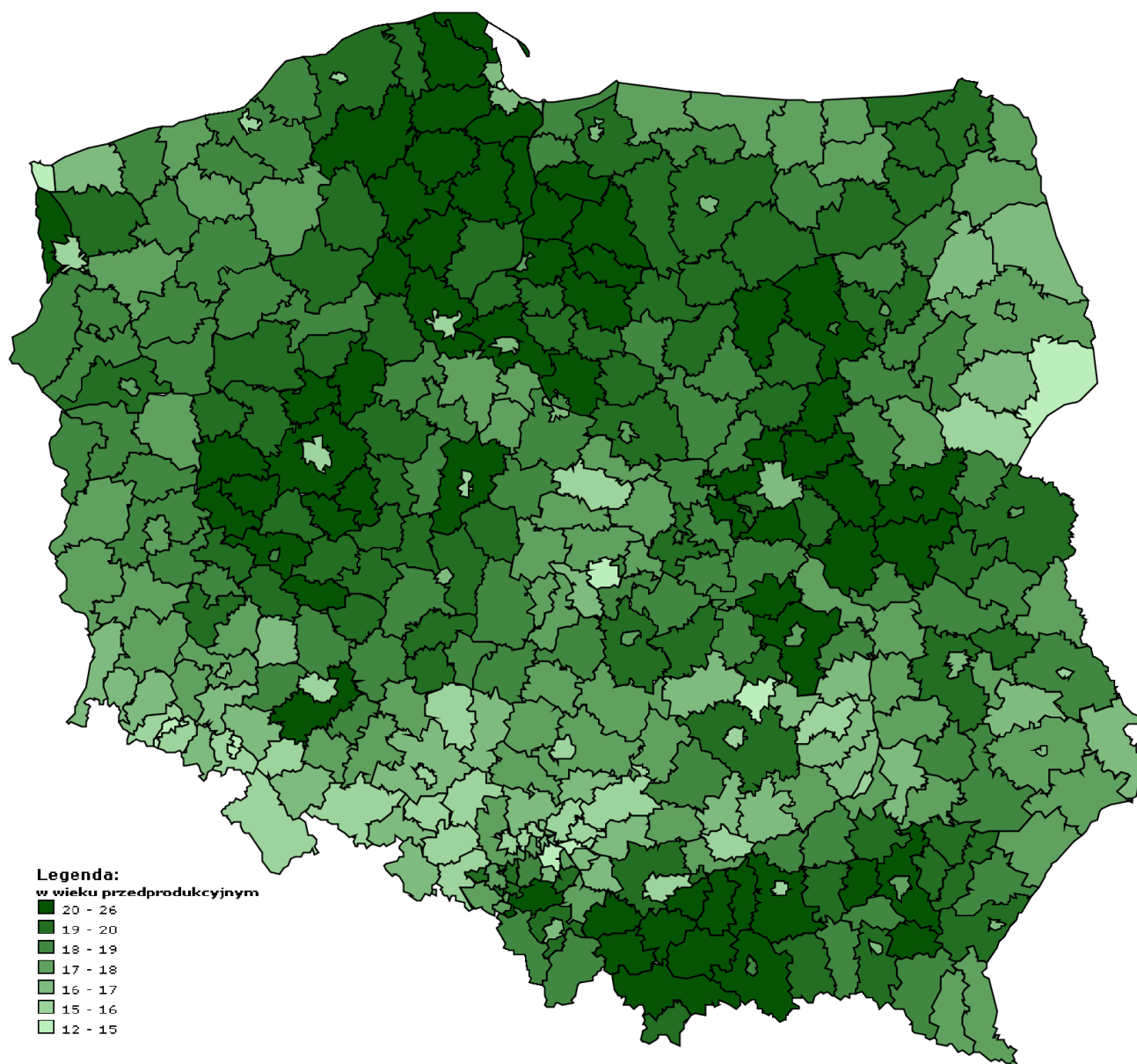
zdiagnozowanych już trudności, należy dodać silne zjawisko starzenia się społeczności.

Na terenie gminy miejskiej Chełmża, osoby w wieku poprodukcyjnym stanowią aż 18,0% mieszkańców (znacznie powyżej średniej dla powiatu toruńskiego, ale jest to nadal lepszy wynik niż średnia krajowa i wojewódzka). Nie brzmi to może alarmująco, ale w zestawieniu z informacjami dotyczącymi odsetka osób młodych (który w 2016 roku wyniósł 18,5%), można łatwo zauważyć, że **w mieście Chełmża niedługo dojdzie do zrównania się liczby osób starszych i młodych**. Przewaga osób młodych (w oparciu o udział w ogóle mieszkańców), wynosi już w tej chwili zaledwie 0,5%.

Skrajnie odmienna sytuacja występuje w **gminie Obrowo**. Osoby młode stanowią aż 24,0% mieszkańców, to **134% średniej dla Polski**. Wiąże się to także z bardzo niskim odsetkiem osób starszych. Na terenie tej gminy stanowią one jedynie 12,5% łącznej liczby mieszkańców. To oznacza, że **osób młodych jest aż dwa razy więcej niż seniorów!**

Kolejna grafika pokazuje wyraźnie, jak rzadko mamy do czynienia z takim zjawiskiem w skali kraju. Na mapie poniżej najciemniejszym kolorem zaznaczono powiaty, na terenie których odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym wynosi co najmniej 20,0% (zgodnie z modelową strukturą demograficzną). Na wszystkich pozostałych obszarach kraju widać wyraźnie, występujące z różnym natężeniem, problemy w zakresie struktury demograficznej.

Grafika 8. Mapa Polski – ludność w wieku przedprodukcyjnym w ludności ogółem w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 17.07.2017 r.

Na mapie powyżej można wyraźnie wskazać, które obszary kraju charakteryzuje szczególnie **wysoki odsetek osób młodych**, w wieku przedprodukcyjnym. Są to zasadniczo tereny podmiejskie, ale także znaczne obszary województwa pomorskiego, małopolskiego, mazowieckiego i wielkopolskiego.

Najtrudniejsza sytuacja w tym zakresie (najmniejszy odsetek osób młodych) występuje w południowych obszarach województwa dolnośląskiego i opolskiego oraz na terenach województwa podlaskiego graniczących z Białorusią.

W latach 2012-2016 **na terenie całej Polski systematycznie zmniejszał się odsetek osób młodych**, w wieku przedprodukcyjnym (w tempie 0,1% rocznie). Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego i powiatu toruńskiego zjawisko to było jeszcze silniejsze. W ciągu pięciu lat odsetek osób młodych zmniejszył się łącznie o 0,7%.

Tabela 8. Ludność w wieku przedprodukcyjnym w ludności ogółem na terenie powiatu toruńskiego w latach 2012-2016.

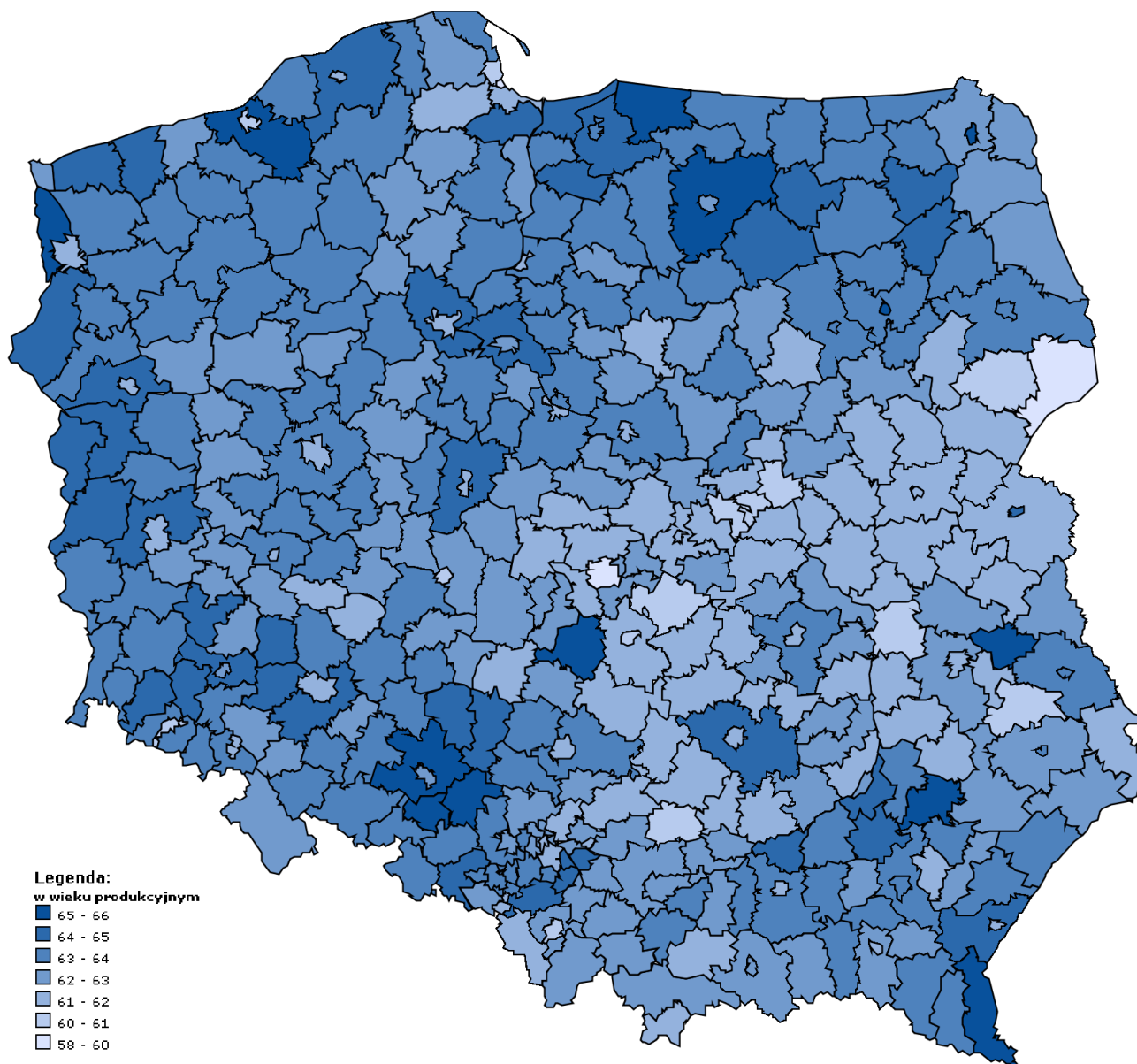
Obszar	Ludność w wieku przedprodukcyjnym w ludności ogółem w latach 2012-2016					Zmiana w latach 2012-2016
	%					
	2012	2013	2014	2015	2016	
Polska	18,3	18,2	18,0	18,0	17,9	-0,4
woj. kujawsko-pomorskie	18,8	18,5	18,3	18,2	18,1	-0,7
powiat toruński	22,3	21,9	21,7	21,6	21,6	-0,7
w tym:						
Chełmża gm. Miejska	19,3	18,9	18,6	18,4	18,5	-0,8
Chełmża gm. Wiejska	21,4	20,8	20,6	20,5	20,0	-1,4
Czernikowo	22,8	22,6	22,3	22,2	21,9	-0,9
Lubicz	22,5	22,1	21,7	21,6	21,3	-1,2
Łubianka	23,2	22,7	22,2	22,1	21,9	-1,3
Łysomice	21,9	21,6	21,6	22,0	22,1	0,2
Obrowo	24,4	23,9	24,0	23,9	24,0	-0,4
Wielka Nieszawka	23,0	22,6	22,0	21,8	21,9	-1,1
Zławieś Wielka	23,5	23,1	22,9	22,7	22,7	-0,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W analizowanym okresie **największy spadek odsetka osób w wieku przedprodukcyjnym odnotowała gmina wiejska Chełmża** (z 21,4% do 20,0%). Podobnie wyglądało to w gminie Lubicz, Łubianka i Wielka Nieszawka. Tym razem za wyjątkowy należy uznać wynik gminy **Łysomice**. Od 2012 do 2016 roku nastąpił tam bowiem **wzrost udziału osób młodych** (symboliczny, o 0,2%).

Kolejną ekonomiczną grupą wieku są osoby w wieku produkcyjnym. W modelowej strukturze powinny stanowić 60% mieszkańców.

Grafika 9. Mapa Polski – ludność w wieku produkcyjnym w ludności ogółem w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 17.07.2017 r.

Odsetek osób w wieku produkcyjnym jest najmniej zróżnicowany przestrzennie. Jedynie trzy powiaty w kraju osiągnęły w 2016 roku wynik poniżej 60% (miasta Łódź i Jelenia Góra oraz powiat hajnowski w województwie podlaskim). Najwyższy odsetek osób w wieku produkcyjnym wystąpił w powiatach otaczających miasta średniej wielkości (Olsztyn, Koszalin, Opole, Szczecin).

Także **odsetek ludności w wieku produkcyjnym** (podobnie, jak w wieku przedprodukcyjnym) **systematycznie zmniejsza się w skali Polski, województwa i powiatu toruńskiego**. Na terenie powiatu toruńskiego w latach 2012-2016 spadek

był jednak mniejszy niż średnie dla kraju i województwa kujawsko-pomorskiego i wyniósł -1,1%.

Tabela 9. Ludność w wieku produkcyjnym w ludności ogółem na terenie powiatu toruńskiego w latach 2012-2016.

Obszar	Ludność w wieku produkcyjnym w ludności ogółem w latach 2012-2016 %					Zmiana w latach 2012-2016
	2012	2013	2014	2015	2016	
Polska	63,9	63,4	63,0	62,4	61,8	-2,1
woj. kujawsko-pomorskie	64,1	63,7	63,3	62,7	62,2	-1,9
powiat toruński	64,7	64,6	64,3	64,0	63,6	-1,1
w tym:						
Chełmża gm. Miejska	64,9	64,8	64,4	64,2	63,6	-1,3
Chełmża gm. Wiejska	63,9	63,9	63,7	63,3	62,9	-1,0
Czernikowo	63,6	63,5	63,4	63,2	63,0	-0,6
Lubicz	65,8	65,8	65,3	64,9	64,7	-1,1
Łubianka	64,2	64,4	64,5	64,4	64,4	0,2
Łysomice	65,4	65,5	65,2	64,4	63,8	-1,6
Obrowo	64,5	64,6	64,2	63,8	63,5	-1,0
Wielka Nieszawka	63,1	62,9	62,9	62,5	61,9	-1,2
Zławieś Wielka	64,6	64,2	64,0	63,7	63,2	-1,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

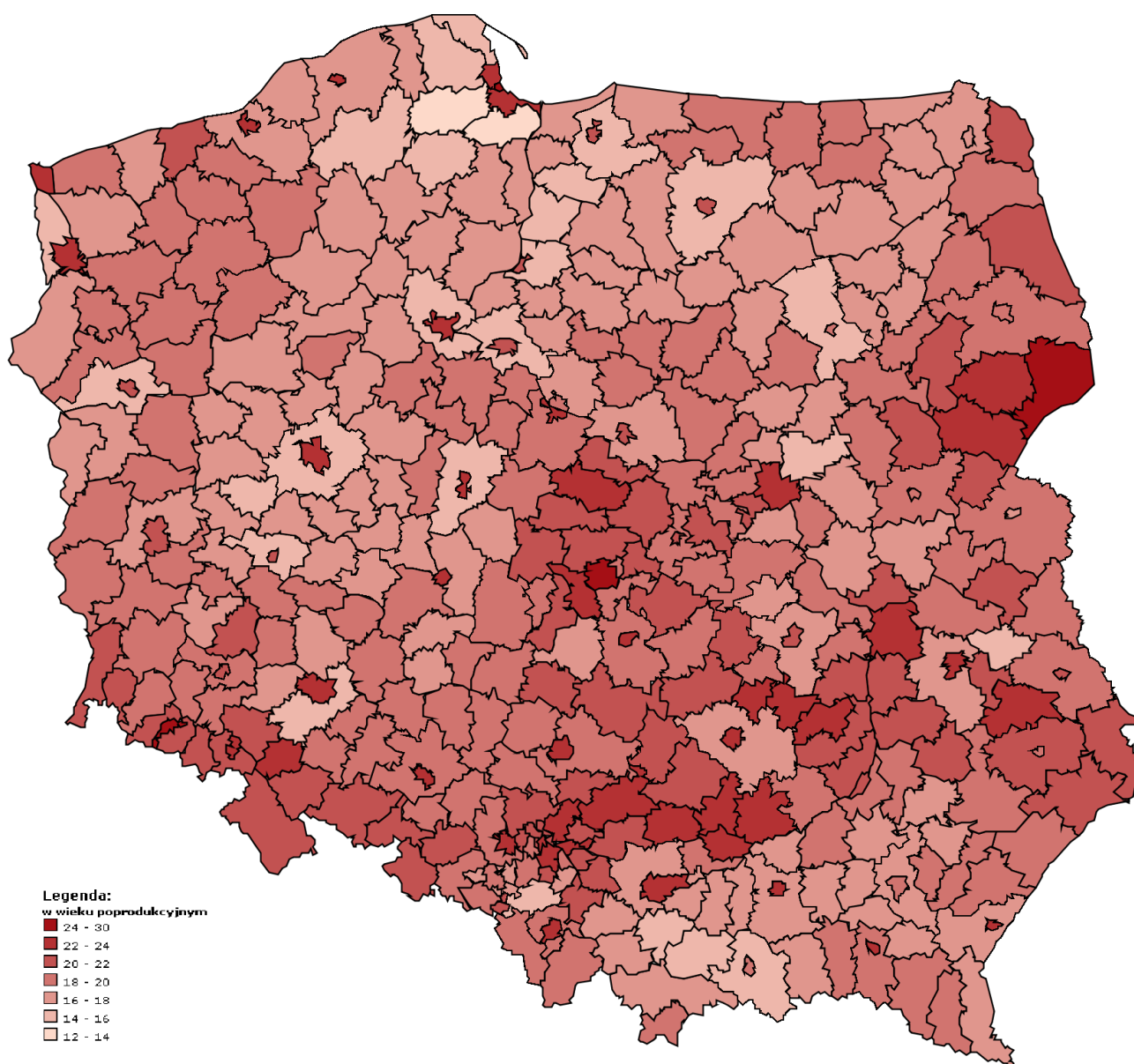
W przypadku odsetka ludności w wieku produkcyjnym, zmiana w skali kraju między 2012 a 2016 rokiem wyniosła -2,1% (w województwie kujawsko-pomorskim -1,9%). W gminach powiatu toruńskiego spadek odsetka wyniósł od -0,6% do -1,6%. Największe zmiany wystąpiły w gminie Łysomice, Zławieś Wielka i gminie miejskiej Chełmża. **Wyjątkowo**, odwrotna tendencja wystąpiła **w gminie Łubianka**. Na jej terenie **odsetek osób w wieku produkcyjnym wzrósł w ciągu pięciu lat o 0,2%**.

Ostatnią ekonomiczną grupą wieku, która wymaga szczególnego omówienia, są osoby w wieku poprodukcyjnym. Najciemniejsze obszary na mapie poniżej to ich największe skupiska.

Pokrywają się one z obszarami, na których występuje bardzo mały odsetek młodych. Skoro odsetek osób w wieku produkcyjnym na terenie całego kraju oscyluje w okolicach 62%, to na grafikach nr 8 i 10 jako skrajne, występują te same tereny (mały odsetek osób młodych zawsze oznacza duży odsetek osób starszych i na odwrót).

Grafika 10. Mapa Polski – ludność w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 17.07.2017 r.

Obszary o największym odsetku osób w wieku poprodukcyjnym w skali Polski to miasta Łódź, Jelenia Góra i powiat hajnowski (te same, które charakteryzował najniższy odsetek osób w wieku produkcyjnym). W najmniejszym stopniu problem

starzejącej się ludności występuje na terenie województw kujawsko-pomorskiego, pomorskiego, podkarpackiego, warmińsko-mazurskiego i wielkopolskiego.

Stopniowe zwiększanie się liczby seniorów to trend ogólnopolski. W latach 2012-2016 udział osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie Polaków zwiększył się z 17,8% do 20,2% (zmiana o 2,4%). Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wzrost postępował jeszcze szybciej i w ciągu pięciu lat wyniósł 2,7%.

Tabela 10. Ludność w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem na terenie powiatu toruńskiego w latach 2012-2016.

Obszar	Ludność w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem w latach 2012-2016					Zmiana w latach 2012-2016
	%					
	2012	2013	2014	2015	2016	
Polska	17,8	18,4	19,0	19,6	20,2	2,4
woj. kujawsko-pomorskie	17,1	17,8	18,4	19,1	19,8	2,7
powiat toruński	13,0	13,4	13,9	14,4	14,8	1,8
w tym:						
Chełmża gm. Miejska	15,8	16,3	16,9	17,5	18,0	2,2
Chełmża gm. Wiejska	14,6	15,3	15,7	16,2	17,1	2,5
Czernikowo	13,6	13,9	14,2	14,5	15,1	1,5
Lubicz	11,7	12,2	13,0	13,5	14,0	2,3
Łubianka	12,6	12,8	13,3	13,5	13,7	1,1
Łysomice	12,7	12,9	13,3	13,6	14,1	1,4
Obrowo	11,1	11,5	11,8	12,3	12,5	1,4
Wielka Nieszawka	14,0	14,5	15,1	15,6	16,2	2,2
Zławieś Wielka	11,9	12,7	13,1	13,6	14,1	2,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Na terenie powiatu toruńskiego, zgodnie z trendem ogólnopolskim, systematycznie rośnie odsetek osób starszych (w wieku poprodukcyjnym). W 2016 roku ich udział wyniósł 14,8% (wzrost o 1,8% od 2012 roku). **Liczba seniorów** na terenie powiatu toruńskiego **przrasta jednak wolniej niż na innych obszarach kraju** (średnia zmiana dla całej Polski wynosi 2,4%).

W latach 2012-2016 we wszystkich gminach, wchodzących w skład powiatu toruńskiego, nastąpił wzrost odsetka osób starszych. **Najtrudniejsza sytuacja**

występuje w mieście i gminie Chełmża oraz na terenie gminy Wielka Nieszawka. Tam odsetek osób w wieku poprodukcyjnym jest najwyższy, a dynamika wzrostu w analizowanych latach była bardzo duża (r/r na poziomie 0,5%).

Seniorzy stanowią stosunkowo niewielką grupę mieszkańców w gminach Obrowo (12,5%), Łubianka (13,7%), Lubicz (14,0%) oraz Łysomice i Zławieś Wielka (po 14,1%). W dodatku na terenie gmin Łubianka, Łysomice i Obrowo dynamika wzrostu jest stosunkowo niska (mniejsza niż średnia dla powiatu, województwa i Polski).

W perspektywie kilkunastu, kilkudziesięciu lat bardzo ciężko przewidywać trendy demograficzne. Ma na nie wpływ bardzo wiele zdarzeń, często niemożliwych do określenia na etapie prognozowania (np. katastrofy naturalne, konflikty zbrojne, poziom bezpieczeństwa ekonomicznego ludności, polityka prorodzinna państwa itp.).

Główny Urząd Statystyczny opracował szacunkowe prognozy demograficzne, przygotowane w oparciu o dane, pozyskane w ramach Narodowe Spisu Powszechnego w 2011 r., oraz wskaźniki markoekonomiczne i ludnościowe, dostępne w tamtym czasie. Zgodnie z przewidywaniami GUS na terenie powiatu toruńskiego w ciągu najbliższych 15, 20 lat **liczba osób w wieku poprodukcyjnym będzie gwałtownie rosnąć.**

Tabela 11. Prognoza demograficzna na lata 2020-2035 dla powiatu toruńskiego.

Prognoza demograficzna dla powiatu toruńskiego na lata	Ludność według ekonomicznych grup wieku (w osobach)		
	przedprodukcyjny	produkcyjny	poprodukcyjny
2020	22 880	70 664	15 790
2025	22 916	73 525	18 262
2030	22 178	77 114	20 110
2035	22 118	79 887	21 447
Różnica	-762	9 223	5 657

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Do 2035 r. **GUS prognozuje** na terenie powiatu niewielki spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym (-762 osoby) oraz **dynamiczny wzrost liczby osób w wieku produkcyjnym** (o ponad 9 000 osób) i **poprodukcyjnym** (o ponad 5 500 osób).

Zwiększenie się liczebności seniorów aż o ponad 30% w ciągu raptem 20 lat to poważne wyzwanie dla lokalnej polityki społecznej, służb ochrony zdrowia i podmiotów świadczących usługi opiekuńcze. Dodatkowo, nawet niewielki **ubytek osób młodych** (w wieku przedprodukcyjnym), który według GUS zacznie występować na terenie powiatu już około 2027 roku, **jest alarmistycznym sygnałem.**

Zmniejszająca się liczba dzieci i młodzieży w perspektywie kolejnych kilkudziesięciu lat wpłynie na **spadek ogólnej liczby mieszkańców terenu**. Rentowność i rację bytu utraci w pierwszej kolejności część firm i instytucji, kierujących swoje usługi do najmłodszych (opieka, edukacja, wypoczynek dla najmłodszych itp.).

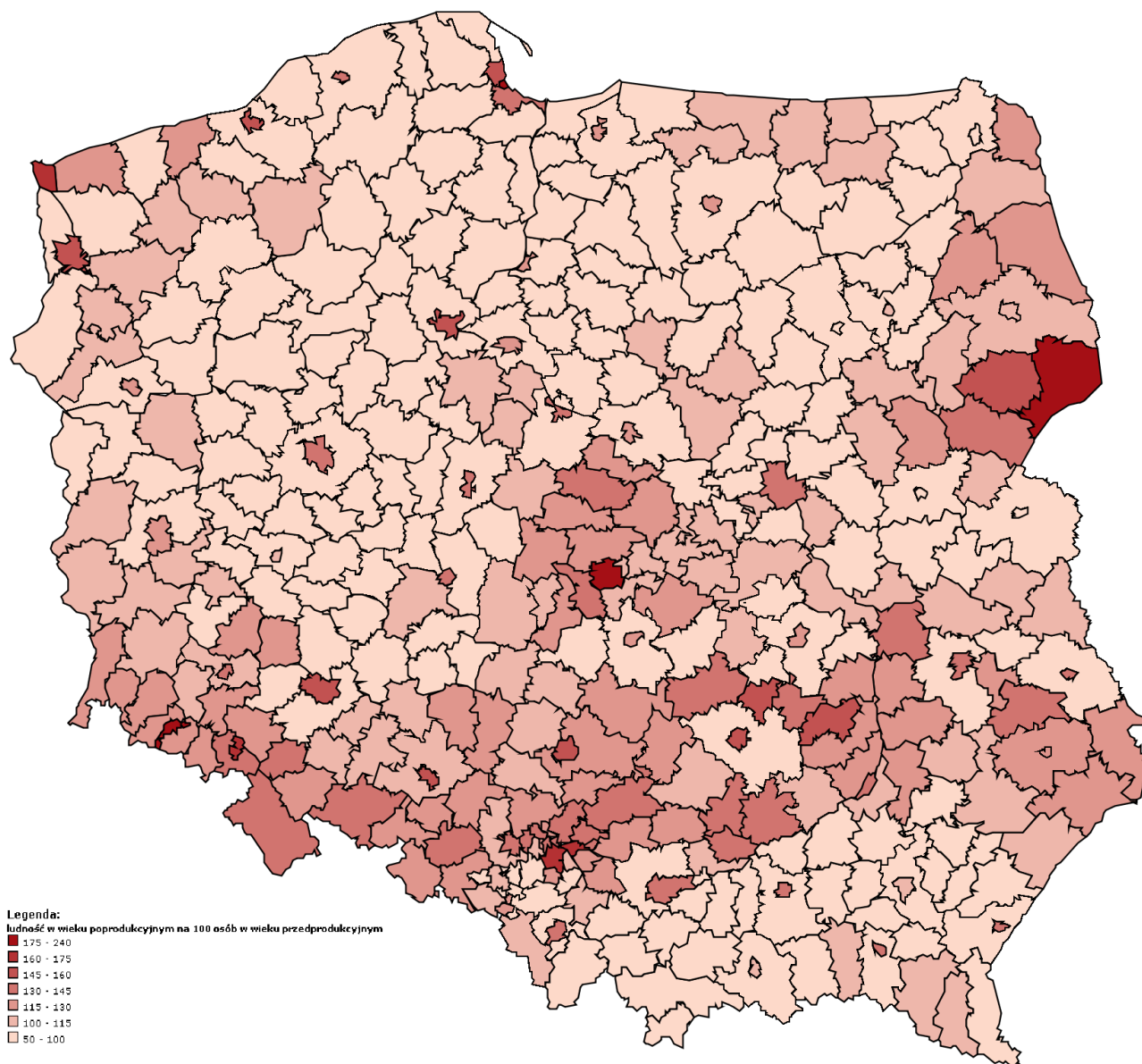
Na obszarach, które teraz dotknięte są silnie zjawiskiem **depopulacji** (stałego ubytku mieszkańców) widać wyraźnie, że w drugiej kolejności, systematycznemu ograniczeniu podlegają rozmaite usługi dla ludności. Przy malejącej liczbie mieszkańców nie opłaca się utrzymywać połączeń kolejowych, autobusowych, szpitali, szkół, komisariatów policji itp. Kolejne miejsca pracy są likwidowane lub przenoszone na inne tereny. Pojawia się problem rosnącego bezrobocia, trudności w utrzymaniu rodziny, konieczność sięgnięcia po zasiłki i zapomogi w ramach systemu pomocy społecznej, a zjawisko ucieczki mieszkańców przybiera na sile.

Zjawisko tzw. starzenia się społeczeństwa występuje w skali nie tylko lokalnej czy regionalnej, ale jest megatrendem, coraz bardziej odczuwalnym w kraju i na świecie. O ile sytuacja na terenie powiatu toruńskiego jest obecnie korzystniejsza niż na poziomie ponadlokalnym, należy spodziewać się stopniowych negatywnych zmian w strukturze demograficznej. W okresie obowiązywania niniejszego Programu **pojawi się więc konieczność stopniowego zwiększania intensywności działań skierowanych do osób starszych**, w tym rozwój usług opiekuńczych i zdrowotnych oraz działań w zakresie integracji międzypokoleniowej.

Tempo zmian oraz poziom zagrożenia zjawiskiem starzenia się społeczeństwa można określić za pomocą **wskaźnika obciążenia demograficznego**, przedstawiającego liczbę ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym. Im wyższy wynik, tym większe obciążenie demograficzne – osoby młode będą musiały w przyszłości utrzymać większą liczbę seniorów. Wynik powyżej 100 oznacza, że na danym terenie seniorzy przewyższają liczebnie osoby młode i mamy do czynienia z zaburzeniem struktury demograficznej.

Na mapie poniżej pokazano, które obszary w Polsce charakteryzują największe problemy w zakresie starzenia się ludności. **Obszary zaznaczone najjaśniejszą barwą to jedyne, na których** struktura demograficzna jest poprawna (tzn. wskaźnik obciążenia demograficznego ma wartość niższą niż 100, **osób młodych jest więcej niż seniorów**). Ciemniejsze kolory to obszary problemowe, na których doszło już do zaburzeń w strukturze wiekowej mieszkańców.

Grafika 11. Mapa Polski – ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: *geo.stat.gov.pl*; dostęp w dniu 17.07.2017 r.

Powiat toruński zalicza się do pierwszej grupy powiatów, w których występują **dobrze proporcje pomiędzy grupami wiekowymi mieszkańców**. Podobnie, jak na terenie większości województwa kujawsko-pomorskiego (i szerzej: północno-zachodniej Polski), wskaźnik obciążenia demograficznego ma wartość niższą niż 100.

Dopiero analiza szczegółowych danych dotyczących obciążenia demograficznego pokazuje, **jak wielką rzadkością są wyniki uzyskane przez powiat toruński**. W skali kraju już w 2013 r. mieliśmy więcej seniorów niż osób młodych (wskaźnik wyniósł 101,2). Ta sama sytuacja powtórzyła się rok później w skali województwa kujawsko-pomorskiego (100,4). Od tamtej pory problem stale narasta.

Tabela 12. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym w latach 2012-2016.

Obszar	Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym					Zmiana w latach 2012-2016
	2012	2013	2014	2015	2016	
Polska	97,1	101,2	105,2	109,1	112,7	15,6
woj. kujawsko-pomorskie	91,3	95,8	100,4	105,1	109,3	18,0
powiat toruński	58,1	61,2	64,1	66,4	68,8	10,7
w tym:						
Chełmża gm. Miejska	81,6	86,0	90,9	95,3	97,4	15,8
Chełmża gm. Wiejska	68,3	73,5	76,3	79,1	85,5	17,2
Czernikowo	59,8	61,8	63,7	65,4	68,9	9,1
Lubicz	51,8	55,1	59,9	62,6	66,0	14,2
Łubianka	54,5	56,5	59,9	61,2	62,3	7,8
Łysomice	58,3	59,5	61,5	61,9	64,0	5,7
Obrowo	45,4	47,9	49,3	51,3	51,9	6,5
Wielka Nieszawka	60,9	64,4	68,8	71,5	73,8	12,9
Zławieś Wielka	50,8	55,0	57,4	60,0	62,2	11,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W pewnym uproszczeniu: w 2016 r. **na każde 100 polskich dzieci przypadało 112 seniorów**, emerytów (wskaźnik obciążenia demograficznego wyniósł 112,7). Kiedy ci najmłodszy dorosną i podejmą pracę, będą musieli pokryć koszty leczenia i rozmaitych świadczeń dla dużo liczniejszej niż oni sami grupy seniorów (a ich rodzice już teraz muszą dzielić domowy budżet na koszty opieki nad najmłodszymi, ale też - coraz częściej – najstarszymi członkami rodziny). Im wyższa wartość wskaźnika obciążenia demograficznego, tym trudniej będzie w przyszłości sfinansować system zabezpieczenia społecznego osób starszych, tym więcej będzie to też kosztowało każdego jednego Polaka, Polkę.

Jak pokazano powyżej, także na terenie powiatu toruńskiego stopniowo wzrasta liczba osób w wieku poprodukcyjnym, a **wskaźnik obciążenia demograficznego** powoli rośnie. Tym niemniej, nawet w 2016 r. wyniósł on **zaledwie 68,8, połowę wartości średniej ogólnopolskiej!**

To jednak wynik uśredniony. Kiedy spojrzymy na dane dotyczące poszczególnych gmin, **widać wyraźne różnice**. Z jednej strony **miasto i gmina Chełmża (97,4 i 85,5)**, z drugiej – **gmina Obrowo** z wynikiem **51,1**. Dopiero zastosowanie wskaźnika obciążenia demograficznego pokazuje, jak głębokie są różnice pomiędzy poszczególnymi obszarami.

Dynamika wzrostu wskaźnika obciążenia demograficznego na przestrzeni lat 2012-2016 pozwala (po raz kolejny) potwierdzić istnienie poważnych problemów demograficznych na terenie gminy miejskiej i wiejskiej Chełmża (wskaźnik wzrósł tam odpowiednio o 15,8 i 17,2). Niepokojący jest także trend wzrostowy w gminie Lubicz, wynoszący 14,2.

Stosunkowo dobra sytuacja charakteryzuje zaś gminy: Łysomice, Łubianka, Obrowo i Czernikowo. Łącznie na przestrzeni pięciu lat wartość wskaźnika obciążenia demograficznego wzrosła tam o nie więcej niż 10 (osób starszych, przypadających na każde 100 osób młodych).

Podsumowanie:

Dzisiejsza struktura demograficzna obszaru (liczba, wiek, płeć mieszkańców) określa w dużej mierze jego potencjał i ograniczenia rozwojowe na kolejne kilkadziesiąt lat. Tyle czasu z zasady potrzeba, aby zaszły w niej naturalnie jakiegokolwiek istotne zmiany. W tym kontekście raz jeszcze trzeba podkreślić, że:

1. **atutami** (silnymi stronami), które wyróżniają powiat toruński na tle Polski, są:
  - ciągły, wysoki wzrost liczby mieszkańców – o ponad 4 000 osób w ciągu pięciu lat,
  - utrzymujący się, duży odsetek osób młodych – 21% mieszkańców powiatu stanowią osoby młode (do 17 roku życia), to 120% średniej dla Polski,
  - atrakcyjne tereny, przyciągające nowych mieszkańców – na teren powiatu sprowadza się bardzo duża liczba nowych mieszkańców w wyniku migracji;
2. **problemami** (słabymi stronami), które trzeba już teraz brać pod uwagę w skali powiatu, są:
  - stały wzrost liczby seniorów – ich udział w ogóle mieszkańców rośnie o 0,4-0,5% rocznie,
  - wyludnianie się miasta Chełmża – jedyna gmina w powiecie, której systematycznie ubywa mieszkańców, wskazują na to wszystkie wskaźniki demograficzne,
  - konieczność ciągłej rozbudowy infrastruktury publicznej – duży wzrost liczby mieszkańców wymaga stałego ponoszenia nakładów na rozbudowę

i ulepszanie szeroko rozumianej infrastruktury publicznej (dróg, wodociągów, oświetlenia, szkół, szpitali itp.);

3. **potencjałem** (szansą) powiatu toruńskiego jest:

- dalszy napływ nowych mieszkańców – zgodnie z przewidywaniami, zawartymi w „Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030”, powiat toruński będzie jednym z niewielu obszarów silnego wzrostu liczby mieszkańców w Polsce,
- rozwój polityki prorodzinnej – wszelkie działania władz publicznych na rzecz wsparcia rodzin, które mogą wesprzeć przyrost naturalny ludności,
- wprowadzenie systemowych rozwiązań w zakresie opieki nad rosnącą grupą najstarszych mieszkańców – na poziomie krajowym i regionalnym konieczna jest koordynacja działań na rzecz osób starszych (systemy opieki zdrowia, opieki paliatywnej, wsparcia osób niesamodzielnych, wsparcia opiekunów takich osób itp.);

4. **ryzykiem** (zagrożeniem), które może utrudnić rozwój powiatu toruńskiego jest:

- utrzymujący się trend starzenia się społeczeństwa – zwiększy to obciążenie demograficzne na tym terenie,
- niewystarczające środki na przeprowadzenie niezbędnych inwestycji – ogromne zapotrzebowanie na środki inwestycyjne na obszarze powiatu wynika z tego, że lokalne samorzady muszą nie tylko utrzymywać istniejące obiekty i struktury w dobrym stanie, ale także intensywnie rozbudowywać wszelkie usługi publiczne (w związku ze stałym, silnym wzrostem liczby mieszkańców),
- ucieczka najzdolniejszych mieszkańców poza obszar powiatu (także za granicę) – powiat toruński musi konkurować nie tylko z najbliższymi okolicami, ale właściwie z całym światem, o miano miejsca godnego domu coraz bardziej wymagających mieszkańców.

Rynek pracy

Kluczowym czynnikiem na lokalnym rynku pracy jest **wykształcenie mieszkańców** obszaru. Poziom wykształcenia można określić w oparciu o dane ostatniego Narodowego Spisu Powszechnego, przeprowadzonego w 2011 roku. Pokazują one, że **sytuacja** w tym zakresie **jest gorsza** na terenie powiatu toruńskiego **niż średnio** w Polsce i w województwie kujawsko-pomorskim.

Tabela 13. Ludność w wieku 13 lat i więcej wg poziomu wykształcenia na terenie powiatu toruńskiego.

Obszar	Ludność w wieku 13 lat i więcej wg poziomu wykształcenia					
	wyższe	średnie i policealne	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne	podstawowe ukończone	podstawowe nieukończone i brak wykształcenia
Polska	16,99%	31,56%	21,67%	4,93%	18,31%	1,36%
woj. kujawsko-pomorskie	14,07%	29,50%	25,24%	5,26%	19,90%	1,15%
powiat toruński	11,17%	26,99%	28,13%	6,10%	21,63%	1,30%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności 2011.

Na terenie powiatu toruńskiego najczęściej występują osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (28,13%), średnim i policealnym (26,99%) oraz podstawowym (21,63%). Niewiele ponad 11% mieszkańców ma wykształcenie wyższe, przy czym średnia krajowa wynosi 17%, a wojewódzka – 14%.

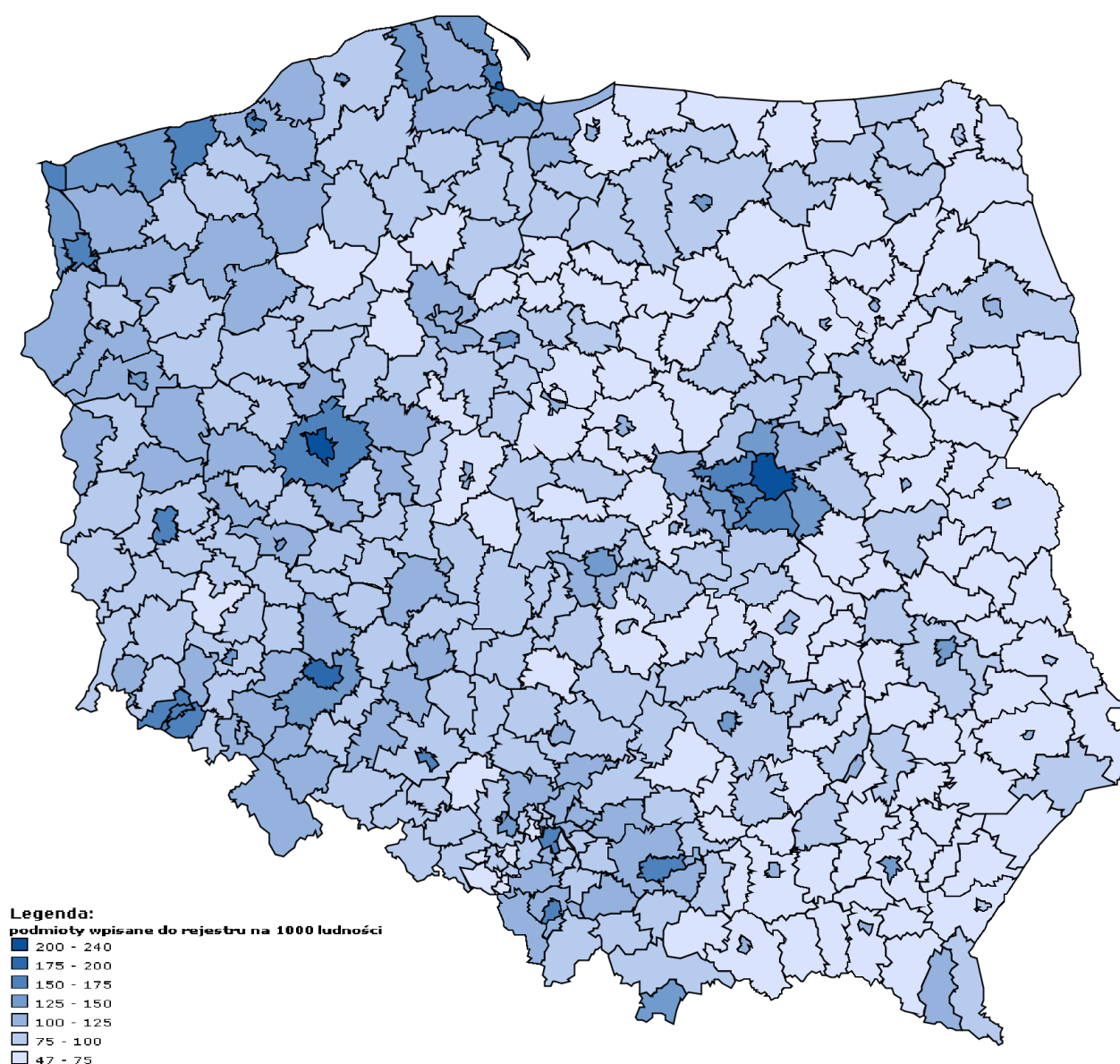
W strukturze widać też mniejszy od średnich udział osób z wykształceniem średnim i policealnym. Różnice staną się bardziej widoczne, gdy zsumujemy odsetek osób z wykształceniem wyższym oraz osób z wykształceniem średnim i policealnym na poziomie powiatu, województwa i Polski. Wynik dla powiatu toruńskiego to 38, dla województwa kujawsko-pomorskiego: 43,5, a dla Polski: 48,5.

W powiecie toruńskim, **wyraźnie brakuje osób z najwyższymi poziomami wykształcenia formalnego**. Należy tu jednak podkreślić raz jeszcze, że są to informacje z 2011 r. i nie uwzględniają 5 tysięcy osób, które pojawiły się na terenie powiatu od tego czasu.

Lata 2012-2015 to okres dynamicznego rozwoju lokalnej przedsiębiorczości. W 2015 r. podstawowy wskaźnik porównawczy z tego zakresu, czyli liczba zarejestrowanych firm (według rejestru REGON) na 1000 mieszkańców, osiągnął wartość równą średniej dla województwa kujawsko-pomorskiego.

Grafika 12. Mapa Polski – podmioty wpisane do rejestru REGON na 1000 ludności w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: *geo.stat.gov.pl*; dostęp w dniu 17.07.2017 r.

Powyższa grafika pokazuje, że **obszarami o największej koncentracji firm na każdy tysiąc mieszkańców** są Warszawa, Poznań, Wrocław i okolice Jeleniej Góry. Dodatkowo wysokie wskaźniki charakteryzują pas nadmorski. Najjaśniejsze obszary (o skrajnie niskich wartościach tego wskaźnika) występują głównie w Polsce wschodniej.

W skali całego kraju możemy mówić o systematycznym wzroście nasycenia podmiotami gospodarczymi. W 2012 roku na każdy 1000 Polaków przypadały 103 firmy, w 2015 roku – już 110. Wskaźnik rósł także w województwie kujawsko-pomorskim, ale dużo wolniej (2012 r. – 90, 2015 r. 93 podmioty/1000 osób).

Tabela 14. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 1000 ludności w latach 2012-2016.

Obszar	Podmioty wpisane do rejestru REGON na 1000 ludności					Zmiana w latach 2012-2016
	2012	2013	2014	2015	2016	
Polska	103	106	107	109	110	7
woj. kujawsko-pomorskie	90	91	92	93	93	3
powiat toruński	85	89	91	92	93	8
w tym:						
Chelmża gm. miejska	76	77	78	78	78	2
Chelmża gm. wiejska	57	61	63	62	63	6
Czernikowo	67	70	71	75	77	10
Lubicz	100	106	106	108	108	8
Łubianka	71	77	82	84	84	13
Łysomice	98	104	106	109	110	12
Obrowo	92	94	96	98	96	4
Wielka Nieszawka	111	111	115	114	117	6
Zławieś Wielka	92	95	98	98	99	7

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W 2015 r. powiat toruński, z wynikiem 93 podmioty/1000 osób, **na tle Polski wypada nieco poniżej średniej** (110 podmiotów). Należy jednak docenić duży postęp w tym zakresie - w ciągu 5 lat wskaźnik wzrósł z 85, o 8 jednostek (prawie 10% wartości bazowej z 2012 r.). Dzięki **bardzo szybkiemu wzrostowi**, powiat dogonił średnią dla województwa kujawsko-pomorskiego.

Była to zasługa głównie mieszkańców gmin **Łubianka, Łysomice i Czernikowo**. To w nich **wzrosty były najwyższe** (10-13 jednostek). Od lat gminą z największym nasyceniem firmami w powiecie toruńskim jest gmina Wielka Nieszawka (117 podmiotów/1000 osób).

W najbliższych latach pozycję lidera może jej jednak odebrać gmina Łysomice, która notuje dużo większe roczne wzrosty. Obecnie wskaźnik w gminie Łysomice wynosi 110 podmiotów (równy średniej ogólnopolskiej). Trzecią najpopularniejszą wśród przedsiębiorców gminą jest Lubicz, z wynikiem 108 podmiotów/1000 osób.

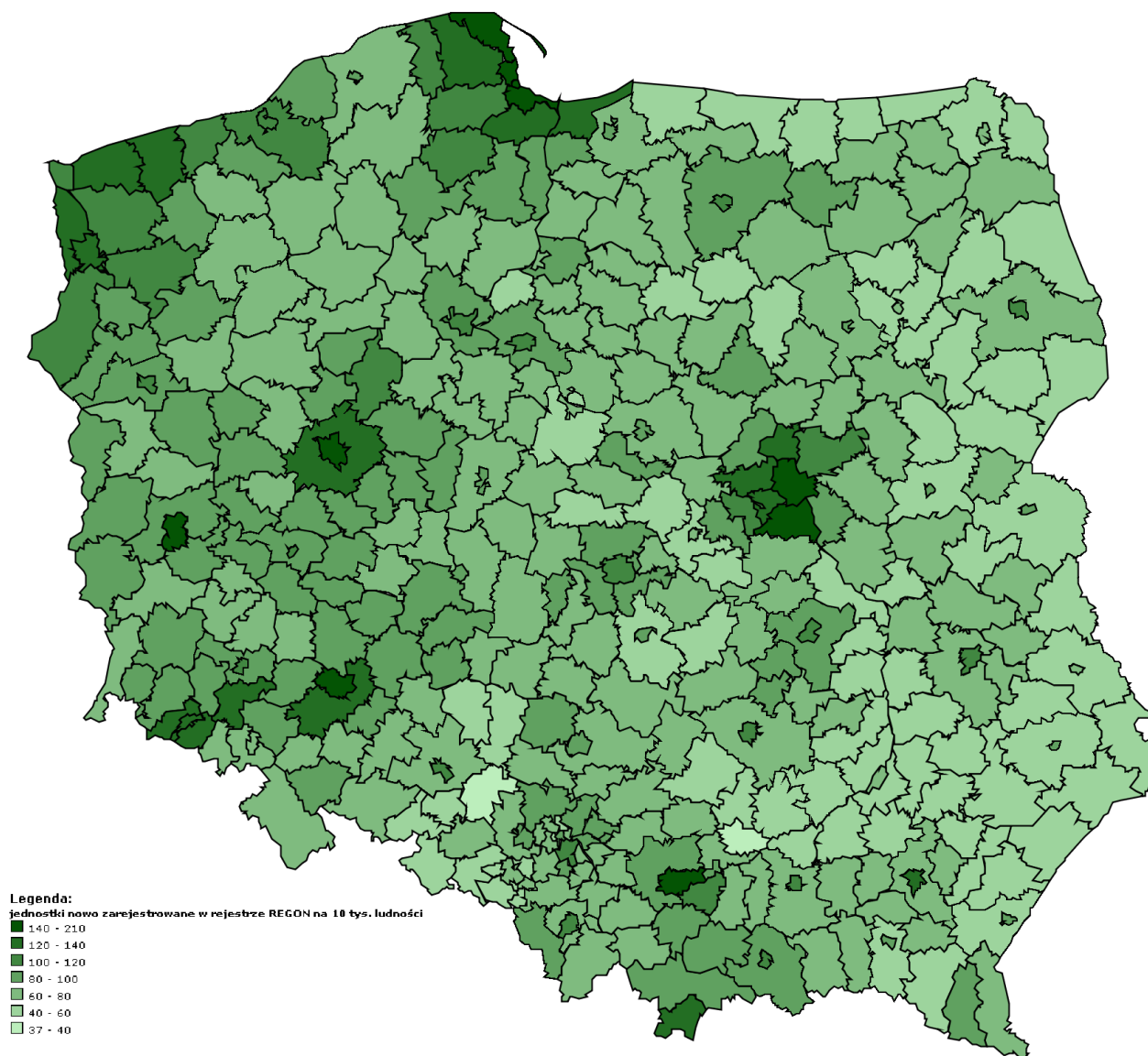
Na podstawie liczby firm zarejestrowanych w REGON⁴ można stwierdzić, że stosunkowo **niski poziom przedsiębiorczości charakteryzuje gminę oraz miasto Chełmża** (odpowiednio 63 i 78 podmiotów/1000 osób). Także w gminie **Czernikowo** występuje niewielka wartość (77 podmiotów), ale trzeba zaznaczyć, że notowane są tam silne wzrosty.

To właśnie poziom bazowy wskaźnika w połączeniu z dynamiką i kierunkiem trendu wieloletniego pozwala nam przewidywać, jak sytuacja rozwinie się w najbliższych latach. Kiedy sprawdzimy, gdzie w Polsce przybywa najczęściej nowych firm (najciemniejsze kolory na grafice poniżej) okaże się, że obszarami największego wzrostu są okolice Warszawy, Trójmiasta, Poznania, Wrocławia i Jeleniej Góry, a także wybrzeże Bałtyku i okolice Szczecina.

---

⁴ W rejestrze REGON (Krajowym Rejestrze Urzędowym Podmiotów Gospodarki Narodowej) figurują także podmioty, które nie prowadzą faktycznej działalności gospodarczej. Obowiązkowi wpisu podlegają wszystkie osoby prawne i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej (wraz z ich jednostkami lokalnymi) oraz osoby fizyczne, prowadzące działalność gospodarczą. W statystyki oparte na REGON wliczane są organizacje pozarządowe, kościoły, organy administracji publicznej i wszystkie podległe im jednostki.

Grafika 13. Mapa Polski – jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 17.07.2017 r.

Na tle kraju, **sytuacja w powiecie toruńskim jest typowa dla okolic miast średniej wielkości**. W przypadku Torunia, Bydgoszczy, Olsztyna, Białegostoku czy Opola, firmy przybywają szybciej w miastach niż w otaczających je powiatach. W miastach dynamika wzrostu jest zbliżona do średniej krajowej, w powiatach ziemskich – niższa o około 5-15% od wyniku ogólnopolskiego.

Silny wzrost liczby mieszkańców, występujący w powiecie toruńskim, powinien skutkować wzrostem liczby nowych firm, rejestrowanych na terenie powiatu. W całym kraju rocznie rejestruje się, średnio 9 nowych firm na każdy 1000 mieszkańców. Skoro w powiecie toruńskim dodatkowo przybywa średnio 1000 osób rocznie, to powinno

się tu pojawiać 10 firm rocznie. Statystycznie, co któryś z nowych mieszkańców powinien zdecydować się na podjęcie działalności gospodarczej.

Tymczasem **tempo przybywania firm na terenie powiatu toruńskiego jest właściwie równe średniej ogólnopolskiej**. W powiecie toruńskim w latach 2012-2015 rocznie przybywało około 100 podmiotów w REGON na każde 10 tys. mieszkańców, w Polsce: 93-94 podmioty.

Tabela 15. Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w latach 2012-2015 r.

Obszar	Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności				Zmiana w latach 2012-2015
	2012	2013	2014	2015	
Polska	93	95	93	94	1
woj. kujawsko-pomorskie	85	88	82	82	-3
powiat toruński	93	110	98	92	-1
w tym:					
Chelmża gm. miejska	63	94	69	72	9
Chelmża gm. wiejska	60	73	71	61	1
Czernikowo	70	95	94	86	16
Lubicz	114	132	105	101	-13
Łubianka	73	117	113	108	35
Łysomice	92	125	94	103	11
Obrowo	120	119	120	114	-6
Wielka Nieszawka	143	95	124	89	-54
Zławieś Wielka	100	115	102	87	-13

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Dane w tabeli powyżej pokazują, że w 2015 r. nastąpił wyraźny spadek ilości nowych firm, zgłaszanych do REGON. Stałe, **duże wzrosty notują gminy o najwyższym wzroście liczby mieszkańców** (czyli Obrowo, Lubicz, Łubianka i Łysomice).

Jeśli mówimy o wpływie nowych mieszkańców na lokalną przedsiębiorczość, to najszybciej będzie go widać w statystykach, dotyczących osób fizycznych, prowadzących działalność gospodarczą. Jest to najprostsza i najpopularniejsza forma wykonywania działalności, wybierana przez przeważającą większość nowych przedsiębiorców.

Przy analizie tego czynnika widać wyraźnie pozytywną tendencję na terenie powiatu toruńskiego. Od 2012 r. **następuje systematyczny wzrost osób fizycznych, prowadzących działalność gospodarczą** na każde tysiąc mieszkańców.

W skali Polski sytuacja jest niezmienna od 2013 roku, średnio 77 osób na każde tysiąc prowadzi własną, jednoosobową firmę. Podobnie jest w województwie kujawsko-pomorskim. Od 2013 roku wskaźnik wynosi ciągle 68 osób/1000 osób. W skali kraju i województwa mamy więc do czynienia ze stagnacją. Tymczasem dane dla powiatu toruńskiego są dużo lepsze.

Po pierwsze, w całym analizowanym okresie **poziom przedsiębiorczości** w formie samozatrudnienia na obszarze powiatu toruńskiego **był wyższy niż w województwie kujawsko-pomorskim**. Po drugie, **przewaga powiatu toruńskiego nad resztą obszarów regionu stale rośnie**. W 2012 roku różnica między wynikiem powiatu i średnią wojewódzką wynosiła 3 jednostki, w 2016 roku już 6.

Tabela 16. Przedsiębiorczość na obszarze powiatu toruńskiego w latach 2012-2016.

Obszar	Osoby fizyczne, prowadzące działalność gospodarczą wpisane do rejestru na 1000 ludności					Zmiana w latach 2012-2016
	2012	2013	2014	2015	2016	
Polska	76	77	77	77	77	1
woj. kujawsko-pomorskie	67	68	68	68	68	1
powiat toruński	70	73	74	75	74	4
w tym:						
Chelmża gm. miejska	57	58	58	57	57	0
Chelmża gm. wiejska	46	49	51	50	50	4
Czernikowo	57	60	60	63	66	9
Lubicz	82	88	87	88	88	6
Łubianka	56	61	65	66	67	11
Łysomice	80	84	84	87	87	7
Obrowo	80	82	83	84	82	2
Wielka Nieszawka	88	87	90	88	90	2
Zławieś Wielka	74	76	79	78	78	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Gminy powiatu toruńskiego dzielą się na dwie grupy pod względem liczby samozatrudnionych na każde tysiąc mieszkańców. Pierwsza, to **gminy o bardzo wysokiej wartości wskaźnika (powyżej średniej krajowej)**. Należą do niej gminy Wielka Nieszawka (1. miejsce, 90 osób), Lubicz (2. miejsce, 88 osób), Łysomice (3. miejsce, 87 osób), Obrowo (4. miejsce, 82 osoby) i Zławieś Wielka (5. miejsce, 78 osób).

Druga grupa (gmina miejska i wiejska Chełmża, Czernikowo i Łubianka) to tereny, na których **poziom indywidualnej przedsiębiorczości mieszkańców jest znacznie niższy** (wynosił w 2015 r. zaledwie od 50 do 67 osób samozatrudnionych/1000 mieszkańców).

Analiza trendów pokazuje, że pozycję lidera w tej kategorii obejmie zapewne niedługo gmina Lubicz lub Łysomice (wzrosty są tam silniejsze niż na terenie gminy Wielka Nieszawka). Liczba osób fizycznych wykonujących działalność gospodarczą rośnie najszybciej w gminie Łubianka (zmiana z 56 na 67 osób) i Czernikowo (z 57 na 66 osób).

Gdyby w kolejnych 5 latach dynamika wzrostu w poszczególnych gminach była dokładnie taka sama, jak w latach 2012-2016, to w 2021 roku:

- do grupy liderów dołączyłaby gmina Łubianka i (prawdopodobnie) gmina Czernikowo,
- obszarami problemowymi (ze wskaźnikiem 55-60 osób/1000 osób) pozostałyby gmina miejska i wiejska Chełmża.

Swoistą miarą poziomu przedsiębiorczości mieszkańców danego obszaru jest także zainteresowanie, z jakim spotykają się dostępne mechanizmy aktywizacji osób bezrobotnych. W kontekście rozwoju lokalnej przedsiębiorczości szczególne znaczenia mają dotacje przyznawane przez Powiatowe Urzędy Pracy na podjęcie własnej działalności gospodarczej. W poprzednich latach środki te cieszyły się dużym zainteresowaniem mieszkańców.

Na dzień 31.12.2015 roku w powiecie toruńskim **w REGON zarejestrowane było 9 548 podmiotów**. Zajmowały się one głównie **działalnością usługową** (sekcje od G do T Polskiej Klasyfikacji Działalności PKD 2007). Wykonywało ją aż 6 810 podmiotów (**71%**). Na drugim miejscu pod względem liczebności są podmioty z sektora przemysłu i budownictwa (2 434, 26%). Najmniej firm działa w sektorze rolniczym, tylko 304 podmioty (3%)

Tabela 17. Liczba zarejestrowanych podmiotów w rejestrze REGON w podziale na sekcje PKD 2007 wg stanu na 31.12.2015 r.

Obszar	Liczba zarejestrowanych podmiotów w rejestrze REGON w podziale na sekcje PKD 2007			Ogółem
	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	przemysł i budownictwo	pozostała działalność	
powiat toruński	304	2 434	6 810	9 548
w tym:				
Chelmża gm. miejska	8	251	900	1 159
Chelmża gm. wiejska	49	179	386	614
Czernikowo	29	220	428	677
Lubicz	29	536	1 510	2 075
Łubianka	32	168	367	567
Łysomice	28	266	759	1 053
Obrowo	45	343	1 122	1 510
Wielka Nieszawka	25	169	374	568
Zławieś Wielka	59	302	964	1 325

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W 2015 r. najwięcej **podmiotów według rejestru REGON** znajdowało się na terenie gminy **Lubicz (ponad 2 tysiące)**. Na drugim miejscu ze znaczną stratą w stosunku do lidera, znajduje się gmina Obrowo (1,5 tysiąca podmiotów). Wśród gmin, w których zarejestrowanych jest co najmniej tysiąc podmiotów znalazły się też: Zławieś Wielka (1 325), gmina miejska Chelmża (1 159) i gmina Łysomice (1 053).

Drugą grupę stanowią gminy, w których zarejestrowanych jest łącznie **po 500-700 podmiotów**: Czernikowo (677 podmiotów), gmina wiejska Chelmża (614), gmina Wielka Nieszawka (568) i gmina Łubianka (567).

Do gmin o stosunkowo dużym udziale sektora rolniczego należą gmina wiejska Chelmża, Wielka Nieszawka i Zławieś Wielka. Ponad 30-procentowy udział firm z sektora przemysłu i budownictwa charakteryzuje gminy Czernikowo, Łubianka i Wielka Nieszawka. Bardzo silny rozwój sektora usług to zaś domena gmin: miejskiej Chelmża, Lubicz, Łysomice, Obrowo i Zławieś Wielka.

Struktura tematycznej działalności przedsiębiorstw jest jednym z elementów kształtujących lokalny rynek pracy. Drugim jest **skala zatrudnienia mieszkańców**

w poszczególnych dziedzinach na danym obszarze. Czasami jeden, wielki zakład, zatrudniający kilka tysięcy osób (np. kopalnia, rafineria, zakład produkcyjny), decyduje o kierunkach rozwoju całej gminy, a nawet powiatu.

W powiecie toruńskim według danych GUS **w 2015 roku było 21 526 osób pracujących**. Ta liczba odnosi się już jedynie do osób zatrudnionych przez faktycznych przedsiębiorców⁵ i to w dodatku wyłącznie w firmach, w których pracuje co najmniej 10 osób. **Informacje te nie uwzględniają więc mikroprzedsiębiorstw** (zatrudniających do 9 osób), które na terenie powiatu **stanowią aż 96% wszystkich firm**.

Pozwalają za to ustalić, na ile struktura zatrudnienia jest zgodna, zbieżna z wiodącymi klasami PKD dla wszystkich firm według danych REGON. Od 2014 r. **największa liczba osób jest zatrudniona w małych, średnich i dużych przedsiębiorstwach z sektora usług**.

Dotychczasowy lider (sektor przemysłu i budownictwa), odnotowuje systematyczny, gwałtowny spadek liczby zatrudnionych i aktualnie właściwie zrównał się pod tym względem z sektorem rolnictwa (po prawie 7 000 osób).

---

⁵ W przeciwieństwie do danych REGON nie bierze się tu pod uwagę służb mundurowych, rolników, duchowieństwa i całego sektora pozarządowego.

Tabela 18. Pracujący wg sekcji PKD 2007 na obszarze powiatu toruńskiego w latach 2011-2015.

Sekcje PKD 2007	Pracujący wg sekcji PKD 2007 w latach 2011-2015 (w osobach) w powiecie toruńskim					Zmiana w latach 2011- 2015
	2011	2012	2013	2014	2015	
RAZEM	23 365	20 879	20 776	21 501	21 526	-1 839
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	7 112	7 114	7 018	6 991	6 998	-114
przemysł i budownictwo	9 362	7 256	6 802	7 109	6 980	-2 382
usługi razem	6 891	6 509	6 956	7 401	7 548	657
w tym:						
handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja	2 735	2 569	2 685	2 983	3 145	410
działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości	296	300	312	302	274	-22
pozostałe usługi	3 860	3 640	3 959	4 116	4 129	269

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W latach 2011-2015 **największe zmiany dotknęły firmy z sektora przemysłowego**, w których w ciągu 5 lat zlikwidowano prawie 2,5 tysiąca miejsc pracy. Przewaga sektora usług nad pozostałymi wynosi w tym momencie 500 osób pracujących, a wzrost zatrudnienia trwa tam nieprzerwanie od 2012 roku.

Zestawiając dane dotyczące liczby podmiotów zarejestrowanych w REGON oraz liczby osób pracujących w małych, średnich i dużych przedsiębiorstwach można zauważyć, że:

- średnio najwięcej osób zatrudnionych jest w firmach z sektora rolnictwa (6 998 osób na 304 podmioty),
- większość firm z sektora usług to mikroprzedsiębiorstwa, zatrudniające do 9 osób (a więc nie wykazane w ilości pracujących) – skoro w rejestrze znajduje się 6,8 tysiąca podmiotów usługowych, a łączna liczba pracujących w tym sektorze to 7,5 osób, to co najmniej 6 tysięcy podmiotów zostało pominiętych w statystykach osób pracujących (trzeba zatrudniać co najmniej 10 osób, żeby wykazać ich jako „pracujących” w rozumieniu GUS, skoro pracujących jest 7 500, to GUS wziął pod uwagę nie więcej niż 750 podmiotów, spośród prawie 7000).

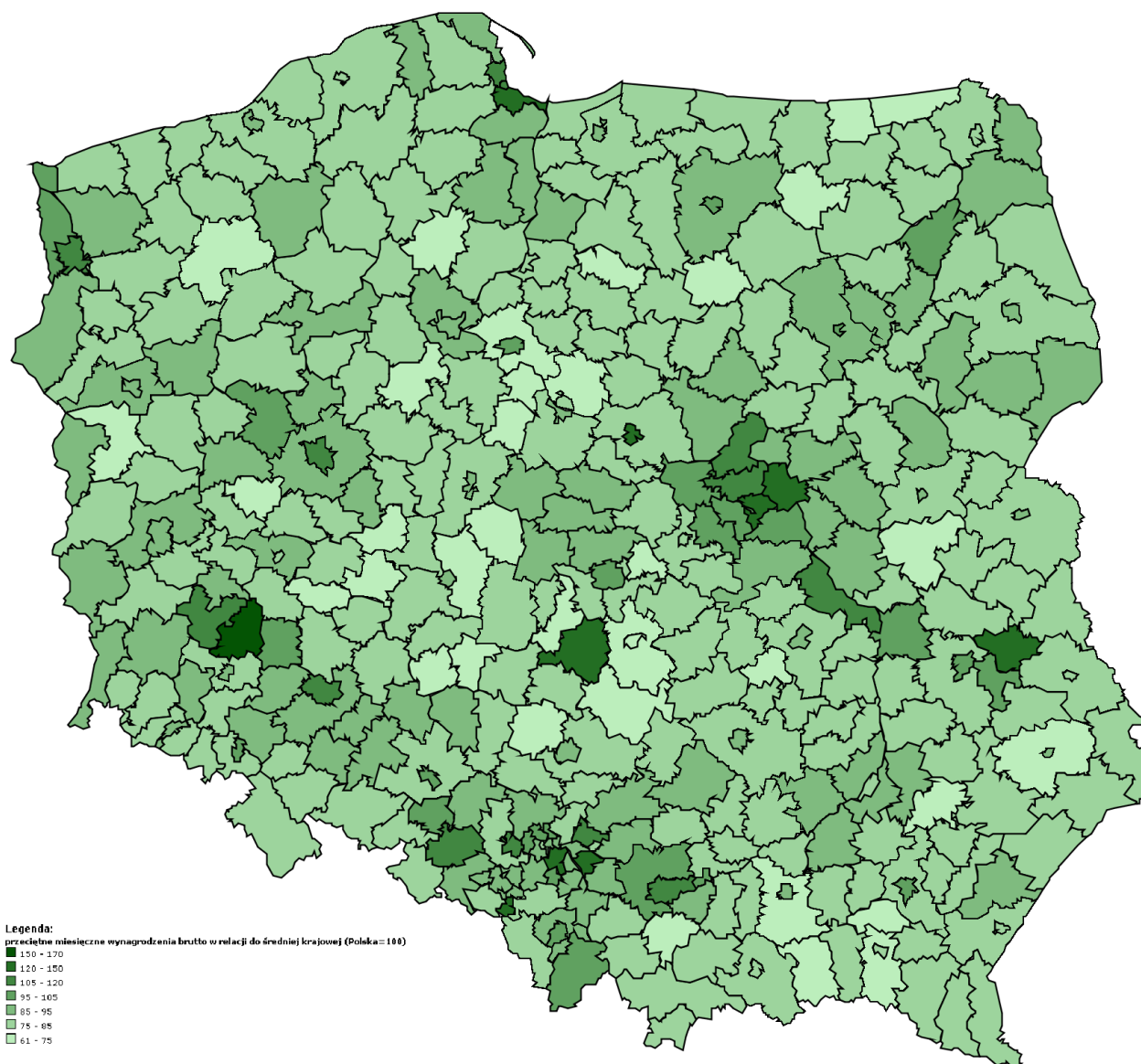
Wzrastająca liczba firm, to sygnał dobrej kondycji gospodarczej, zachęcającej do podjęcia takiej decyzji. Dodatkowo na terenie powiatu toruńskiego **rolę dominującego pracodawcy zaczyna odgrywać szeroko rozumiany sektor usług**. To w nim zawierają się najbardziej rozwojowe, przyszłościowe branże (m.in. technologie informacyjne, media, bankowość, medycyna). W połączeniu z bliskością ośrodków akademickich i badawczych w Bydgoszczy i Toruniu stwarza to możliwość do rozwoju innowacyjnych produktów i usług w sektorze kreatywnym.

Rosnący udział sektora usług (a w szczególności usług specjalistycznych), to także szansa na poprawę warunków materialnych „przeciętnego” mieszkańca powiatu. Miejsca pracy tworzone w tych branżach są z zasady dobrze płatne, wymagają zatrudnienia wykwalifikowanych osób, ściągają specjalistów na dany teren.

Im lepiej płatna praca na danym obszarze, tym większa szansa, że przyciągnie on nowych mieszkańców (albo powstrzyma ucieczkę dotychczasowej ludności). Odnośnikiem tutaj jest **przeciętne, średnie wynagrodzenie w kraju**, obliczane przez GUS.

Na grafice poniżej najciemniejsze kolory oznaczają powiaty, w których przeciętne wynagrodzenie jest wyższe niż średnia krajowa. Są to przede wszystkim okolice Warszawy i Trójmiasta, miasta aglomeracji śląskiej, ale także swoiste „wyspy dobrobytu” – powiat lubiński (województwo dolnośląskie, siedziba KGHM Polska Miedź), powiat łęczyński (województwo lubelskie, kopalnia Bogdanka) czy bełchatowski (województwo łódzkie, kopalnia Bełchatów).

Grafika 14. Mapa Polski – przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100).

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 17.07.2017 r.

Na tle Polski **powiat toruński wypada słabo**. Przeciętnie firmy z siedzibą na terenie powiatu toruńskiego wypłacają **wynagrodzenie stanowiące zaledwie 75% średniej krajowej**. Podobnie, jak w powiecie lipnowskim, aleksandrowskim czy radziejowskim.

Tak duża dysproporcja pomiędzy atrakcyjnością powiatu w oczach migrantów, a kluczowym czynnikiem warunkującym zamieszkanie na danym terenie – dobrą płacą, wskazuje, że miejscem zatrudnienia dla nowych mieszkańców powiatu toruńskiego pozostają głównie miasta. Nic dziwnego, skoro przeciętne wynagrodzenie w Bydgoszczy czy Toruniu jest o 20-40% wyższe.

Tabela 19. Przeciętne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej na obszarze powiatu toruńskiego w latach 2011-2015.

Obszar	Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej (Polska = 100)				
	2011	2012	2013	2014	2015
woj. kujawsko-pomorskie	84,5%	85,0%	85,7%	85,9%	85,3%
miasto Toruń	94,2%	94,7%	95,9%	96,8%	96,2%
powiat toruński	72,9%	73,1%	75,1%	75,8%	74,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W latach 2011-2014 zauważyć można systematyczny **wzrost przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto** na terenie powiatu. Mimo pewnych postępów, **utrzymują się bardzo wyraźne różnice pomiędzy średnią płacą** w powiecie toruńskim a wynikiem wojewódzkim i krajowym.

Mieszkańcy kujawsko-pomorskiego zarabiają o około 15% mniej niż statystyczny Polak. W powiecie toruńskim różnica wynosi już 25%. Ze względu na lokalizację powiatu, w tabeli ujęto też miasto Toruń, głównego konkurenta w walce o lokalnych pracowników. Średnie pensje tam oferowane (ok. 95% średniej krajowej) muszą wyglądać wyjątkowo atrakcyjnie dla osób, które mieszkają w promieniu kilkudziesięciu kilometrów.

Tak duża różnica sprzyja **drenażowi lokalnych kadr**, pozostawiając powiat jako sypialnię, zaplecze logistyczne miasta i źródło taniej, niewykwalifikowanej siły roboczej. Teren, na którym się mieszka, wypoczywa, spędza wolny czas, ale nie wiąże się z nim swojej zawodowej przyszłości. Dopóki mieszkańcy powiatu będą dojeżdżać do pracy do miast, ich potencjał, wiedza będą (częściowo) pracowały na korzyść miasta Bydgoszczy czy Torunia. Gdyby udało się stworzyć atrakcyjne, dobrze płatne miejsca pracy na terenie powiatu, proces ten można by było odwrócić.

Generalnie na terenie powiatu toruńskiego **problemem nie jest brak ofert pracy, ale jej niska jakość** (liczona wysokością wynagrodzenia). Dane dotyczące bezrobocia rejestrowanego pokazują, że odsetek osób bezrobotnych w powiecie toruńskim jest mniejszy niż w województwie kujawsko-pomorskim (ale wyższy od średniej krajowej).

Na koniec 2016 roku w powiecie toruńskim było **4 788 osób bezrobotnych, bez pracy pozostawało 5,6% mężczyzn i 9% kobiet** (w wieku produkcyjnym). Patrząc tylko na osoby mogące podjąć pracę zawodową (bez dzieci i seniorów) można zauważyć wyraźne problemy w gminach miejskiej i wiejskiej Chełmża oraz w gminie Czernikowo.

Tabela 20. Bezrobocie na obszarze powiatu toruńskiego wg stanu na 31.12.2016 r.

Obszar	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych	Udział osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym		
		razem %	mężczyźni %	kobiety %
Polska	1 335 155	5,6	5,0	6,4
woj. kujawsko-pomorskie	98 522	7,6	6,1	9,3
powiat toruński	4 788	7,2	5,6	9,0
w tym:				
Chelmża gm. miejska	958	10,2	8,3	12,3
Chelmża gm. wiejska	505	8,2	6,1	10,6
Czernikowo	748	13,1	10,0	16,5
Lubicz	718	5,7	4,4	7,1
Łubianka	230	5,2	4,3	6,3
Łysomice	367	5,9	4,5	7,4
Obrowo	654	6,4	5,0	8,1
Wielka Nieszawka	149	4,8	3,8	5,9
Zławieś Wielka	459	5,3	3,9	6,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Na terenie powiatu **największy udział osób bezrobotnych** w ludności w wieku produkcyjnym występuje w przypadku **gminy Czernikowo, aż 13,1%** (przy średniej powiatowej wynoszącej 7,2%). W gminie tej widać bardzo poważny problem z bezrobociem wśród kobiet. **Bez pracy pozostaje co 8 zdolna do tego kobieta.** Niepokojąco wysokie odsetki osób bezrobotnych występują też w **gminie miejskiej i wiejskiej Chelmża** (odpowiednio 10,2 i 8,2%).

Odwrotna sytuacja występuje w **gminach otaczających Toruń** (Lubicz, Łubianka, Łysomice, Obrowo, Wielka Nieszawka i Zławieś Wielka) - **liczba bezrobotnych jest mniejsza niż wynikałoby ze średniej krajowej i wojewódzkiej.** Cechą wspólną wszystkich gmin jest wyższy udział kobiet wśród osób bezrobotnych.

Na odcinku walki z bezrobociem udało się w ostatnich latach poczynić spore postępy. Udział osób bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym systematycznie maleje na wszystkich poziomach analizy.

Tabela 21. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze powiatu toruńskiego w latach 2012-2016.

Obszar	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w latach 2012-2016					Zmiana w latach 2012-2016
	%					
	2012	2013	2014	2015	2016	
Polska	8,7	8,8	7,5	6,5	5,6	-3,1
woj. kujawsko-pomorskie	11,1	11,3	9,6	8,2	7,6	-3,5
powiat toruński	10,8	11,3	9,4	8,3	7,2	-3,6
w tym:						
Chelmża gm. miejska	15,8	17,2	14,0	11,7	10,2	-5,5
Chelmża gm. wiejska	13,1	13,2	11,7	9,6	8,2	-4,9
Czernikowo	16,8	18,0	15,7	14,9	13,1	-3,8
Lubicz	8,3	8,2	7,0	6,4	5,7	-2,6
Łubianka	8,9	9,3	6,7	5,9	5,2	-3,7
Łysomice	8,9	9,7	7,7	7,3	5,9	-3,0
Obrowo	9,3	9,2	8,1	7,3	6,4	-2,8
Wielka Nieszawka	7,9	7,4	6,1	5,5	4,8	-3,1
Zławieś Wielka	7,8	8,7	6,9	5,8	5,3	-2,5

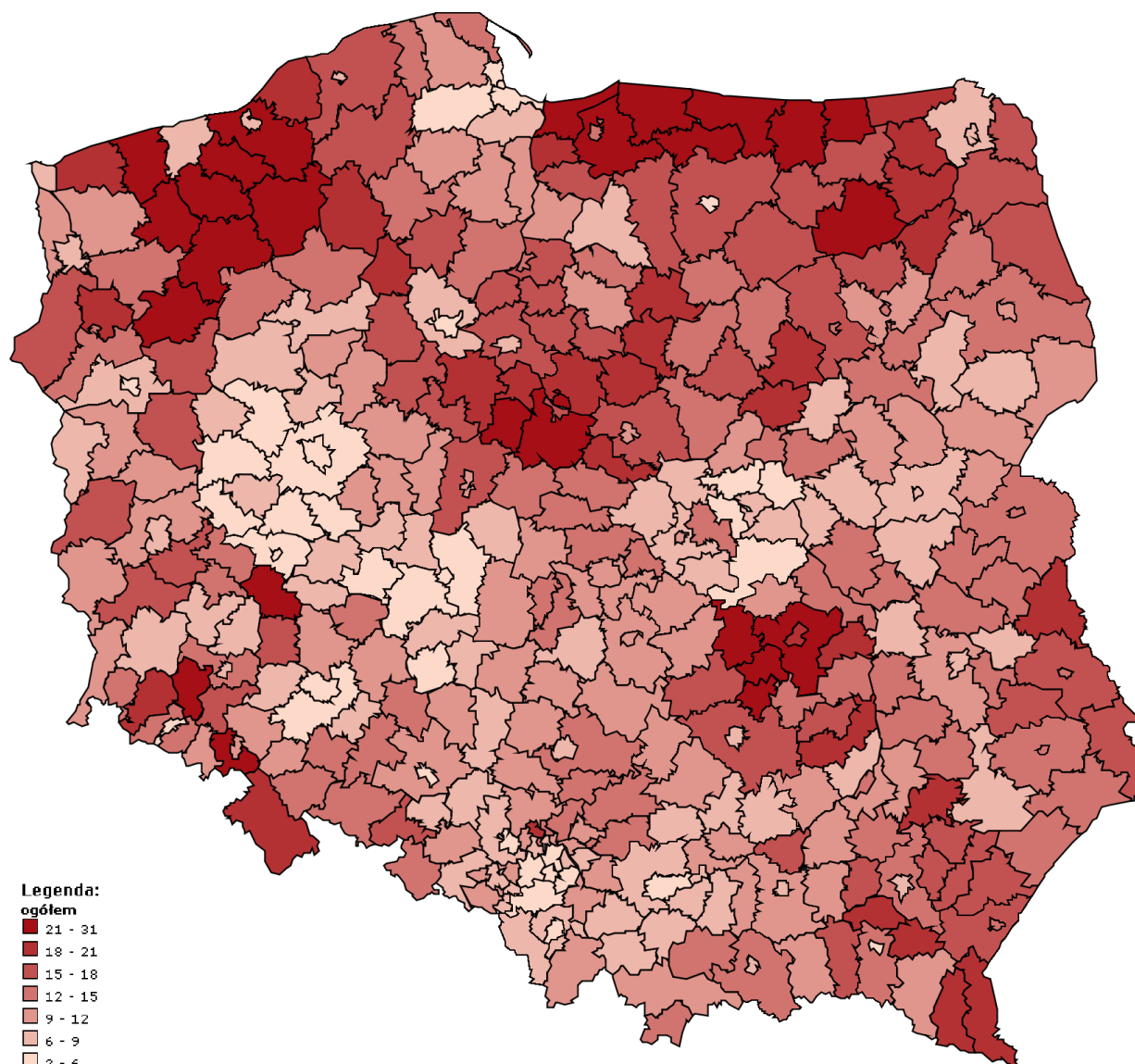
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Średnio w skali kraju, województwa i powiatu toruńskiego **odsetek osób bezrobotnych zmniejszył się o 3% w ciągu pięciu lat**. W mieście Chelmża spadek był dwa razy większy (-5,5%). Duży postęp charakteryzuje też gminę wiejską Chelmża (-4,9%). Na tym tle widać, że spadek na terenie gminy Czernikowo (najbardziej dotkniętej problemem bezrobocia), zbliżony do średniej powiatowej, należy uznać za niezadowolający.

Kiedy popatrzymy na to, co mówią statystyki dotyczące **stopy bezrobocia rejestrowanego** w skali całego kraju (grafika poniżej), zobaczymy, że obszarami o największych problemach są okolice Radomia (województwo mazowieckie), tereny przy granicy z Obwodem Kaliningradzkim (województwo warmińsko-mazurskie) i centralna część województwa zachodniopomorskiego.

Grafika 15. Mapa Polski – stopa bezrobocia rejestrowanego w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 17.07.2017 r.

Do obszarów o ekstremalnym zagrożeniu bezrobociem (stopa bezrobocia powyżej 20%, najciemniejszy kolor na mapie powyżej), zaliczają się także powiat wrocławski i radziejowski. Właściwie, **problem bezrobocia nie występuje tylko na terenie trzech powiatów województwa kujawsko-pomorskiego**: miasto Bydgoszcz, powiat bydgoski i miasto Toruń.

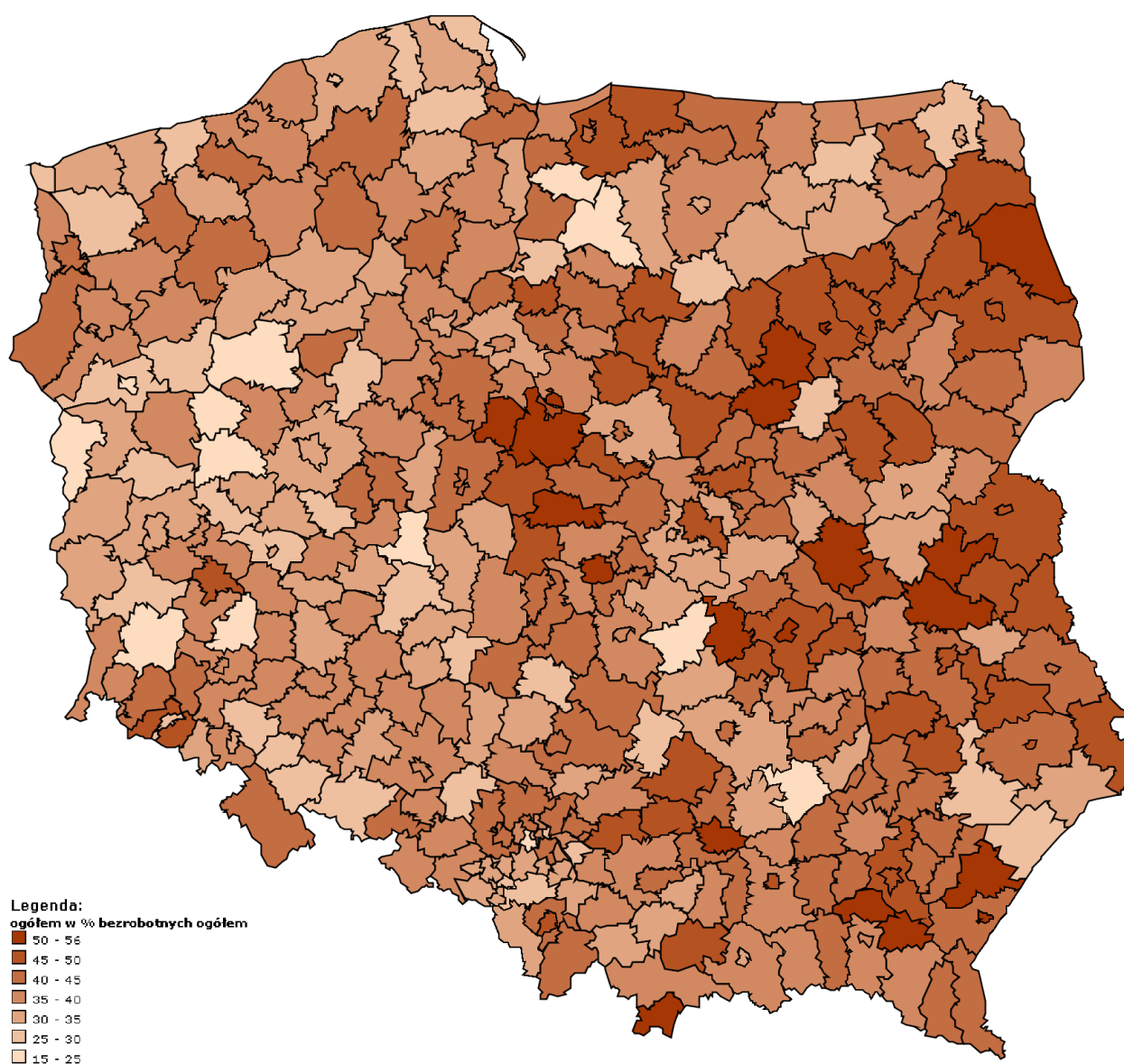
Warto zauważyć, że generalnie problem bezrobocia mocniej dotyka północne obszary Polski, nawet na terenach przygranicznych województwa podkarpackiego stopa bezrobocia jest niższa. Najmniejsza ilość bezrobotnych charakteryzuje województwo wielkopolskie, mazowieckie, małopolskie i śląskie (jasne obszary na mapie).

W przypadku bezrobocia szczególnie ważną wskazówką jest czas, jakiego osoba bezrobotna potrzebuje na znalezienie pracy. Długi czas poszukiwań może świadczyć o niewielkiej liczbie ofert pracy w danej okolicy.

Na grafice poniżej zaznaczono **obszary zagrożone strukturalnym bezrobociem** (gdzie występuje duży udział osób bezrobotnych, pozostających bez pracy przez ponad 12 miesięcy). Są to głównie obszary północno-wschodniej Polski (województwa podlaskie, kujawsko-pomorskie, mazowieckie, lubelskie i podkarpackie).

Grafika 16. Mapa Polski – bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy dłużej niż 1 rok w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 17.07.2017 r.

Na obszarze powiatu toruńskiego widać **stosunkowo niewielki problem długotrwałego bezrobocia**, sytuacja jest stosunkowo dobra (w szczególności w porównaniu do innych obszarów województwa kujawsko-pomorskiego).

Bezrobocie to zjawisko o szczególnie zmiennym, sezonowym charakterze. Uwzględniając najnowsze dane (do 05.2017 roku), pochodzące bezpośrednio z Powiatowego Urzędu Pracy dla Powiatu Toruńskiego można zauważyć, że:

- od 2013 r. stopa bezrobocia w powiecie spada, powoli zbliża się do rekordowo niskich poziomów z 2008 r. (wtedy wyniosła 13,2%, w połowie 2017 roku 13,6%),
- nie maleje jednak różnica pomiędzy stopą bezrobocia w powiecie toruńskim a w województwie i Polsce, od 2011 roku wynik powiatowy jest o 3% gorszy od średniej wojewódzkiej i o aż 7% od ogólnopolskiej. Średnio w 2016 r. w Polsce bezrobotni stanowili 8,3%, w powiecie toruńskim na koniec 2016 roku wartość wyniosła 14,1%.

Według danych Powiatowego Urzędu Pracy dla Powiatu Toruńskiego, **spośród osób zarejestrowanych jako bezrobotne, aż 84% stanowiły osoby w szczególnej sytuacji**, w tym 32% ogółu bezrobotnych stanowiły osoby młode (do 30 roku życia), 19% osoby bez doświadczenia zawodowego, a jako osoby bez kwalifikacji zawodowych zarejestrowano ponad 1/3 wszystkich bezrobotnych (38%). 61% osób zarejestrowanych jako bezrobotne miało co najwyżej wykształcenie gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe.

Podsumowanie:

W sferze lokalnego rynku pracy powiat toruński wyróżniają:

1. Atuty:

- stale rosnąca liczba firm i indywidualnych przedsiębiorców – tempo przybywania podmiotów w REGON jest wyższe niż w województwie kujawsko-pomorskim,
- rosnące znaczenie sektora usług – przybywa firm i osób zatrudnionych w przedsiębiorstwach usługowych;

2. Problemy:

- niski poziom wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców – brakuje osób z wykształceniem wyższym i średnim, ponad 1/3 bezrobotnych w powiecie to osoby bez odpowiednich umiejętności, żeby podjąć pracę,
- bezrobocie - w szczególności wśród kobiet i na terenie gminy Czernikowo,
- bardzo niski poziom średniego wynagrodzenia - wynoszący zaledwie 75% średniej krajowej;

3. Potencjał:

- utrzymująca się dobra sytuacja gospodarcza i spadek bezrobocia w kraju – stopa bezrobocia w powiecie wyraźnie podąża za trendem ogólnopolskim,
- rozwój rynku usług, w tym sektora kreatywnego, w oparciu o potencjał metropolii,
- przenoszenie się firm z okolicznych miast na teren powiatu – w poszukiwaniu terenów inwestycyjnych, niższych opłat lokalnych, redukcji kosztów pracy itp.,
- poprawa warunków uruchamiania i prowadzenia działalności gospodarczej – np. wydłużenie okresu „małych” składek ZUS, redukcja podatków itp.;

4. Ryzyko:

- ucieczka najbardziej ambitnych mieszkańców na inne tereny albo za granicę – efekt różnicy w pensjach pomiędzy różnymi regionami, krajami,
- załamanie gospodarcze o zasięgu krajowym lub szerszym.

Infrastruktura i oferta społeczna:

Rozwój gospodarczy powinien wiązać się ze stałą poprawą dostępu do usług publicznych, w szczególności **oferty edukacyjno-społecznej** na terenie powiatu. Administracja powinna obejmować wsparciem już najmłodszych mieszkańców, którzy są szczególnie cennym zasobem obszaru (w kontekście potencjału demograficznego obszaru).

Pierwszym etapem zorganizowanej opieki nad dziećmi są **żłobki**. Od lat jest to najslabiej rozwinięty segment opieki, do niedawna nieznanym właściwie poza dużymi miastami. W 2012 roku opieką żłobkową w powiecie toruńskim objęte było jedynie 0,2% dzieci w wieku żłobkowym. W tym samym okresie analogiczny odsetek w województwie wynosił 3%, a w Polsce: 3,8%.

Tabela 22. Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach na obszarze powiatu toruńskiego w latach 2012-2016.

Obszar	Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach %					Zmiana w latach 2012-2016
	2012	2013	2014	2015	2016	
Polska	3,8	4,8	5,9	6,8	7,8	4,0
woj. kujawsko-pomorskie	3,0	3,5	4,3	4,9	5,6	2,6
powiat toruński	0,2	1,2	1,4	2,6	2,4	2,2
w tym:						
Chelmża gm. miejska	0,0	3,4	2,7	3,4	4,5	4,5
Lubicz	0,0	0,0	1,0	9,3	7,4	7,4
Obrowo	1,3	4,6	5,1	3,1	3,2	1,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Od 2012 roku można zauważyć znaczący postęp w zakresie popularyzacji żłobków. W ciągu pięciu lat w skali kraju **odsetek dzieci z nich korzystających, podwoił się** (z 3,8 do 7,8%). W województwie kujawsko-pomorskim i powiecie toruńskim wzrost był wolniejszy i wyniósł około 2%.

Dostępność żłobków na terenie powiatu toruńskiego jest niezadowalająca. **Funkcjonują tylko trzy punkty żłobkowe** w Chelmży, Lubiczu i Obrowie. Łącznie z ich oferty korzysta raptem 2,4% dzieci. Przez kilka kolejnych lat na terenie powiatu możemy się spodziewać wzrostu liczby najmłodszych mieszkańców (w wyniku

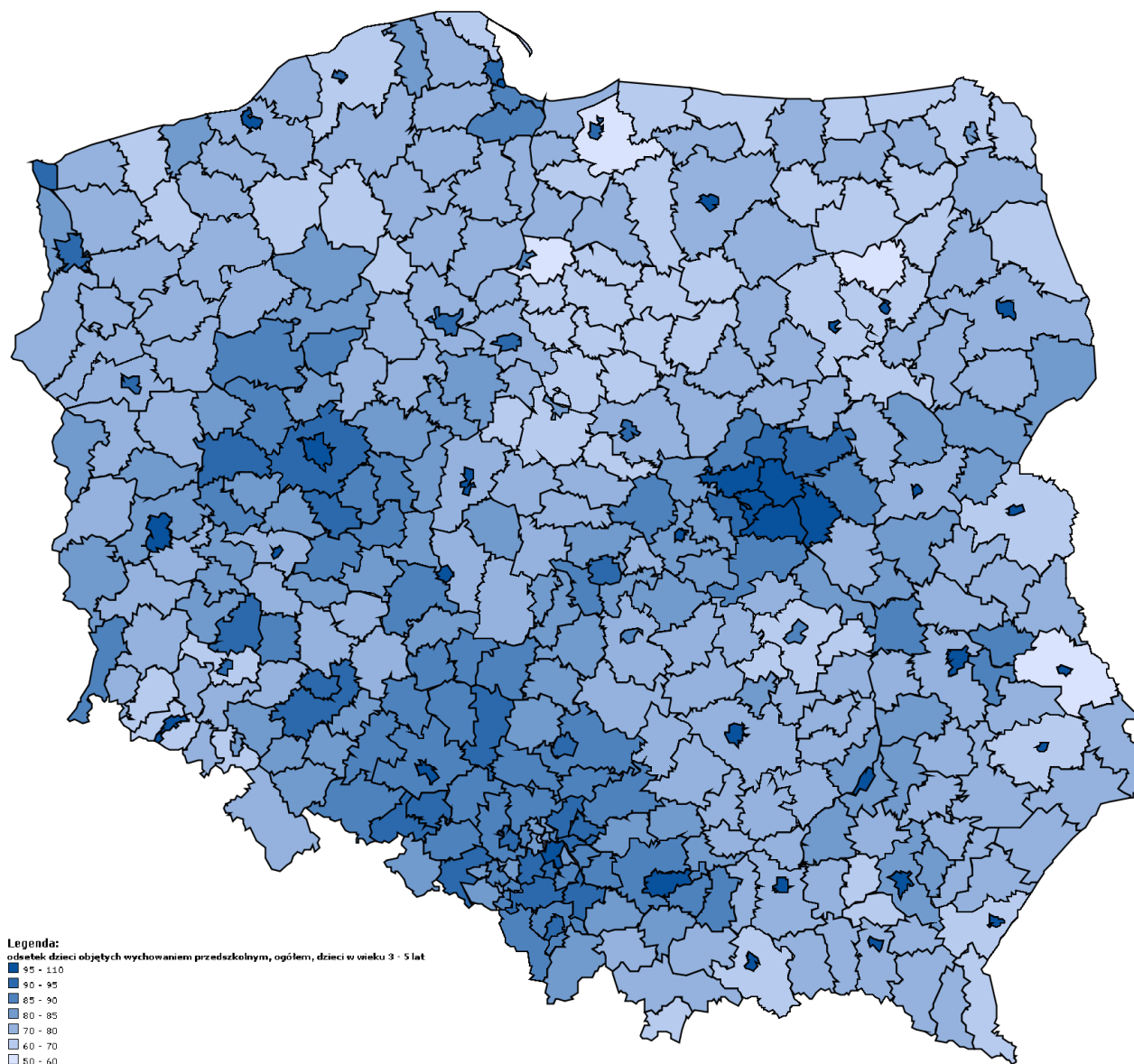
dodatniego przyrostu naturalnego). Stąd nadal istnieje potrzeba rozbudowy oferty opieki nad najmłodszymi.

Rozbudowa sieci placówek opieki nad najmłodszymi i inne działania wspomagające młode rodziny, mogą wspomóc (na zasadzie sprzężenia zwrotnego) procesy migracyjne. Obszar, który zapewnia możliwie szeroką pomoc osobom planującym założenie, powiększenie rodziny będzie chętniej przez nie wybierany w przypadku decyzji o przeprowadzce. To zaś pozwoli zapewnić stały napływ nowych, najmłodszych mieszkańców w wyniku przyrostu naturalnego i migracji.

Lepiej widać to na przykładzie opieki przedszkolnej. Oferta opieki i edukacji dzieci w wieku 4-6 lat na terenie powiatu jest bardziej rozbudowana. Na terenie poszczególnych gmin **funkcjonuje łącznie 14 ośrodków** opieki przedszkolnej.

Jeśli porównamy jednak sam odsetek dzieci objętych opieką przedszkolną w skali całej Polski, to widać wyraźnie, że przedszkola są najpopularniejsze w miastach. Na obszarach wiejskich największy odsetek dzieci uczęszcza do przedszkoli na terenie województwa śląskiego, opolskiego i wielkopolskiego.

Grafika 17. Odsetek dzieci objętych opieką przedszkolną, w wieku 3-5 lat w 2014 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 17.07.2017 r.

Grafika powyżej pokazuje także, że opieka przedszkolna jest najmniej rozwinięta na obszarach wiejskich północno-wschodniej Polski.

Powiat toruński (w którym **do przedszkoli uczęszczało w 2014 r. prawie 68% dzieci**) wypada tutaj **poniżej średniej wojewódzkiej i krajowej**. W skali Polski w przedszkolach przebywało 82% uprawnionych dzieci, w województwie kujawsko-pomorskim 75%. W ciągu czterech lat (2011-2014), odsetek dzieci objętych opieką przedszkolną wzrósł średnio o 11% w kraju i w województwie. W powiecie toruńskim wzrost był nieco szybszy i wyniósł 15%.

Tabela 23. Odsetek dzieci objętych opieką przedszkolną na obszarze powiatu toruńskiego w latach 2011-2014.

Obszar	Odsetek dzieci objętych opieką przedszkolną				Zmiana w latach 2011-2015
	2011	2012	2013	2014	
Polska	70,8	71,6	75,3	82,3	11,5
woj. kujawsko-pomorskie	64,1	64,3	69,2	75,5	11,4
powiat toruński	52,7	51,6	62,0	67,9	15,2
w tym:					
Chełmża gm. miejska	58,1	54,8	58,5	61,7	3,6
Chełmża gm. wiejska	48,6	39,8	58,7	59,5	10,9
Czernikowo	45,5	41,6	55,4	66,3	20,8
Lubicz	69,4	69,0	82,9	91,1	21,7
Łubianka	48,0	38,2	51,9	54,2	6,2
Łysomice	30,4	29,7	57,4	68,5	38,1
Obrowo	57,7	59,8	66,2	68,4	10,7
Wielka Nieszawka	60,3	55,6	54,4	55,8	-4,5
Zławieś Wielka	39,0	46,6	51,1	62,4	23,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W 2014 r. spośród gmin powiatu toruńskiego **najwyższy odsetek dzieci objętych opieką przedszkolną** wystąpił w gminie **Lubicz** (91,1%). Tak wysoka wartość jest charakterystyczna jedynie dla miast i obszarów silnie zurbanizowanych. We wszystkich pozostałych gminach odsetek jest dość zbliżony i waha się od 54 do 68%.

W okresie 2011-2014 największy **wzrost zasięgu opieki przedszkolnej** wystąpił w gminach: Łysomice (o 38%), Zławieś Wielka (o 23%), Lubicz (21%) i Czernikowo (20%). Jediną gminą wyłamującą się z tego trendu jest gmina Wielka Nieszawka, w której odsetek dzieci, uczęszczających do przedszkoli spadł o 4,5%.

Im wcześniej dzieci zaczną edukację, tym lepsze wyniki w nauce osiągają w późniejszych latach, a inwestycja w najmłodszych to inwestycja w przyszłe kadry regionu. Dodatkowo, standard dostępnej opieki nad dziećmi (szkół, przedszkoli, oferta zajęć pozalekcyjnych) to jedno z podstawowych kryteriów, branych pod uwagę przez rodziców, rozważających przeprowadzkę z rodziną (lub par, które planują założenie rodziny).

Na terenie powiatu toruńskiego funkcjonuje **dobrze rozwinięta sieć placówek edukacyjnych**, obejmująca 43 szkoły podstawowe, 17 gimnazjów i 13 szkół ponadgimnazjalnych, **w których uczy się prawie 12 000 osób**. W zakresie wyższych poziomów edukacji, mieszkańcy mogą korzystać z bogatej oferty Bydgoszczy, Torunia i innych dużych miast.

Tabela 24. Liczba szkół oraz liczba osób uczących się na obszarze powiatu toruńskiego wg stanu na 2016 r.

Obszar	Szkoly podstawowe		Szkoly gimnazjalne		Szkoly ponadgimnazjalne i policealne	
	obiekty	uczniowie	obiekty	uczniowie	obiekty	uczniowie
powiat toruński	43	7 772	17	3 081	13	1 053

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Powiat Toruński także realizuje zadania w sferze edukacji i **prowadzi cztery szkoły:**

1. Zespół Szkół Centrum Kształcenia Ustawicznego w Gronowie,
  2. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych w Chełmży,
  3. Zespół Szkół w Chełmży,
  4. Szkołę Muzyczną I stopnia w Chełmży
- oraz Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną w Chełmży.

W 2016 r. do placówek edukacyjnych, prowadzonych przez Powiat Toruński, uczęszczały **1 322 osoby, czyli 11%** spośród 11 906 **osób uczących się** we wszystkich szkołach na tym terenie. W obszarze edukacji szczególne znaczenie mają dwie placówki: Szkoła Muzyczna w Chełmży (zapewniająca dostęp do edukacji artystycznej) oraz Zespół Szkół w Gronowie, posiadający w swojej ofercie kierunki i szkolenia specjalistyczne w obszarze rolnictwa i jego mechanizacji, unowocześniania.

Czas wolny mieszkańców (nie tylko najmłodszych) starają się wypełnić swoją ofertą liczne instytucje kultury. Na terenie powiatu działalność prowadzi **75 ośrodków kulturalnych i 30 bibliotek** razem z filiami.

Tabela 25. Liczba ośrodków kultury i podmiotów działających na terenie powiatu toruńskiego w 2016 r.

Obszar	Liczba obiektów kulturalnych		Koła Gospodyń Wiejskich	Kluby Seniora
	domy, ośrodki kultury, kluby, świetlice	biblioteki razem z filiami		
powiat toruński	75	30	39	10
W tym:				
Chełmża	34	6	22	5
Czernikowo	0	3	0	0
Lubicz	0	5	0	0
Łubianka	8	2	0	1
Łysomice	7	6	5	1
Obrowo	4	4	0	1
Wielka Nieszawka	0	1	0	0
Zławieś Wielka	22	3	12	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Poszczególne instytucje organizują **wydarzenia i imprezy (ponad 300 rocznie)**, w których udział bierze prawie $\frac{1}{4}$ mieszkańców powiatu toruńskiego. Od niewielkich, sąsiedzkich spotkań i rywalizacji sportowych po rozpoznawalne w regionie imprezy. Takie często jednodniowe wydarzenia są okazją do integracji dużych grup mieszkańców i promocji powiatu na zewnątrz.

Ale działalność kulturalna to przede wszystkim **codzienne funkcjonowanie świetlic, klubów i domów kultury**, które starają się zaoferować mieszkańcom ciekawe sposoby spędzania czasu wspólnie, poza domem, z innymi osobami. Lokalne ośrodki kultury to zaplecze, w którym na terenie całego powiatu działa między innymi 75 klubów tematycznych, 22 grupy artystyczne i 10 klubów seniora.

Tabela 26. Liczba wydarzeń i podmiotów działających w zakresie kultury na terenie powiatu toruńskiego w 2016 r.

Obszar	Imprezy	Uczestnicy imprez	Grupy artystyczne	Koła/kluby	Członkowie kół/klubów
powiat toruński	333	24 487	22	75	1 283
w tym:					
Chełmża gm. miejska	71	6 158	4	4	133
Chełmża gm. wiejska	93	7 500	4	30	238
Łubianka	50	5 600	1	8	123
Łysomice	21	530	0	7	120
Obrowo	22	1 990	5	4	169
Zławieś Wielka	76	2 709	8	22	500

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Należy podkreślić, że dane powyżej, dotyczące zakresu aktywności kulturalnej mieszkańców mogą być niekompletne. Nie uwzględniają inicjatyw prowadzonych przez podmioty inne niż instytucje kultury (np. gminy, organizacje pozarządowe, grupy inicjatywne), ani wydarzeń, na które mieszkańcy powiatu toruńskiego wybierają się do pobliskich miast. W Bydgoszczy i Toruniu (a więc w zasięgu 30 minut jazdy samochodem) mieszkańcy mogą skorzystać z bogatej oferty kin, teatrów, muzeów, galerii, a także opery i filharmonii.

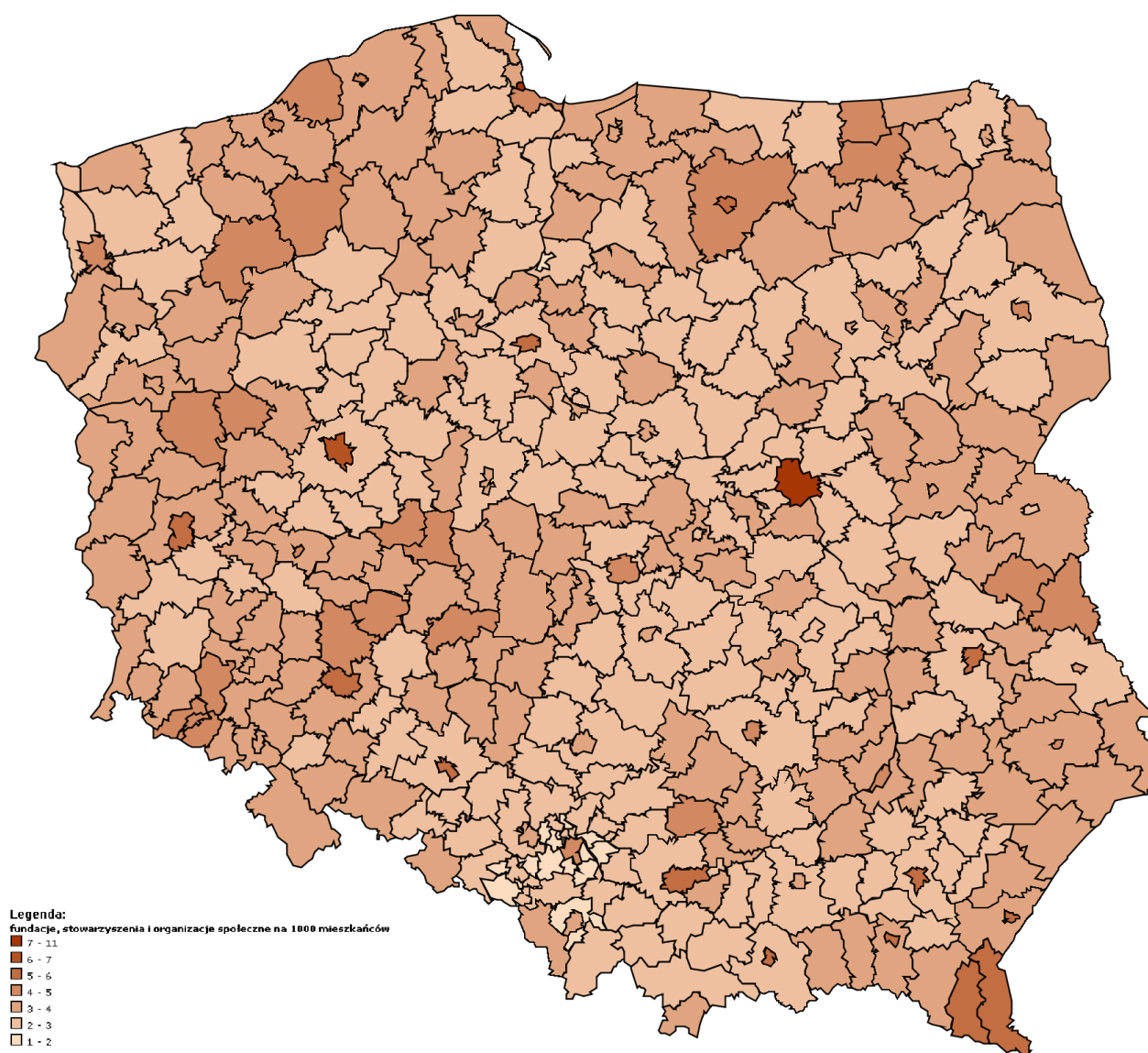
Aktywność mieszkańców przekłada się również na kondycję sektora pozarządowego na terenie powiatu. Według danych Krajowego Rejestru Sądowego, działalność prowadzi **277 zarejestrowanych organizacji pozarządowych**, w tym 10 ze statusem Organizacji Pożytku Publicznego⁶.

Prowadzą one bardzo różną działalność, nastawiając się na rozmaite cele. Łączy je jednak sposób działania: bez nastawienia na zysk i w oparciu o czas, poświęcany dobrowolnie przez mieszkańców na realizację wspólnych zadań, projektów. Im więcej oddolnych inicjatyw, grup, związków, stowarzyszeń i fundacji, tym większy **potencjał (kapitał) społeczny** obszaru. Mieszkańców łatwiej zmobilizować do wzajemnej pomocy, wzrasta poziom zaufania, łatwiej podejmować się razem realizacji coraz bardziej ambitnych zadań.

⁶ Źródło: Krajowy Rejestr Sądowy – organizacje zarejestrowane na terenie powiatu toruńskiego. Stan na dzień 20.07.2017 r.

W skali kraju **organizacje pozarządowe koncentrują się głównie w wielkich miastach**. Prym wiodzie Warszawa, w której przypada aż 13 organizacji na każde tysiąc mieszkańców. Duże skupiska występują też w Poznaniu, Trójmieście, Krakowie, Wrocławiu czy Toruniu.

Grafika 18. Liczba organizacji pozarządowych przypadających na 1000 mieszkańców na obszarze powiatu toruńskiego w 2015 r.

Źródło: *geo.stat.gov.pl*; dostęp w dniu 21.07.2017 r.

Obszarami o największym nasyceniu organizacjami pozarządowymi są tereny przygraniczne i Polska zachodnia. Całe województwo kujawsko-pomorskie (z wyjątkiem miasta Toruń) charakteryzuje **niski stopień rozwoju społeczeństwa obywatelskiego**, jeśli weźmiemy pod uwagę tylko organizacje zarejestrowane.

Należy jednak pamiętać, że liczby te uzupełniają **podmioty, które nie zostały wpisane do KRS**. Należą do nich stowarzyszenia zwykłe, kluby sportowe, stowarzyszenia kultury fizycznej i sportu, koła gospodyń wiejskich, inicjatywy sołeckie, które być może pewnego dnia przejdą proces rejestracji. Obecnie realizują jednak wiele cennych działań niejako „poza” oficjalnymi statystykami (nie ma żadnego krajowego systemu, który gromadziłby jednolite dane na ten temat).

To właśnie z takimi podmiotami współpracują na co dzień pracownicy Starostwa Powiatowego w Toruniu, **nadzorujący funkcjonowanie 103 podmiotów** wpisanych do rejestrów prowadzonych przez Starostwo (18 stowarzyszeń zwykłych, 41 Uczniowskich Klubów Sportowych i 44 stowarzyszenia kultury fizycznej).

Wsparcie aktywności obywatelskiej z poziomu zadań Starostwa Powiatowego może obejmować m.in. działania edukacyjne, doradcze i informacyjne. Dodatkowo, Powiat Toruński jako jeden z zaledwie kilku powiatów ziemskich w Polsce wdraża mechanizm **budżetu obywatelskiego** (partycypacyjnego).

Od 2015 roku mieszkańcy powiatu toruńskiego mogą zgłaszać propozycje projektów, które mogą liczyć na wsparcie ze specjalnej puli środków Powiatu. Na realizację dotychczasowych trzech edycji ('2016, '2017 i '2018) przeznaczono w każdym roku po 200 tysięcy złotych. Środki (i zgłaszane propozycje) są dzielone na dwie części: projekty o charakterze gminnym i ogólnopowiatowym.

Dzięki mechanizmowi budżetu obywatelskiego do tej pory:

- złożono **147 wniosków** o dofinansowanie zadań; pochodziły one głównie od osób fizycznych (w kolejnych latach było to odpowiednio 60%, 70% i 77% wszystkich złożonych wniosków),
- w dwóch zakończonych głosowaniach mieszkańcy oddali łącznie **50.278 głosów** (każdy mieszkaniec mógł wskazać dwie propozycje: jedną z puli lokalnej i jedną z puli powiatowej); warto tutaj zaznaczyć, że **za drugim razem** do specjalnych urn trafiło aż o **50% więcej** kart; jeśli taka dynamika wzrostowa utrzyma się w zbliżającym się głosowaniu (w ramach trzeciej edycji), to będzie to można uznać za duży sukces mechanizmu budżetu obywatelskiego,
- zakończono już realizację zadań z pierwszej edycji '2016, ostatecznie kosztowały one **184 tysiące złotych**; trwa realizacja zadań w ramach edycji '2017,
- wybudowane zostały między innymi **3 place zabaw, 8 siłowni plenerowych i boisko siatkarskie**,
- przeprowadzono **17 warsztatów kulinarnych, 4 wydarzenia artystyczne i Forum Biznesu**,
- wśród wspartych zadań znalazły się też **rajdy rowerowe, warsztaty historyczne, szkolenie z pierwszej pomocy, czy lokalne festyny**.

Szczegółowe analizy dotyczące liczby organizacji pozarządowych, funkcjonujących na terenie powiatu toruńskiego, pokazują jednak, że jest to **obszar wymagający wsparcia**. W 2016 r. w Polsce na każde 1000 mieszkańców przypadało średnio 3,68 organizacji, w województwie kujawsko-pomorskim 3,24, a w powiecie toruńskim 2,73.

Tabela 27. Liczba organizacji pozarządowych przypadających na 1000 mieszkańców na obszarze powiatu toruńskiego w latach 2012-2016.

Obszar	Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 1000 mieszkańców					Zmiana w latach 2012-2016
	2012	2013	2014	2015	2016	
Polska	3,00	3,15	3,31	3,51	3,68	0,68
woj. kujawsko-pomorskie	2,70	2,80	2,93	3,09	3,24	0,54
miasto Toruń	4,53	4,76	5,06	5,35	5,66	1,13
powiat toruński	2,24	2,35	2,46	2,54	2,73	0,49
w tym:						
Chełmża gm. miejska	1,86	1,94	2,15	2,29	2,64	0,78
Chełmża gm. wiejska	2,77	2,79	2,65	2,83	3,05	0,28
Czernikowo	1,91	2,01	2,11	2,20	2,09	0,19
Lubicz	2,27	2,25	2,45	2,44	2,72	0,45
Łubianka	3,85	3,93	4,04	4,13	4,09	0,24
Łysomice	1,73	2,12	2,21	2,17	2,35	0,62
Obrowo	2,12	2,11	2,29	2,46	2,69	0,57
Wielka Nieszawka	2,08	2,04	2,02	2,01	1,99	-0,09
Zławieś Wielka	2,23	2,58	2,63	2,74	2,92	0,69

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W kraju i województwie systematycznie **przybywa organizacji pozarządowych**. Podobne zjawisko widzimy na terenie powiatu toruńskiego. Wzrost jest jednak niewielki, niższy od średniej wojewódzkiej i nie pozwoli na nadrobienie zaległości w tym zakresie.

Tylko w jednej gminie występuje wartość wyższa niż średnia krajowa i wojewódzka (w gminie Łubianka, 4,09). W pozostałych wartość wskaźnika waha się do 1,99 (gmina

Wielka Nieszawka) do 3,05 (gmina wiejska Chełmża). Największy wzrost nasycenie NGO wystąpił w mieście Chełmża (ale może wynikać też ze znacznego spadku liczby mieszkańców) i w gminie Zławieś Wielka.

Ostatnim elementem, analizowanym w ramach infrastruktury społecznej jest **system opieki zdrowotnej** na terenie powiatu toruńskiego. Jego podstawowym elementem jest **Szpital Powiatowy w Chełmży**, działający jako spółka z o.o., w której większościowym udziałowcem jest Powiat Toruński. Szpital obsługuje każdego roku kilka tysięcy pacjentów z północnej części powiatu toruńskiego. Specjalistyczna opieka jest dostępna także w pobliskich miastach (Bydgoszczy i Toruniu).

Szpital wymaga rozbudowy (przede wszystkim Zakładu Opiekuńczo-Leczniczego) **i pilnych inwestycji poprawiających standardy usług** (przede wszystkim w zakresie unowocześnienia wyposażenia). W kontekście wyzwań demograficznych konieczne będzie także w najbliższych latach dostosowanie oferty szpitala do diagnostyki i obsługi większej liczby chorych w starszym wieku, z licznymi przewlekłymi problemami geriatrycznymi.

Także w tym kontekście szczególnego znaczenia nabierają działania edukacyjne i profilaktyczne. Wieloletnie **programy badań profilaktycznych i edukacji zdrowotnej**, realizowane na terenie powiatu toruńskiego, mają ograniczyć w przyszłości ryzyko rozmaitych chorób wśród mieszkańców albo umożliwić ich szybkie wykrycie. Warto tutaj ponownie rozważyć skierowanie specjalnego wsparcia do licznej grupy 50-60-latków, która jest grupą zwiększonego ryzyka przy większości poważnych schorzeń kardiologicznych, onkologicznych czy neurologicznych.

Podsumowanie:

Analiza dostępnej na terenie powiatu toruńskiego infrastruktury i oferty społecznej pozwala na stwierdzenie, że do odpowiedniej kategorii należy zaliczyć:

Atuty:

- duża liczba podmiotów działających w sferze kultury i edukacji,
- liczne obiekty kulturalne,
- innowacyjny mechanizm budżetu obywatelskiego na poziomie powiatu ziemskiego;

Problemy:

- niewystarczająco rozwinięta oferta opieki nad dziećmi – na obszarze powiatu dzieci mogłyby w większym stopniu korzystać ze żłobków i przedszkoli (oraz innych form opieki),
- niewystarczające wsparcie lokalnych organizacji pozarządowych – ich niewielka liczba wymaga podjęcia działań wspierających,

- wysokie koszty utrzymania opieki zdrowotnej – które prawdopodobnie będą rosnąć, gdy zaczną przybywać osób starszych;

Potencjał:

- krajowe, unijne programy wsparcia punktów opieki nad dziećmi – mogą uzupełnić dotychczasową ofertę,
- nadanie większego priorytetu działaniom społeczno-kulturalnym – w polityce krajowej, regionalnej;

Ryzyko:

- wycofywanie się mieszkańców z życia społecznego, kulturalnego na rzecz rozrywek indywidualnych, w gronie rodziny – spędzanie czasu wolnego to coraz częściej spędzanie go w samotności.

Wykluczenie społeczne:

W działaniach podejmowanych na szczeblu powiatowym nie można zapominać o **mieszkańcach w szczególnie trudnej sytuacji życiowej**. Może ona wynikać z ubóstwa, bezrobocia, niepełnosprawności, niezaradności życiowej, choroby, czy losowej sytuacji (wypadek, katastrofa naturalna).

Do zadań powiatu należy **koordynacja polityki społecznej** i działań podejmowanych w ramach instrumentów polityki socjalnej. Odpowiada za to Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, organizując pomoc udzielaną osobom niepełnosprawnym, w ramach systemu pieczy zastępczej, interwencji kryzysowej oraz realizując szereg programów wychowawczych, edukacyjnych i profilaktycznych (w zakresie przemocy, uzależnień, aktywizacji społecznej i zawodowej).

Główne zjawiska, problemy i zadania w tym zakresie zostały określone w „**Powiatowej strategii rozwiązywania problemów społecznych** w powiecie toruńskim na lata 2017-2022”. Zgodnie z tym dokumentem:

- skala większości negatywnych zjawisk społecznych na terenie powiatu toruńskiego ulega zmniejszeniu (bezrobocie, przestępczość, liczba interwencji kryzysowych czy wydawanych orzeczeń o niepełnosprawności),
- mimo postępów w ostatnich latach większość wskaźników społecznych na terenie powiatu toruńskiego ma wartości gorsze niż średnia krajowa i wojewódzka,
- istnieje pilna potrzeba rozbudowy sieci Domów Pomocy Społecznej (zwiększenie ilości miejsc i podniesienie standardów opieki), rozszerzenia działań z zakresu aktywizacji społeczno-zawodowej osób niepełnosprawnych oraz uruchomienia większej ilości działań edukacyjnych i profilaktycznych.

Podstawowym wskaźnikiem porównawczym z zakresu zagrożenia wykluczeniem społecznym jest **zasięg korzystania z pomocy społecznej** (odsetek osób korzystających z pomocy w ogólnej liczbie mieszkańców). W 2015 r. z pomocy społecznej korzystało 7,1% Polaków oraz 9,7% mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego i powiatu toruńskiego.

W latach 2012-2015 **sytuacja uległa niewielkiej poprawie**, a zasięg korzystania z pomocy społecznej zmniejszył się o około 1% w skali kraju, województwa i powiatu. Trend spadkowy wystąpił też we wszystkich gminach członkowskich, **z jednym, ale bardzo ważnym wyjątkiem: w mieście Chełmża wzrasta odsetek mieszkańców korzystających z zasiłków i zapomóg**.

Tabela 28. Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem na obszarze powiatu toruńskiego w latach 2012-2015.

Obszar	Zasięg korzystania z pomocy społecznej %				Zmiana w latach 2012-2015
	2012	2013	2014	2015	
Polska	8,1	8,3	7,7	7,1	-1,0
woj. kujawsko-pomorskie	11,0	11,5	10,5	9,7	-1,3
powiat toruński	11,1	11,8	11,0	9,7	-1,4
w tym:					
Chelmża gm. miejska	14,6	18,2	18,1	15,9	1,3
Chelmża gm. wiejska	10,4	11,3	10,5	8,8	-1,6
Czernikowo	17,6	17,5	16,7	15,0	-2,6
Lubicz	8,7	9,1	8,3	7,5	-1,2
Łubianka	12,6	12,5	9,6	8,6	-4,0
Łysomice	11,9	12,3	11,3	9,6	-2,3
Obrowo	8,7	9,0	8,7	8,0	-0,7
Wielka Nieszawka	8,4	8,8	7,5	6,0	-2,4
Zławieś Wielka	8,6	8,4	7,7	6,8	-1,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Spadek w skali powiatu wynika z dużej dynamiki zmian na terenie poszczególnych gmin, często przewyższającej wskaźniki ponadregionalne. W przypadku gminy **Łubianka** zanotowano **rekordowy spadek** udziału osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej na poziomie -4%. O ponad 2% poprawiła się także sytuacja w gminach Czernikowo, Łysomice i Wielka Nieszawka.

Stosunkowo powoli zmienia się sytuacja w gminie Obrowo. W badanym okresie wartość utrzymywała się w przedziale 8,0-9,0%. Tymczasem jest to gmina z najszybszym przyrostem mieszkańców w wyniku migracji (którzy rzadko są klientami pomocy społecznej).

Szczególnie trudna jest sytuacja w gminie miejskiej Chelmża. W 2013 i 2014 r. zasięg skoczył z 15% do aż 18% (dwukrotnie więcej niż średnia krajowa w analogicznym okresie). Według danych na 2015 r. w mieście Chelmża wciąż 15,9% mieszkańców to osoby, które wymagają pomocy socjalnej państwa.

Cenną wskazówką na temat sytuacji społeczno-ekonomicznej mieszkańców jest powszechność występowania jednego konkretnego rodzaju zasiłku – zasiłku

rodzinnego. Jest on uzależniony od kryterium dochodowego i w statystyce służy do **oceny stopnia zagrożenia ubóstwem**.

W 2015 r. **zasilek rodzinny wypłacano na co czwarte dziecko w Polsce (26,8%)**. W województwie kujawsko-pomorskim z pomocy tej korzystało 30,4%, a w powiecie toruńskim 29,7% dzieci do 17 roku życia.

Tabela 29. Udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku na obszarze powiatu toruńskiego w latach 2011-2015.

Obszar	Udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku %				Zmiana w latach 2012-2015
	2012	2013	2014	2015	
Polska	32,2	30,2	28,3	26,8	-5,4
woj. kujawsko-pomorskie	36,2	34,1	31,9	30,4	-5,8
powiat toruński	35,1	33,0	31,0	29,7	-5,4
w tym:					
Chelmża gm. miejska	41,3	41,1	40,4	40,2	-1,1
Chelmża gm. wiejska	42,3	38,7	37,0	36,4	-5,9
Czernikowo	47,7	44,7	43,1	41,4	-6,3
Lubicz	29,2	27,0	25,5	24,3	-4,9
Łubianka	34,1	32,0	28,7	26,4	-7,7
Łysomice	31,7	29,5	28,3	26,2	-5,5
Obrowo	32,1	29,6	25,8	24,4	-7,7
Wielka Nieszawka	23,6	21,1	21,4	18,8	-4,8
Zławieś Wielka	34,0	33,0	30,3	29,4	-4,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W latach 2012-2015 **odsetek dzieci, objętych zasiłkami rodzinnymi, zmalał o 5%** w kraju, województwie i powiecie. Spadki wystąpiły także we wszystkich gminach członkowskich. Największa poprawa nastąpiła w gminach Łubianka (-7,7%), Obrowo (-7,7%) i Czernikowo (-6,3%). Symboliczny spadek pojawił się nawet w gminie miejskiej Chelmża (-1,1%).

Mimo stopniowej poprawy, wśród poszczególnych gmin powiatu widać wyraźne różnice w odniesieniu do zasięgu zasiłków rodzinnych. **W mieście Chełmża, gminie wiejskiej Chełmża i gminie Czernikowo z zasiłków korzysta 40% dzieci**, prawie połowa dzieci wychowuje się w rodzinach o trudnej sytuacji materialnej.

Najlepsza sytuacja od wielu lat występuje w gminie Wielka Nieszawka. Zasięg korzystania z zasiłków rodzinnych wynosi tam 18,8%. Także w gminach Lubicz, Łubianka, Łysomice i Obrowo odsetek dzieci, objętymi zasiłkami rodzinnymi, jest mniejszy niż średnia w Polsce.

Zmniejszający się zasięg działań (liczony odsetkiem mieszkańców) cieszyłby bardziej, gdyby nie fakt, że na poprawę statystyk wpływa stały wzrost liczby mieszkańców. Przy tej samej skali problemu w liczbach bezwzględnych (np. 100 osób bezrobotnych) i zwiększającej się liczbie mieszkańców (z 10 000 do 11 000 w ciągu roku), odsetek osób bezrobotnych w ogóle mieszkańców samoistnie się zmniejszy, bez podejmowania jakichkolwiek dodatkowych działań.

Tabela 30. Wydatki na pomoc społeczną w latach 2012-2015 na obszarze powiatu toruńskiego.

Budżet	Wydatki na pomoc społeczną w latach 2012-2015 w zł					Zmiana w latach 2012- 2015
	2011	2012	2013	2014	2015	
powiat toruński	13 649 000	18 039 632	19 714 818	19 610 605	19 691 597	6 042 597

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PCPR w Toruniu

O ile skala zjawiska korzystania z pomocy społecznej na obszarze maleje, to **wzrastają koszty** jej prowadzenia. W samym tylko powiecie toruńskim w 2015 roku na pomoc społeczną przeznaczono prawie 20 milionów złotych. Cztery lata wcześniej rachunek był o 6 milionów złotych mniejszy.

Podsumowanie:

W obszarze wykluczenia społecznego i pomocy społecznej powiat toruński wyróżniają:

Atuty:

- zmniejszający się zasięg korzystania z pomocy społecznej – coraz mniejszy odsetek mieszkańców wymaga tego typu pomocy,
- ograniczenie skali zjawisk problemowych, patologicznych – np. przestępczość, wykroczenia przeciwko rodzinie, przemoc domowa;

Problemy:

- Wysokie i wciąż rosnące koszty polityki społecznej – wydatki powiatu na ten cel wzrosły o 50% w ciągu zaledwie 5 lat,
- Duże zagrożenie ubóstwem – w szczególności w gminie miejskiej i wiejskiej Chełmża oraz gminie Czernikowo, na terenie całego powiatu wynika ono z niskiej średniej pensji,
- Niewystarczające zasoby do walki z wykluczeniem społecznym mieszkańców – w kontekście prognozowanego wzrostu liczby osób starszych konieczna jest rozbudowa sieci placówek opiekuńczych (opieka długoterminowa, paliatywna, geriatryczna),
- Konieczność rozbudowy programów edukacyjnych i profilaktycznych – praktyka działań polityki społecznej pokazuje, że zapobieganie jest zawsze tańsze od „leczenia”, rozwiązywania danego problemu w przyszłości;

Potencjał:

- Dobra kondycja gospodarcza - ograniczająca ryzyko bezrobocia i ubóstwa,
- Podjęcie działań na rzecz systemowego rozwiązania, złagodzenia problemu starzenia się społeczeństwa – opracowanie na szczeblu krajowym procedur i wytycznych, w jaki sposób przygotować się na nadchodzące zmiany i jak im przeciwdziałać,
- Zmniejszanie się zagrożenia wykluczeniem społecznym w skali kraju – w wyniku pomocy regionalnej, na wyrównywanie różnic między regionami;

Ryzyko:

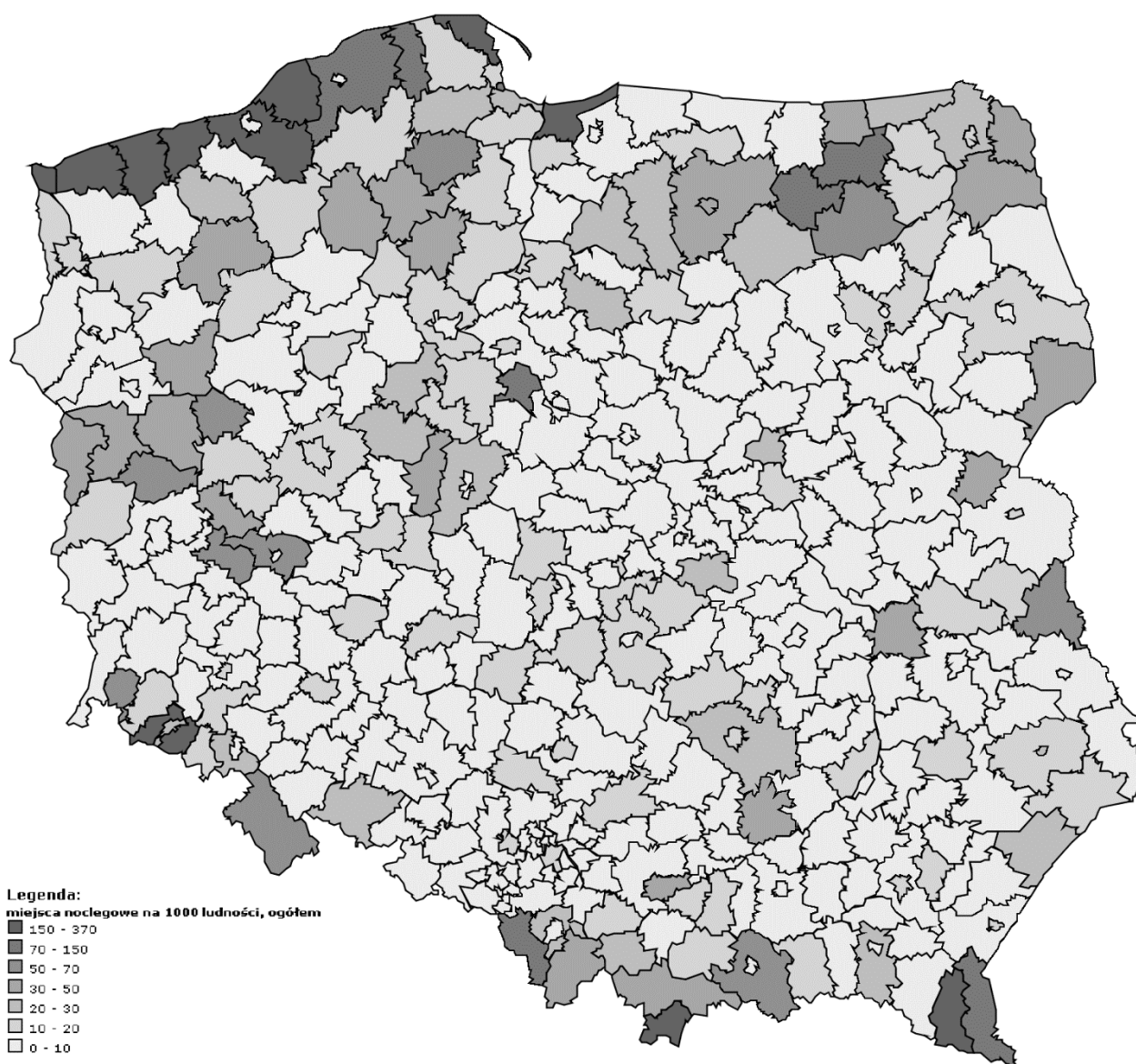
- Niewystarczające środki na realizację wszystkich zadań polityki społecznej - w szczególności na działania profilaktyczne i opiekę nad seniorami,
- Kryzys gospodarczy, zwiększający ryzyko sięgania po zasiłki przez kolejnych mieszkańców,
- Nieprzygotowanie do zmian w strukturze demograficznej i skutków dla polityki społecznej na szczeblu krajowym i lokalnym.

Walory turystyczne:

Obszar powiatu toruńskiego jest terenem o **umiarkowanym rozwoju funkcji turystycznych**. Świadczy o tym zarówno liczba firm prowadzących działalność noclegową i gastronomiczną (sekcja I PKD 2007, w 2016 r. było to 208 podmiotów, 2% wszystkich), jak i niewielkie natężenie ruchu turystycznego (w porównaniu do sąsiednich obszarów).

Grafika 19. Liczba miejsc noclegowych (w obiektach ogółem) na 1000 mieszkańców w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 28.07.2017 r.

Jeśli popatrzymy na sam stan bazy noclegowej, to regionami najlepiej przygotowanymi do obsługi dużego ruchu turystycznego są pas nadmorski, rejony górskie i Wielkie Jeziora Mazurskie. Od lat są to najpopularniejsze kierunki wypoczynku wśród Polaków, więc taki wynik nie powinien dziwić.

W województwie kujawsko-pomorskim największą **liczbą miejsc noclegowych w przeliczeniu na tysiąc mieszkańców** dysponuje powiat aleksandrowski (uzdrowisko Ciechocinek). Na kolejnych miejscach znalazły się powiat tucholski (Bory Tucholskie) i powiat żniński (Biskupin, Szlak Piastowski).

Średnio w Polsce na każde 1000 mieszkańców przypada **19,50 miejsca noclegowego**, w województwie kujawsko-pomorskim 14,32, a w powiecie toruńskim jedynie 9,49. Pod uwagę brane są jedynie obiekty zbiorowego zakwaterowania (hotele, pola namiotowe, kempingi), bez agroturystyki i indywidualnego krótkotrwałego wynajmu (mieszkań, apartamentów, domów).

Tabela 31. Liczba miejsc noclegowych (w obiektach ogółem) na 1000 mieszkańców w latach 2012-2016.

Obszar	Liczba miejsc noclegowych (w obiektach ogółem) na 1000 mieszkańców					Zmiana w latach 2012-2016
	2012	2013	2014	2015	2016	
Polska	17,53	17,65	18,03	18,47	19,50	1,97
woj. kujawsko-pomorskie	12,66	12,57	12,87	13,66	14,32	1,66
powiat toruński	4,07	6,08	7,03	6,97	9,49	5,42

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W kraju i województwie systematycznie **przybywa miejsc noclegowych** dla turystów w wyspecjalizowanych obiektach. W latach 2012-2016 wzrost wyniósł 1,97 w Polsce, 1,66 w regionie i aż 5,42 w powiecie toruńskim. Bardzo szybka dynamika zmiany pozwoliła na **podwojenie wyniku powiatu w ciągu zaledwie kilku lat**.

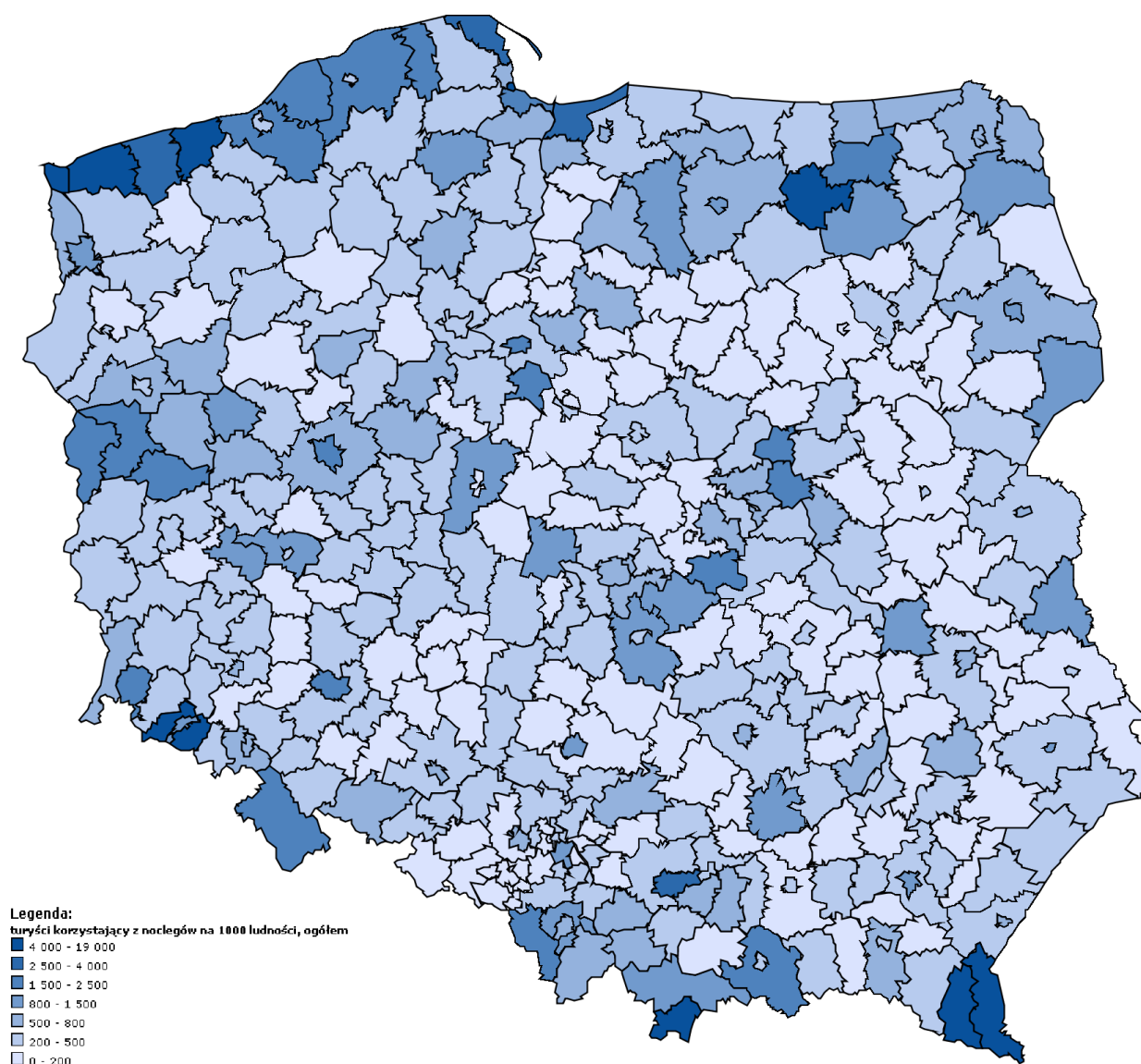
Odpowiednio rozbudowana baza noclegowa to jeden z pierwszych warunków, jaki należy spełnić, aby przyciągnąć na obszar duże grupy turystów. Nie chodzi jedynie o grupy zorganizowane (wycieczki), ale o łączną „pojemność” obiektów noclegowych. Zanim zaczniemy zapraszać do siebie gości (organizując działania i kampanie promocyjne) musimy się upewnić, że jesteśmy im w stanie zapewnić komfortowe warunki pobytu.

Powiat toruński jest dogodnie położony, stosunkowo łatwo tu dotrzeć z każdego zakątka Polski (i świata). Nie ma specjalnych barier, aby każdy chętny mógł odwiedzić ten obszar nawet na dzień, dwa. Czas dojazdu z większości obszaru kraju to 3-5

godzin. Szybki wzrost liczby miejsc noclegowych na terenie powiatu wskazuje, że jest **duże zapotrzebowanie** na tego typu obiekty. W ostatnich latach szczególnie silnie rozwijały się obiekty położone blisko Torunia (Aquapark w Wielkiej Nieszawce, Hotel Romantyczny w Turznie, Hotel Rubbens&Monet w Łysomicach).

Porównanie liczby miejsc noclegowych i liczby turystów odwiedzających **miasto Toruń** w 2015 r. pokazuje, że **baza noclegowa**, dostępna w mieście **jest niewystarczająca**. Obszar powiatu to idealna lokalizacja uzupełniająca, dla osób pragnących spokojnego otoczenia, dalej od miasta i bliżej natury.

Grafika 20. Liczba turystów na każde 1000 mieszkańców w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 28.07.2017 r.

Generalnie w skali kraju, rozwój bazy noclegowej jest zbieżny z miejscami najczęściej odwiedzanymi przez turystów. Mapa powyżej pokazuje, gdzie z noclegów korzysta najwięcej osób. Niezależnie, czy są to jednodniowe pobyty (np. przy okazji podróży, ruch tranzytowy, przejazdy służbowe), czy miejsca dłuższego, typowo urlopowego wypoczynku.

Ze względu na swoje położenie (przy głównych trasach i węzłach komunikacyjnych regionu) oraz strategię promocyjną Bydgoszczy i Torunia (nastawioną głównie na krajowy ruch weekendowy), **powiat toruński ma szczególny potencjał do obsługi krótkich, kilkudniowych pobytów.**

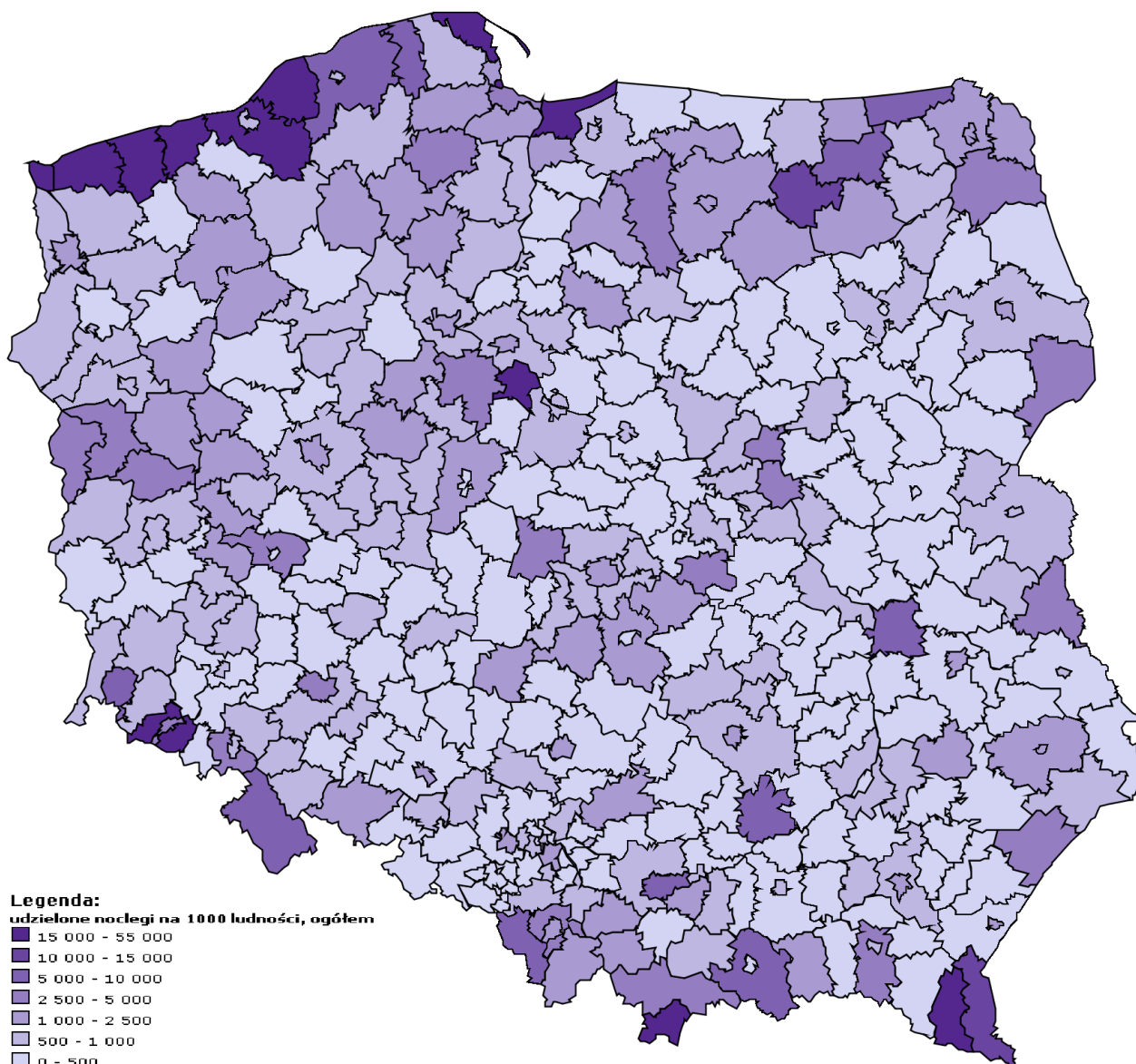
Jeśli wiedząc już, gdzie z noclegów korzystało najwięcej osób sprawdzimy, na jakich terenach udzielono najwięcej noclegów to uzyskamy informacje na temat tego, **ile średnio czasu spędzają w danym miejscu turyści.**

Mapa poniżej pokazuje obszary, na których **łączna liczba udzielonych noclegów była najwyższa w 2015 r. (w przeliczeniu na każdy tysiąc mieszkańców).** Im ciemniejsza barwa tym więcej nocy, w których pokoje były wynajęte (tym samym gościom w ramach pobytu wielodniowego albo nowym osobom każdego dnia).

Na dłuższy odpoczynek wybieramy się **nad Bałtyk** (do województwa zachodniopomorskiego albo powiatu puckiego i nowodworskiego w województwie pomorskim). Miłośnicy **gór** najwięcej czasu spędzają w powiecie jeleniogórskim (woj. dolnośląskie), tatrzańskim (woj. małopolskie) oraz bieszczadzkim i sanockim (woj. podkarpackie). Żeglarze i miłośnicy innych sportów słodkowodnych najczęściej spędzają swój urlop w **województwie warmińsko-mazurskim** (w szczególności w powiecie mrągowskim).

Grafika 21. Liczba noclegów udzielonych turystom (w obiektach ogółem) na każde 1000 mieszkańców w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 29.07.2017 r.

Na tle całego kraju **wyraźnie wyróżnia się sąsiedni powiat aleksandrowski** - rekordzista w całej Polsce centralnej, jeśli chodzi o liczbę udzielonych noclegów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców.

Średnio w Polsce każdy turysta zatrzymywał się w danym obiekcie prawie 3 noce (w 2015 r. dokładnie 2,64). Znacznie lepszy wynik zanotowało już województwo kujawsko-pomorskie (średnio 3,44 noce). Nic dziwnego, skoro **w samym tylko powiecie aleksandrowskim średni czas trwania pobytu to ponad 10 dni** (10,35).

Tabela 32. Średni czas pobytu turysty na obszarze na każde 1000 mieszkańców w 2015 roku w podziale na powiaty („udzielone noclegi na 1000 ludności”/„turyści korzystający z noclegów na 1000 ludności”).

Obszar	Średni czas pobytu turysty na każde 1000 mieszkańców w 2015 r.		
	udzielone noclegi	korzystający	noclegi/korzystający
Polska	1 852,43	700,62	2,64
woj. kujawsko-pomorskie	1 736,60	505,59	3,44
powiat aleksandrowski	24 303,12	2 348,57	10,35
powiat toruński	663,16	426,72	1,55

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Na tle regionu i kraju **powiat toruński** z wynikiem 1,55 lokuje się w grupie **obszarów turystyki krótkoterminowej, weekendowej, biznesowej**. I można to wykorzystać do stworzenia oferty kilkugodzinnych, jednodniowych atrakcji na obszarze powiatu toruńskiego. Z jednej strony skierowanych do mieszkańców Bydgoszczy i Torunia oraz turystów odwiedzających te miasta, pragnących odpocząć chwilę od tłumów i zgiełku. Z drugiej – do kuracjuszy z okolicznych uzdrowisk (Ciechocinka, Inowrocławia, Włocławka), którzy spędzają w okolicach całe tygodnie.

Odrębną grupą są **obiekty turystyki biznesowej** (szkoleniowe, kongresowe, targowe, konferencyjne), które ściągają do siebie zorganizowane grupy z kraju i zagranicy. Co ważne, ich działalność nie jest tak silnie uzależniona od sezonu letniego, wakacyjnego. Bliskość miast i dobre skomunikowanie powiatu toruńskiego to niekwestionowane atuty, z drugiej strony w zasięgu godziny jazdy konkuruje ze sobą bardzo wiele takich obiektów.

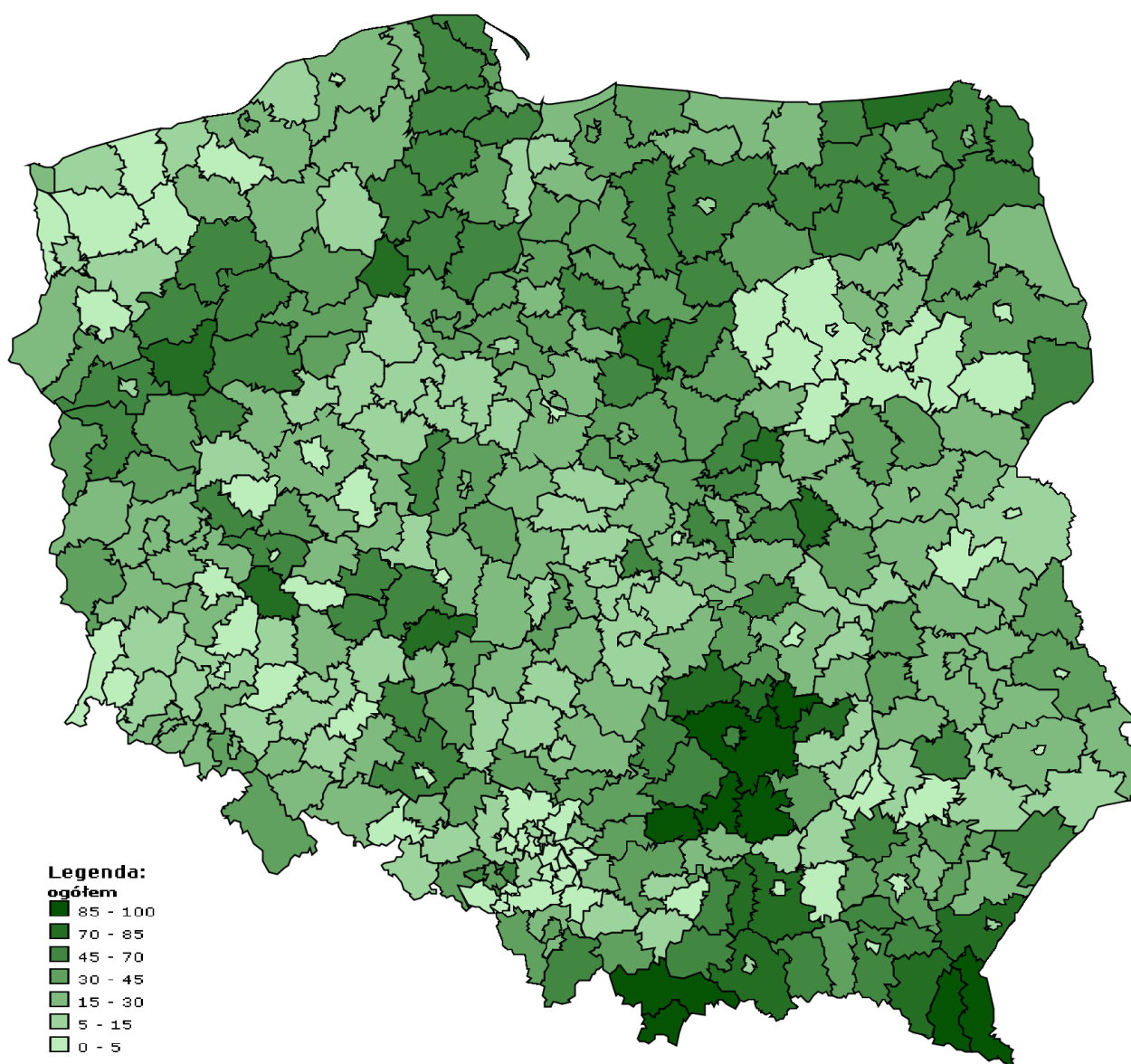
W „Strategii rozwoju turystyki w województwie kujawsko-pomorskim” (Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego, 2004 r.) wskazano, że większość obszaru powiatu toruńskiego (dolina Wisły, dolina Drwęcy oraz obszar gminy Wielka Nieszawka) to obszary turystyczno-wypoczynkowe „o mniejszym znaczeniu” (w porównaniu do np. Borów Tucholskich czy wybrzeża Bałtyku). Obszar powiatu toruńskiego został tam zakwalifikowany jako teren nadający się **do rozwoju wypoczynku świątecznego i weekendowego** (trwającego od jednego do kilku dni) i **turystyki aktywnej** dla mieszkańców Bydgoszczy i Torunia (ze względu na dużą liczbę szlaków turystycznych oraz potencjał Doliny Drwęcy).

Głównymi atutami powiatu toruńskiego (w kontekście ruchu turystycznego) są dogodne położenie (w tym bliskość Torunia) i **cenne walory przyrodnicze**.

Najcenniejsze elementy przyrody i krajobrazu podlegają różnym formom ochrony prawnej (parki, rezerваты, obszary Natura 2000).

Na terenie powiatu toruńskiego **obszary chronione przyrodniczo stanowiły 35,3%** powierzchni. To nieco więcej niż wynosi średnia dla kraju (32,5%) i województwa kujawsko-pomorskiego (31,8%).

Grafika 22. Udział obszarów chronionych w powierzchni ogółem w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 19.07.2017 r.

W skali kraju największy odsetek cennych przyrodniczo obszarów w powierzchni ogółem charakteryzuje okolice Tatr (powiat tatrzański i nowotarski w woj. małopolskim)

i Bieszczad (powiat bieszczadzki i sanocki w woj. podkarpackim) oraz pas rozciągający się między Kielcami a Krakowem.

Ze względu na swoje walory przyrodnicze powiat toruński może być **atrakcyjnym miejscem wypoczynku** dla mieszkańców województwa wielkopolskiego i łódzkiego, którzy mają u siebie dużo mniej chronionych miejsc. Jako miejsce weekendowego wypoczynku może go wybrać część z pół miliona mieszkańców Torunia i Bydgoszczy. Te okolice to także coraz częściej jednodniowy przystanek podczas wakacyjnych przejazdów nad morze autostradą A1 (łączy ruch od piątku do niedzieli w sezonie letnim sięga nawet 300 tysięcy pojazdów).

W tym miejscu należy jednak wspomnieć, że to, co cieszy turystów i miłośników przyrody, bywa znaczącym utrudnieniem dla mieszkańców i przedsiębiorców. Na obszarze chronionym przyrodniczo stosowane są zaostrzone rygory realizacji rozmaitych inwestycji, a uzyskanie odpowiednich **pozwoleń środowiskowych** opóźnia często realizację projektów o kilka lat. Ze względów środowiskowych oraz w kontekście rozwoju turystyki wypoczynkowej nie powinny się tu rozwijać przedsiębiorstwa uciążliwe dla środowiska (i mieszkańców).

Obszar powiatu to także ciekawe miejsce dla **miłośników historii i kultury**. Największym „magnesem” w pobliżu jest dla nich miasto Toruń (z gotycką starówką, wpisaną na listę UNESCO, systemem fortów i twierdz, czy pozostałościami zamku krzyżackiego). Ciekawych obiektów nie brakuje też na terenie powiatu toruńskiego.

Do najważniejszych zabytków obszaru należy zaliczyć:

- **kościół**, w mieście Chełmża (pw. Św. Trójcy i pw. Św. Mikołaja), gminie Chełmża (w Grzywnie, Kielbasinie, Nawrze), gminie Lubicz (w Grębocinie, Gronowie, Młyńcu II i Rogowie), gminie Łubianka (w Bierzgłowie, Biskupicach i Przecznie), gminie Łysomice (w Gostkowie, Papowie Toruńskim i Turznie) oraz Czernikowie, Małej Nieszawce (kościół parafialny w dawnej kaplicy mennonickiej) i Górsku (kościół parafialny w dawnym kościele ewangelickim),
- **pałace, zespoły pałacowe i zespoły dworskie** w Nawrze i Pluskowęsach (gmina Chełmża), w Turznie (gmina Łysomice), w Łążyńcu (gmina Obrowo) i w Przysieku (gmina Zławieś Wielka),
- **ruiny zamku** w Złotorii (gmina Lubicz),
- **Zamek Bierzgłowski** (gmina Łubianka).

Podsumowanie:

W zakresie zasobów turystycznych powiat toruński wyróżniają:

Atuty:

- dynamiczny wzrost liczby miejsc noclegowych – w ciągu 5 lat ich ilość się podwoiła,
- położenie pomiędzy Toruniem a Ciechocinkiem – dwoma największymi atrakcjami regionu, które przyciągają najwięcej turystów,
- duże walory środowiskowo-przyrodnicze – malownicze położenie w dolinach Wisły i Drwęcy, duży udział obszarów chronionych;

Problemy:

- niewielkie natężenie ruchu turystycznego na terenie powiatu,
- sezonowość ruchu turystycznego,
- krótki średni czas pobytu turystów na terenie powiatu,
- brak rozpoznawalnych produktów turystycznych i bardzo silna konkurencja ze strony sąsiadów (Torunia, Bydgoszcz, Ciechocinka, Golubia-Dobrzynia, Inowrocławia czy Koronowa);

Potencjał:

- rozbudowa oferty krótkich pobytów i zaplecza noclegowego dla Torunia – w przyszłości pojedyncze atrakcje, na które turyści poświęcali zaledwie kilka godzin, stworzą bogatą ofertę, pozwalającą na ciekawe spędzenie tutaj dłuższego pobytu,
- wzrost popularności turystyki krajowej – w ciągu ostatnich lat Polacy coraz częściej spędzają swój urlop w kraju,
- promocja i turystyczne zagospodarowanie rzek (Wisły, Drwęcy),
- lepsze skomunikowanie obszarów metropolii ścieżkami rowerowymi i rozwój turystyki rowerowej;

Ryzyko:

- zanieczyszczenie środowiska naturalnego i utrata cennych zasobów przyrodniczych,
- silne działania promocyjne okolicznych miast i ośrodków turystycznych, „odbierające” turystów,
- załamanie krajowego rynku turystycznego.

Infrastruktura techniczna:

Ostatnim elementem diagnozy jest infrastruktura techniczna, rozumiana jako zasoby niezbędne do normalnego funkcjonowania obszaru. Odpowiednie **uzbrojenie techniczne** (dostęp do mediów, dróg) to podstawowy wyznacznik dla każdego inwestora. Niezależnie, czy jest nim międzynarodowy koncern, szukający terenu pod fabrykę, czy lokalny przedsiębiorca, chcący wybudować pensjonat, czy rodzina, planująca budowę domu pod miastem.

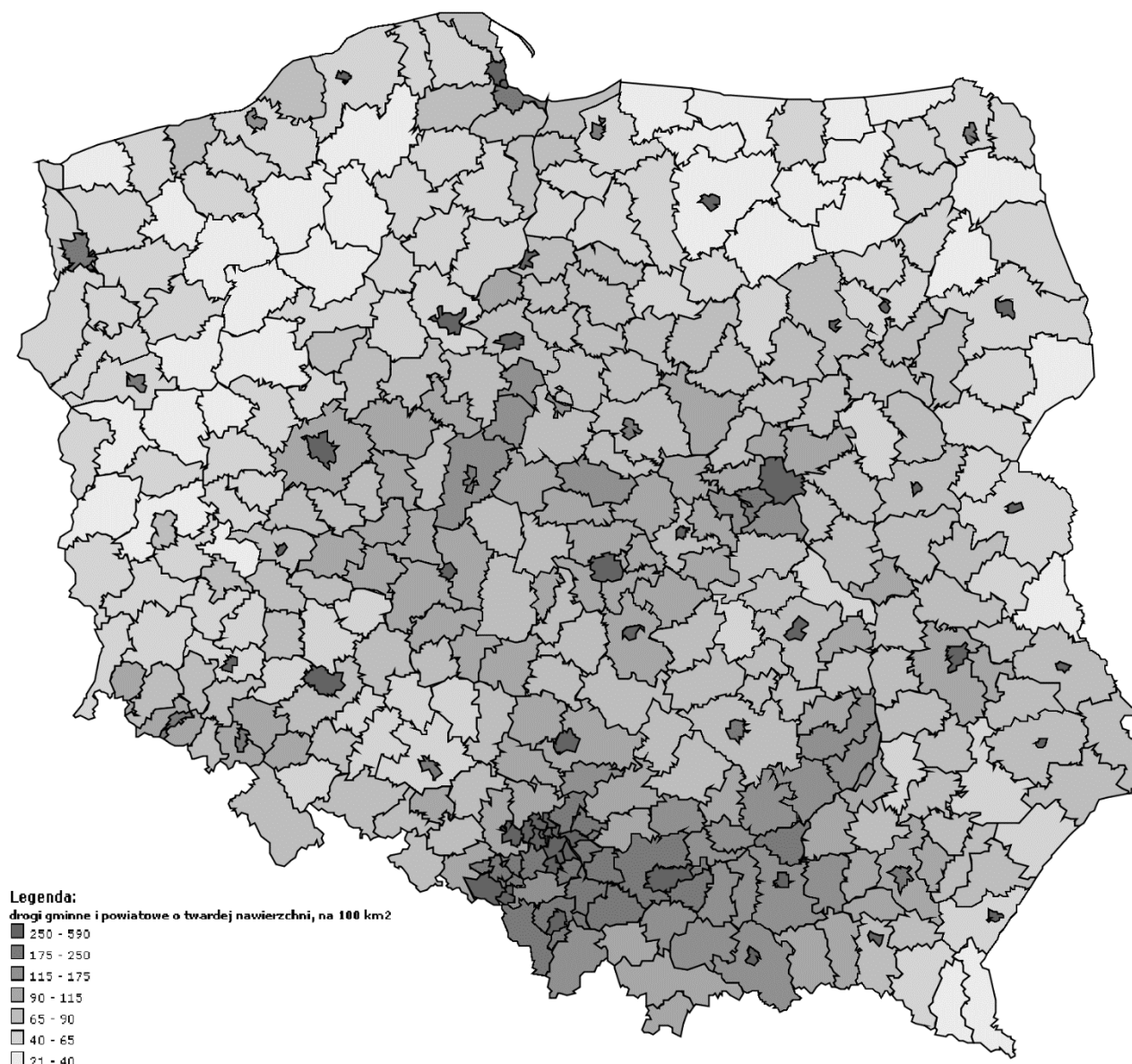
Zadaniem powiatu jest dbanie o infrastrukturę, będącą pod jego opieką oraz dążenie do ciągłej poprawy jej stanu. Budowa, rozbudowa i bieżące utrzymanie tego typu obiektów to największe obciążenie dla budżetu każdej jednostki samorządu terytorialnego.

Na pierwszym planie, na większości obszarów wiejskich, znajduje się **infrastruktura drogowa**. Powiat toruński jest dobrze skomunikowany drogami szybkiego ruchu (północ-południe autostrada A1 Gdańsk-Łódź, z południowego zachodu na północny wschód budowana obecnie trasa S5 Poznań-Świecie, w planach S10 Bydgoszcz-Toruń), bogata jest też sieć dróg krajowych i wojewódzkich.

Mieszkańcy powiatu toruńskiego korzystają z **300 km kilometrów dróg powiatowych**, które nadzoruje Powiatowy Zarząd Dróg. W 2015 r. w jego zasobach znajdowało się 297 km dróg o nawierzchni twardej (ulepszonej) i 5 km powiatowej drogi gruntowej.

Sieć dróg lokalnych (gminnych i powiatowych) na obszarze powiatu toruńskiego jest umiarkowanie rozwinięta. W 2015 r. **na każde 100 km²** powierzchni w powiecie toruńskim przypadało **78,8 km utwardzonej drogi** gminnej lub powiatowej. Średnia dla Polski wyniosła 77,6 km, a dla województwa kujawsko-pomorskiego 79,8 km.

Grafika 23. Drogi gminne i powiatowe o twardej nawierzchni na 100 km² w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 29.07.2017 r.

Mapa powyżej pokazuje, że największa **gęstość sieci drogowej** charakteryzuje miasta oraz Górny Śląsk i Małopolskę. Najmniej utwardzonych tras mają zaś do wyboru mieszkańcy województwa lubuskiego, zachodniopomorskiego i warmińsko-mazurskiego.

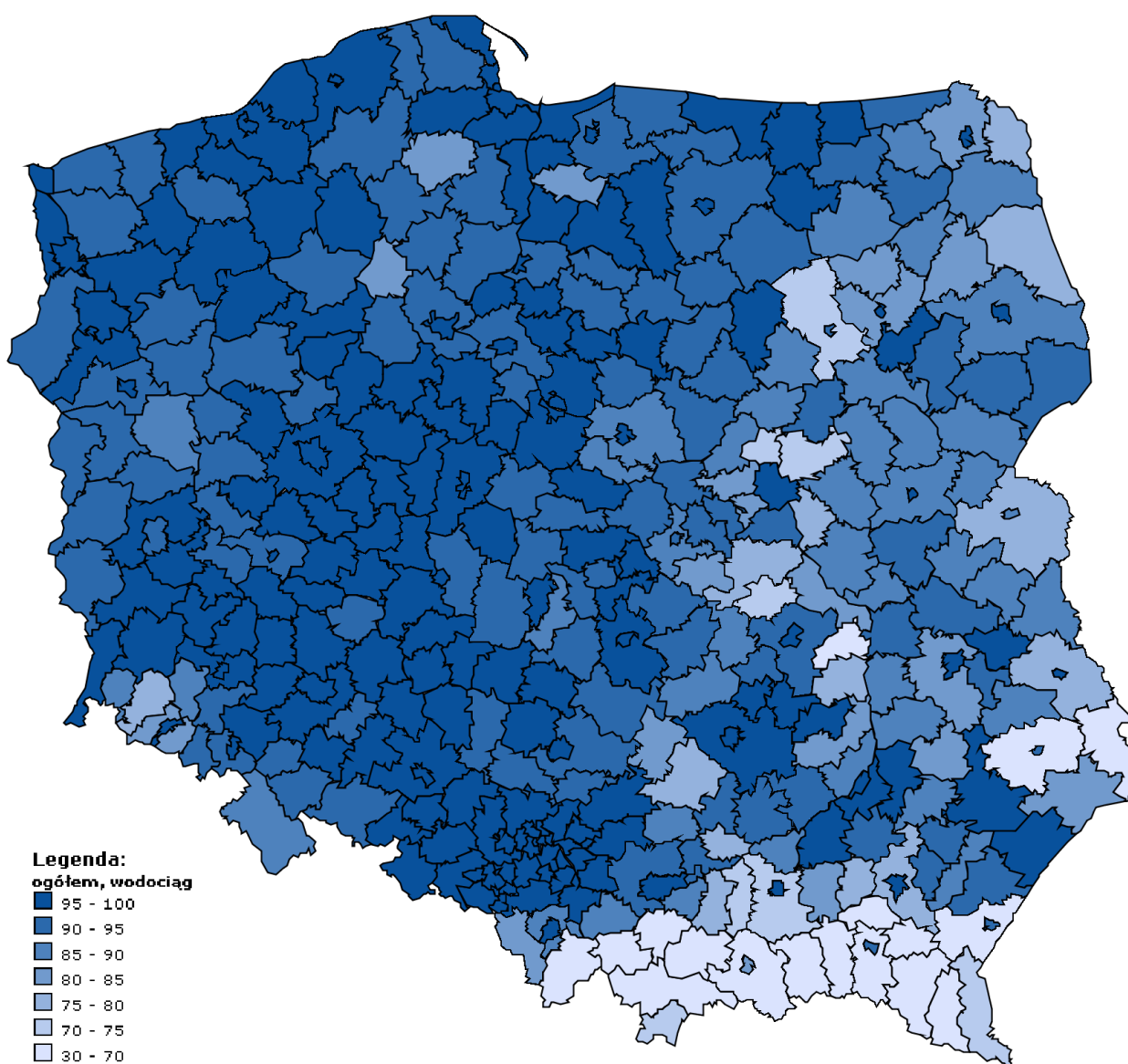
Ilość dróg to jedno, a ich **stan techniczny** to drugie. Według szacunków Powiatowego Zarządu Dróg w latach 2017-2020 konieczne będzie **wyremontowanie co najmniej 76 km dróg powiatowych**.

Dodatkowo inwestycje poprawiające bezpieczeństwo, oświetlenie, odśnieżanie, utrzymanie w czystości. Sam roczny koszt utrzymania infrastruktury drogowej to prawie 10 milionów złotych z budżetu Powiatu Toruńskiego (dane z 2016 r., razem dział 600).

Na drugim miejscu wśród potrzeb inwestycyjnych na obszarach wiejskich jest **sieć wodociągowo-kanalizacyjna**. Dostęp do wody pitnej za pośrednictwem wodociągów pozwala ograniczyć ryzyko wystąpienia zanieczyszczeń szkodliwych dla ludzi oraz ułatwić codzienne życie tysiącom osób.

Grafika 24. Udział ludności korzystającej z wodociągu w ludności ogółem w 2015 r. w podziale na powiaty.

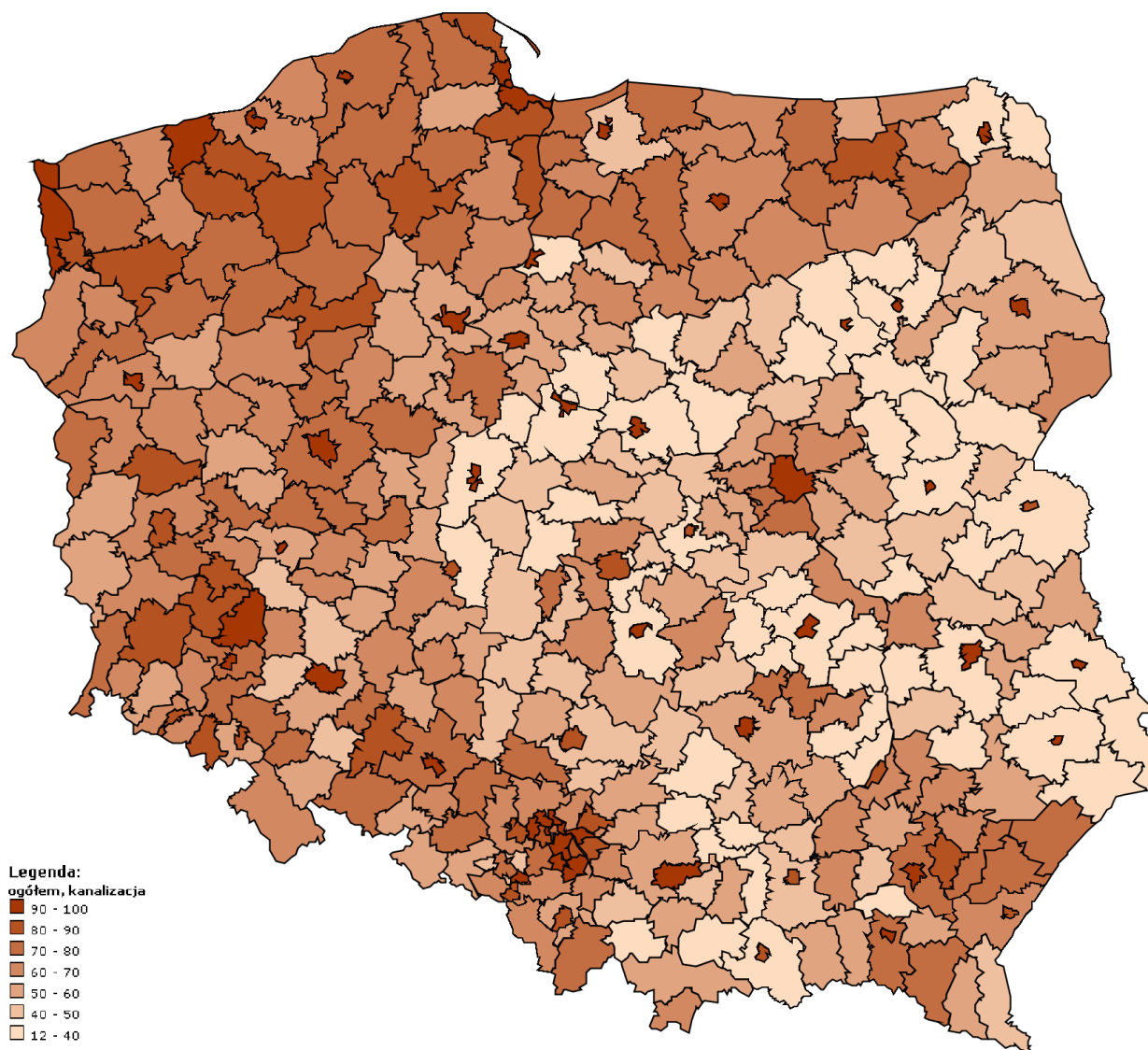

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 19.07.2017 r.

Ostatnie lata to dynamiczny rozwój **sieci wodociągowej** w skali kraju, korzysta z niej już 91,8% Polaków (oraz 95,2% mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego i **92,9% mieszkańców powiatu toruńskiego**). Na mapie powyżej można zauważyć, że obecnie niski stopień dostępności sieci wodociągowej jest problemem punktowym i obejmuje południowe krańce województwa podkarpackiego i małopolskiego oraz pojedyncze powiaty w województwie lubelskim i mazowieckim.

Znacznie wolniej rozwija się **sieć kanalizacyjna** (szczególnie ważna w kontekście ochrony gruntów i wód podziemnych). Dostęp do kanalizacji posiada 69,7% Polaków, 69,6% mieszkańców regionu i **56,9% mieszkańców powiatu**.

Grafika 25. Udział ludności korzystającej z kanalizacji w ludności ogółem w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 19.07.2017 r.

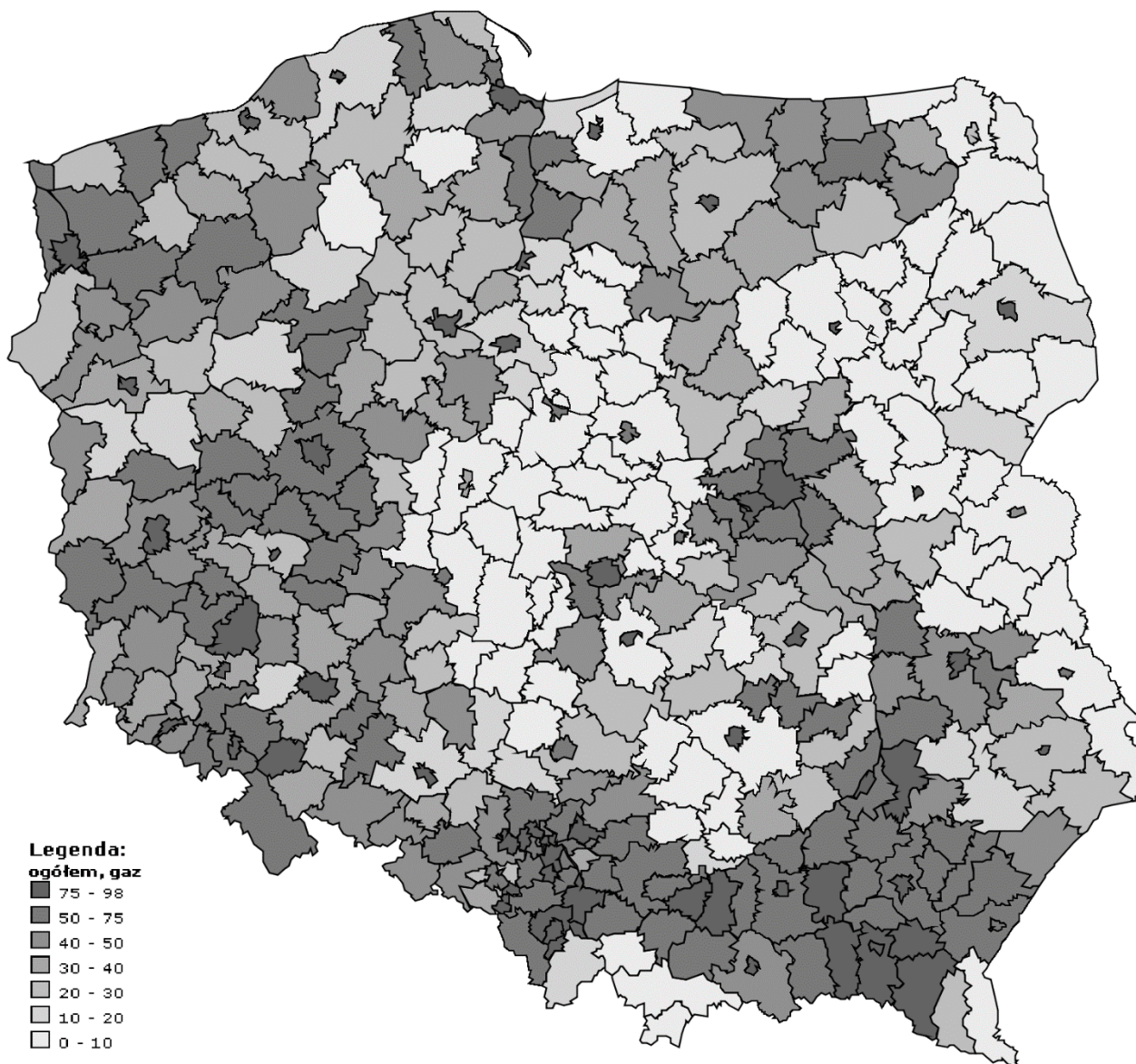
Pod względem **dostępności sieci kanalizacyjnej powiat toruński wypada sporo poniżej średniej** dla kraju i województwa. W tym przypadku widać jednak bardzo silne różnice regionalne. Największy odsetek mieszkańców korzysta z kanalizacji w województwie zachodniopomorskim, pomorskim, warmińsko-mazurskim, lubuskim i wielkopolskim. Dobrze wypada też województwo dolnośląskie i podkarpackie. W tym przypadku (dosłownie) białą plamą jest teren województwa mazowieckiego, podlaskiego, łódzkiego, świętokrzyskiego i lubelskiego.

W przypadku odbioru nieczystości należy pamiętać, że na obszarach wiejskich, o rozproszonej zabudowie (dużymi odległościami pomiędzy pojedynczymi budynkami), zbiorcza sieć kanalizacyjna nie zawsze jest najlepszym rozwiązaniem. W takich przypadkach wspierana jest raczej budowa indywidualnych, **przydomowych oczyszczalni ścieków** (dzięki czemu nie trzeba budować i utrzymywać dodatkowych kilometrów sieci).

Ostatnim elementem uzbrojenia technicznego jest **sieć gazowa**, wykorzystywana przez mieszkańców do ogrzewania i zasilania kuchni gazowych, ale także niezbędna do funkcjonowania większości dużych zakładów przemysłowych czy przetwórczych.

Jest to najwolniej zmieniający się typ infrastruktury technicznej. Nowe gazociągi powstają bardzo rzadko, a decyzje o ich umiejscowieniu i tempie realizacji inwestycji są podejmowane na szczeblu centralnym. Stąd **niezmiennie od lat istnieją obszary o bardzo ograniczonym dostępie do sieci gazowej**.

Grafika 26. Udział ludności korzystającej z sieci gazowej w ludności ogółem w 2015 r. w podziale na powiaty.

Źródło: geo.stat.gov.pl; dostęp w dniu 29.07.2017 r.

Największa dostępność sieci gazowej występuje w województwie podkarpackim, śląskim i dolnośląskim. Najmniejszy odsetek ludności korzysta z sieci gazowej na terenie województw podlaskiego, mazowieckiego, łódzkiego, świętokrzyskiego i lubelskiego oraz we wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego.

Niestety, szanse na szybką poprawę sytuacji w tym zakresie na terenie powiatu toruńskiego są niewielkie. Tym bardziej, że odsetek osób z dostępem do sieci gazowej w kraju i na terenie województwa kujawsko-pomorskiego powoli się zmniejsza (**przybywa osób na terenach bez dostępu do sieci**).

Dla potencjalnych inwestorów (przedsiębiorców i osób budujących własne domy) duże znaczenie ma także, poza dostępnością podstawowych mediów, ład przestrzenny i spójność, przewidywalność koncepcji zagospodarowania poszczególnych obszarów. Jeśli na danym obszarze wyraźnie wskazano sfery zabudowy mieszkaniowej, przemysłowej, usługowej i rolniczej oraz określono wymogi, jakie muszą spełniać obiekty na danym terenie, to inwestorzy mogą szybko przystąpić do realizacji swoich projektów. Jeśli brakuje takich dokumentów (głównie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego) to proces inwestycyjny się wydłuża, a sam inwestor nie może mieć pewności, że działka, którą teraz zakupi, będzie mogła być wykorzystywana w planowanych przez niego celach za 15-20 lat.

Szansą na pewną poprawę w tym zakresie jest **informatyzacja zasobów geodezyjnych** na terenie powiatu toruńskiego, dzięki której inwestorzy zyskają łatwy dostęp do informacji o potencjalnych lokalizacjach, spełniających ich oczekiwania.

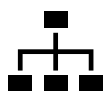
Podsumowanie

W zakresie infrastruktury technicznej **atutem** powiatu jest dobrze rozwinięta infrastruktura drogowa i dobre skomunikowanie z resztą kraju, **problemy** to niewystarczająco rozwinięta sieć wodociągowo-kanalizacyjna i gazowa, wysokie koszty utrzymania i rozbudowy obiektów infrastruktury technicznej oraz utrudnienia w procesie inwestycyjnym, wynikające z nierównomiernych postępów w planowaniu przestrzennym na terenie powiatu. **Szansą** dla powiatu jest pozyskanie środków zewnętrznych na rozbudowę podstawowej infrastruktury (albo sfinansowanie jej kosztów ze środków centralnych) oraz zmniejszenie kosztów bieżącej eksploatacji sieci technicznych (przez zastosowania nowych technologii, materiałów). Podstawowym **ryzykiem** w tym obszarze jest czas i środki, jakie trzeba przeznaczyć na realizację nawet najmniejszego zadania z zakresu infrastruktury technicznej.

Analiza SWOT:

Atuty, silne strony	Problemy, słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - lokalizacja powiatu pomiędzy stolicami województwa, włączenie w B-TOM, - dobre skomunikowanie z resztą regionu i kraju, - stały wzrost liczby mieszkańców, - dobra struktura demograficzna (duży odsetek osób młodych), - rosnące wskaźniki przedsiębiorczości, - duża liczba podmiotów działających w sferze kultury i edukacji, - liczne obiekty kulturalne, - innowacyjny mechanizm budżetu obywatelskiego, - zmniejszający się zasięg korzystania z pomocy społecznej, - zmniejszająca się skala problemów społecznych i bezrobocia, - dynamiczny wzrost liczby miejsc noclegowych, - duże walory środowiskowo-przyrodnicze, 	<ul style="list-style-type: none"> - silne zróżnicowanie wewnętrzne powiatu, - utrudnienia w komunikacji wewnątrz powiatu (zły stan dróg lokalnych i brak ogólnodostępnego mostu przez Wisłę w południowej części powiatu), - wzrastający odsetek seniorów, - problemy strukturalne w mieście Chełmża, - konieczność ciągłej rozbudowy infrastruktury publicznej, - niski poziom wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców, - bezrobocie i bardzo niski poziom średniego wynagrodzenia, - niewystarczająco rozwinięta oferta opieki nad dziećmi, - niewystarczające wsparcie lokalnych organizacji pozarządowych, - wysokie koszty polityki społecznej i utrzymania opieki zdrowotnej, - duże zagrożenie ubóstwem i niewystarczające zasoby do walki z wykluczeniem społecznym mieszkańców, - niewielkie natężenie ruchu turystycznego, - niewystarczająco rozwinięta sieć wodociągowo-kanalizacyjna i gazowa, - niepełne wykorzystanie narzędzi planowania przestrzennego,
Potencjał, szanse	Ryzyko, zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - szybszy rozwój w ramach metropolii, - rozbudowa i modernizacja sieci transportowej na obszarze powiatu, - dalszy napływ nowych mieszkańców, - rozwój polityki prorodzinnej, - wprowadzenie systemowych rozwiązań w opiece nad seniorami, - dobra kondycja krajowej gospodarki, - poprawa warunków prowadzenia działalności gospodarczej, - sfinansowanie części niezbędnych inwestycji z dostępnych środków publicznych i prywatnych, - nadanie większego priorytetu działaniom społeczno-kulturalnym, - rozbudowa programów edukacyjnych i profilaktycznych, - rozwój sieci tras rowerowych, 	<ul style="list-style-type: none"> - zagrożenie powodziowe (szczególnie wzdłuż Wisły i Drwęcy), - niekontrolowana urbanizacja, głównie na terenach sąsiadujących z miastami, - narastający trend starzenia się społeczeństwa, - brak środków finansowych na przeprowadzenie wszystkich niezbędnych inwestycji i zadań, - ucieczka zdolnych, ambitnych mieszkańców z obszaru, - kryzys gospodarczy, - wycofywanie się mieszkańców z życia społecznego, kulturalnego, - zanieczyszczenie środowiska naturalnego,

Cele, priorytety i kierunki działań

Punktem wyjścia do określenia celów, priorytetów i kierunków działań były wnioski z diagnozy społeczno-gospodarczej oraz analiza obowiązujących **dokumentów strategicznych, planistycznych**. Były to:

- na poziomie regionalnym:
  - „Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+”,
  - „Strategia Polityki Społecznej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020”,
  - „Wieloletni Program Współpracy Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z organizacjami pozarządowymi na lata 2016-2020”,
  - „Kujawsko-Pomorski Plan Działań na rzecz Zatrudnienia”,
  - „Program Współpracy Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z Organizacjami Pozarządowymi”,
- na poziomie powiatowym:
  - „Strategia Rozwoju Powiatu Toruńskiego na lata 2012-2020”,
  - „Powiatowa Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w powiecie toruńskim na lata 2017-2022”,
  - „Program współpracy Powiatu Toruńskiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2017”,
- na poziomie subregionalnym:
  - Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Podgrodzie Toruńskie” na lata 2014-2020,
  - Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Zakole Dolnej Wisły” na lata 2014-2020,
  - Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Dobrzyń” na lata 2014-2020,
  - Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Ziemia Gotyku” na lata 2014-2020,
- na poziomie lokalnym:
  - „Strategia rozwoju gminy m. Chełmża na lata 2016-2022”,
  - „Strategia rozwoju gminy Chełmża na lata 2015-2025”,
  - „Strategia rozwoju gminy Czernikowo do 2020 r.”,
  - „Strategia rozwoju gminy Lubicz na lata 2013-2020”,
  - „Strategia rozwoju gminy Łubianka na lata 2015-2023”
  - „Strategia rozwoju gminy Obrowo na lata 2016-2023”
  - „Strategia rozwoju gminy Wielka Nieszawka na lata 2015-2025”
  - „Strategia rozwoju gminy Zławieś Wielka na lata 2016-2023”.

Poniżej w sposób syntetyczny zaprezentowano **cele i priorytety Programu** w nawiązaniu do „Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+”.

Poziom strategiczny:	Program Rozwoju Powiatu Toruńskiego na lata 2017-2020	Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+
Cel główny:	Zrównoważony rozwój powiatu toruńskiego do 2020 r.	-
Cele strategiczne:	1. Wsparcie lokalnego rynku pracy na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku	Gospodarka i miejsca pracy
	2. Rozbudowa i poprawa standardu infrastruktury transportowej, drogowej na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku	Dostępność i spójność
	3. Ograniczenie skali wykluczenia społecznego na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku	Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi
	4. Unowocześnienie bazy edukacyjnej na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku	
	5. Rozwój ochrony zdrowia na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku	
	6. Poprawa standardu usług świadczonych przez Starostwo Powiatowe w Toruniu i podległe instytucje do 2020 roku	Sprawne zarządzanie
Priorytety:	1. dobre miejsca pracy	Konkurencyjna gospodarka
	2A. bezpieczeństwo użytkowników infrastruktury drogowej	Modernizacja przestrzeni wsi i miast
	2B. rozwój tras rowerowych	
	3A. profilaktyka	Nowoczesne społeczeństwo
	3B. wsparcie seniorów	
	4. nowoczesne pracownie naukowo-doświadczalne	
	5. wysokie standardy opieki	
	6. usługi elektroniczne	

Cel strategiczny 1:**Wsparcie lokalnego rynku pracy na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku****Opis sytuacji:**

Stopa bezrobocia w powiecie toruńskim spada, ale nadal jest znacznie powyżej średniej wojewódzkiej i krajowej. Problem ten szczególnie mocno dotyka kobiety. Dodatkowo, na terenie powiatu toruńskiego bezrobocie stanowi poważny problem w gminie Czernikowo.

Poważnym wyzwaniem jest bardzo niski poziom średniego wynagrodzenia, stanowiący tylko 75% średniej krajowej. Zwiększa to ryzyko ubóstwa, biedy wśród mieszkańców.

Dodatkowym problemem jest niski poziom kwalifikacji i formalnego wykształcenia mieszkańców. Większość bezrobotnych ma wykształcenie gimnazjalne lub zawodowe, 38% nie posiada żadnych kwalifikacji zawodowych.

Opis planowanych działań:

Zakładamy kontynuację dotychczasowych zadań w tym zakresie, koncentrujących się na doradztwie zawodowym, pośrednictwie pracy, subsydiowanym zatrudnieniu, dotacjach na rozpoczęcie działalności gospodarczej, doposażenie stanowiska pracy czy szkolenia pracowników.

Starostwo Powiatowe (Powiatowy Urząd Pracy dla Powiatu Toruńskiego) jest tutaj jedynie realizatorem zadań zleconych przez inne instytucje. Zasady wydatkowania środków na ten cel ustalane są na szczeblu krajowym i regionalnym, co oznacza ograniczony wpływ Powiatu Toruńskiego na dokładny zakres merytoryczny zadań.

W Programie przedstawiono szacunkowe wartości zadań w oparciu o najbardziej aktualne informacje dotyczące środków Funduszu Pracy na lata 2017-2020.

Priorytet na lata 2017-2020: dobre miejsca pracy, rozumiane jako miejsca pracy dobrze płatne, powstające w rozwojowych sektorach gospodarki, przyczyniające się do rozwoju obszaru.

Powiązanie z innymi celami Programu:

Jakakolwiek poprawa na rynku pracy (przede wszystkim w obszarze wynagrodzeń) musi wiązać się ze zwiększeniem działań edukacyjnych, skupionych w celu strategicznym 4. „Unowocześnienie bazy edukacyjnej na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku”.

Z drugiej strony, stabilna sytuacja na lokalnym rynku pracy to ograniczenie ryzyka bezrobocia i biedy wśród mieszkańców (a więc zjawisk zwalczanych w ramach celu strategicznego 3. „Ograniczenie skali wykluczenia społecznego na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku”).

Realizator: Powiatowy Urząd Pracy dla Powiatu Toruńskiego

Łączny planowany budżet celu i priorytetu: 34.482.000,00 zł ze środków budżetu państwa (Fundusz Pracy) i funduszy unijnych.

Oczekiwane efekty, wskaźniki w latach 2017-2020:

- udzielenie 490 dotacji na podjęcie działalności gospodarczej,
- utworzenie 167 nowych miejsc pracy.

Cel strategiczny 2:**Rozbudowa i poprawa standardu infrastruktury transportowej, drogowej na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku****Opis sytuacji:**

Sieć drogowa na terenie powiatu jest dobrze rozwinięta, ale konieczne jest ciągle remontowanie nawierzchni i prace modernizacyjne, poprawiające bezpieczeństwo uczestników ruchu drogowego. Ponadto, konieczne jest uzupełnienie infrastruktury towarzyszącej (zatoczki, oświetlenie, rozwiązania bezkolizyjne itp.).

Odrębnym zadaniem jest wieloletni program rozbudowy sieci ścieżek rowerowych na terenie powiatu toruńskiego. To właśnie turystyka i rekreacja rowerowa są wskazywane jako jedna z podstawowych funkcji tego obszaru.

Opis planowanych działań:

W Programie założono realizację projektów modernizacyjnych, w ramach których poprawiony zostanie stan techniczny kilkudziesięciu kilometrów dróg powiatowych. Planowane są także działania z zakresu poprawy bezpieczeństwa pieszych (budowa chodników). Oddzielnym zadaniem jest także rozbudowa istniejącej sieci ścieżek rowerowych.

Priorytety na lata 2017-2020:

- 2A. bezpieczeństwo użytkowników – położenie większego nacisku na zadania i ich elementy poprawiające bezpieczeństwo wszystkich użytkowników dróg,
- 2B. ścieżki rowerowe – sposób na rozwój taniego, bezpiecznego i niskoemisyjnego systemu transportu, także cenny element potencjału turystyczno-rekreacyjnego obszaru.

Powiązanie z innymi celami Programu:

Efektywny system transportu lokalnego to podstawowy warunek, umożliwiający realizację założeń celu strategicznego 1. „Wsparcie lokalnego rynku pracy na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku”, a wsparcie skierowane na rozwój transportu rowerowego może przyczynić się do rozwoju firm z branży turystycznej i rekreacyjnej.

Realizator: Powiatowy Zarząd Dróg

Łączny planowany budżet celu: 61.049.000,00 zł ze środków Powiatu Toruńskiego, gmin, województwa, budżetu państwa i funduszy unijnych (z tego 43 mln złotych na priorytet 2A bezpieczeństwo użytkowników i 18 mln złotych na priorytet 2B ścieżki rowerowe).

Oczekiwane efekty, wskaźniki w latach 2017-2020:

- wyremontowanie, modernizacja 76 km dróg powiatowych,
- budowa 4 km chodników,
- budowa 50 km ścieżek rowerowych.

Cel strategiczny 3:**Ograniczenie skali wykluczenia społecznego na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku****Opis sytuacji:**

Większość negatywnych zjawisk społecznych na terenie powiatu toruńskiego ulega w ostatnich latach ograniczeniu. Nadal jednak z pomocy społecznej korzysta większy odsetek mieszkańców niż średnio w województwie i kraju. Na znaczeniu zyskują szczególnie zadania realizowane w obszarze wsparcia osób z niepełnosprawnościami i systemu pieczy zastępczej.

Opis planowanych działań:

Program zakłada realizację zadań, opisanych szczegółowo w „Powiatowej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych z powiecie toruńskim na lata 2017-2022”.

Priorytety na lata 2017-2020:

- 3A. profilaktyka – w okresie objętym Programem planowane jest wzmocnienie roli działań o charakterze profilaktycznym, edukacyjnym,
- 3B. wsparcie seniorów – w związku z szybkim wzrostem ich liczby planowane jest podjęcie specjalnych działań, adresowanych do tej grupy.

Powiązanie z innymi celami Programu:

Dobra sytuacja gospodarcza i efekty realizacji celu strategicznego 1. „Wsparcie lokalnego rynku pracy na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku” mogą znacząco wpłynąć na ograniczenia zagrożenia wykluczeniem społecznym.

Realizator: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie

Łączny planowany budżet celu: 11.701.000,00 zł ze środków Powiatu Toruńskiego, budżetu państwa, Państwowego Funduszu Ochrony Osób Niepełnosprawnych i funduszy unijnych (z tego 0,5 mln złotych na priorytet 3A profilaktyka i 11,2 mln złotych na priorytet 3B wsparcie seniorów).

Oczekiwane efekty, wskaźniki w latach 2017-2020:

- unowocześnienie 2 placówek pobytu,
- realizacja 7 programów wsparcia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- objęcie wsparciem 3.000 osób.

**Cel strategiczny 4:
Unowocześnienie bazy edukacyjnej na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku**

Opis sytuacji:

Wśród szkół prowadzonych przez Powiat Toruński prym wiodą kierunku kształcenia na poziomie zawodowym i technicznym. Poszczególne placówki potrzebują remontów i doposażenia, w szczególności stworzenia profesjonalnych pracowni naukowo-doświadczalnych.

Opis planowanych działań:

W ciągu czterech lat planujemy stworzyć lub doposażyć kilkadziesiąt specjalistycznych pracowni (m.in. fizjoterapeutyczną, kosmetyczną, elektryczną, mechatroniki, agrotroniki). Inwestycje w nowoczesny sprzęt zostaną połączone z podnoszeniem kwalifikacji nauczycieli i uczniów, tak, aby jak najlepiej wykorzystać ich potencjał.

Priorytet na lata 2017-2020: nowoczesne pracownie naukowo-doświadczalne, wyposażone w specjalistyczny sprzęt, pozwalający szkolić specjalistów z umiejętnościami praktycznymi, poszukiwanymi na rynku pracy.

Powiązanie z innymi celami Programu:

Podniesienie jakości kształcenia zawodowego i praktycznego pozwoli na ułatwienie osiągnięcia celu strategicznego 1. „Wsparcie lokalnego rynku pracy na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku”. Jeśli poprawa systemu kształcenia umożliwi im zdobycie lepszej pracy to jednocześnie nastąpi poprawa w zakresie celu strategicznego 3. „Ograniczenie skali wykluczenia społecznego na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku”.

Realizator: dyrektorzy poszczególnych placówek oświatowych

Łączny planowany budżet celu i priorytetu: 12.778.000,00 zł ze środków Powiatu Toruńskiego i funduszy unijnych.

Oczekiwane efekty, wskaźniki w latach 2017-2020:

- 63 wsparte pracownie,
- 2 800 uczniów i 122 nauczycieli podnoszących kwalifikacje.

**Cel strategiczny 5:
Rozwój ochrony zdrowia na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku**

Opis sytuacji:

Zadania z zakresu ochrony zdrowia wykonuje Szpital Powiatowy w Chełmży, który wymaga doposażenia w nowoczesny sprzęt i rozbudowy połączonej ze zwiększeniem liczby miejsc w Zakładzie Opiekuńczo-Lecznym.

Opis planowanych działań:

Poza przeprowadzeniem niezbędnych inwestycji w szpitalu, dodatkowo planowana jest kontynuacja profilaktycznych badań zdrowotnych mieszkańców powiatu jako istotnego elementu edukacji zdrowotnej i wczesnej diagnostyki chorób.

Priorytet na lata 2017-2020: wysokie standardy opieki – najważniejszym wyzwaniem na ten okres programowy jest poprawa jakości usług medycznych, świadczonych w Szpitalu Powiatowym w Chełmży.

Powiązanie z innymi celami Programu:

Dobra jakość opieki zdrowotnej i rozwinięta profilaktyka to mniejsze ryzyko poważnych chorób, eliminujących mieszkańców (przynajmniej tymczasowo) z rynku pracy. Tym samym działania z zakresu poprawy bezpieczeństwa zdrowotnego pozytywnie oddziałują na cel strategiczny 1. „Wsparcie lokalnego rynku pracy na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku” i cel strategiczny 3. „Ograniczenie skali wykluczenia społecznego na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku”.

Realizator: Szpital Powiatowy spółka z o.o. w Chełmży

Łączny planowany budżet celu i priorytetu: 11.956.000,00 zł ze środków Powiatu Toruńskiego, innych udziałowców spółki, środków prywatnych i funduszy unijnych.

Oczekiwane efekty, wskaźniki w latach 2017-2020:

- 1 unowocześniony szpital,
- 1 500 badań profilaktycznych.

Cel strategiczny 6:

Poprawa standardu usług świadczonych przez Starostwo Powiatowe w Toruniu i podległe instytucje do 2020 roku

Opis sytuacji:

Większość zadań w ramach tego celu wykonywana jest w ramach bieżącej działalności placówek powiatowych, oferujących mieszkańcom rozmaite usługi publiczne. Dyrektorzy poszczególnych jednostek podejmują szereg działań, które mają na celu poprawę obsługi klientów. Obecnie największym wyzwaniem jest informatyzacja i cyfryzacja procesu obsługi spraw administracyjnych, prowadzonych przez Starostwo.

Opis planowanych działań:

Planowany jest wieloletni program informatyzacji zasobów geodezyjnych.

Priorytet na lata 2017-2020: usługi elektroniczne – rozwój komunikacji elektronicznej z mieszkańcami i pełna cyfryzacja dokumentacji Starostwa.

Powiązanie z innymi celami Programu:

Informatyzacja przyspieszy prace wydziałów Starostwa, obsługujących proces inwestycji budowlanych. Dzięki łatwemu dostępowi do systemów informacji przestrzennej powinien skrócić się czas oczekiwania na niezbędne decyzje i pozwolenia. Wpłynie to pozytywnie na osiągnięcie celu strategicznego 1. „Wsparcie lokalnego rynku pracy na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku”.

Realizator: Starostwo Powiatowe w Toruniu

Łączny planowany budżet celu i priorytetu: 6.623.000,00 zł ze środków Powiatu Toruńskiego i funduszy unijnych.

Oczekiwane efekty, wskaźniki w latach 2017-2020:

- zinformatyzerowanie zasobów geodezyjnych.

Wykaz zadań wraz z planem finansowym:

Osiągnięcie celów Programu będzie możliwe dzięki zestawowi konkretnych zadań (kierunków interwencji), które zostały zaplanowane do realizacji na lata 2017-2020. Zadania zostały przyporządkowane do poszczególnych celów strategicznych i priorytetów.

Wykaz stanowi jednocześnie plan finansowy Programu, wskazując z jakich źródeł będą finansowane poszczególne zadania (a tym samym priorytety i cele) oraz jaka jest łączna planowana wysokość wsparcia w ramach danego priorytetu i celu. Do wyliczeń szczegółowych posłużyły dane z „Wieloletniej Prognozy Finansowej Powiatu Toruńskiego na lata 2017-2023” (uchwała nr XXIV/153/2016 Rady Powiatu Toruńskiego z dnia 16 grudnia 2016 roku).

Cel/priorytet/zadanie	Planowane finansowanie ze środków (w zł):		Razem w latach 2017-2020:
	Powiatu Toruńskiego:	Innych źródeł:	
Cel strategiczny 1. Wsparcie lokalnego rynku pracy na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku	0,00	34 482 000,00	34 482 000,00
Priorytet 1: dobre miejsca pracy	0,00	34 482 000,00	34 482 000,00
Zadanie 1: Wsparanie rozwoju przedsiębiorczości i tworzenie nowych miejsc pracy	0,00	34 482 000,00 (Fundusz Pracy, Europejski Fundusz Społeczny)	34 482 000,00
Cel strategiczny 2. Rozbudowa i poprawa standardu infrastruktury transportowej, drogowej na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku	24 442 000,00	36 607 000,00	61 049 000,00
Priorytet 2A. bezpieczeństwo użytkowników	21 306 000,00	21 684 000,00	42 990 000,00
Zadanie 2: Poprawa infrastruktury drogowej	14 104 000,00	21 156 000,00 (budżet państwa, środki gmin)	35 260 000,00
Zadanie 3: Remonty dróg - nakładki	6 410 000,00	0,00	6 410 000,00
Zadanie 4: Budowa chodników	792 000,00	528 000,00 (środki gmin)	1 320 000,00
Priorytet 2B. ścieżki rowerowe	3 136 000,00	14 923 000,00	18 059 000,00
Zadanie 5: Budowa dróg dla rowerów	3 136 000,00	14 923 000,00 (budżet województwa, środki gmin, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego)	18 059 000,00

Cel strategiczny 3. Ograniczenie skali wykluczenia społecznego na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku	2 335 540,00	9 865 460,00	12 201 000,00
Priorytet 3A. profilaktyka	0,00	500 000,00	500 000,00
Zadanie 6: Realizacja programów profilaktycznych	0,00	500 000,00 (PFRON, Europejski Fundusz Społeczny)	500 000,00
Priorytet 3B. wsparcie seniorów	2 335 540,00	9 365 460,00	11 701 000,00
Zadanie 7: Modernizacja systemu ogrzewania w Domu Pomocy Społecznej w Browinie.	2 135 540,00	1 715 460,00 (PFRON, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego)	3 851 000,00
Zadanie 8: Budowa nowego obiektu Środowiskowego Domu Samopomocy w Osieku nad Wisłą	0,00	3 850 000,00 (budżet państwa)	3 850 000,00
Zadanie 9: Wsparcie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	200 000,00	3 800 000,00 (PFRON, Europejski Fundusz Społeczny)	4 000 000,00
Cel strategiczny 4, Unowocześnienie bazy edukacyjnej na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku	1 540 950,00	11 237 050,00	12 778 000,00
Priorytet 4. nowoczesne pracownie naukowo-doświadczalne	1 540 950,00	11 237 050,00	12 778 000,00
Zadanie 10: Adaptacja strychu w Zespole Szkół w Chełmży na potrzeby pracowni fryzjerskiej, kosmetycznej i fizjoterapeutycznej.	254 250,00	1 440 750,00 (Europejski Fundusz Społeczny, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego)	1 695 000,00
Zadanie 11: Wykonanie pracowni krawieckiej, pracowni cukiernictwa, montera zabudowy i robót wykończeniowych w	327 300,00	1 154 700,00 (EFS, EFRR)	1 482 000,00

budownictwie w Zespole Szkół im. Unii Europejskiej w Chełmży			
Zadanie 11: Pracownia mechatroniki/agrotroniki w Z Sz. CKU w Gronowie	121 200,00	686 800,00 (EFS, EFRR)	808 000,00
Zadanie 12: Doposażenie pracowni elektrycznej i elektronicznej pojazdów samochodowych w Zespole Szkół w CKU w Gronowie	61 800,00	350 200,00 (EFS, EFRR)	412 000,00
Zadanie 13: Projekty w zakresie szkolnictwa zawodowego	612 600,00	4 492 400,00 (EFS, EFRR)	5 105 000,00
Zadanie 14: Projekty w zakresie szkolnictwa ogólnego	163 800,00	3 112 200,00 (EFS, EFRR)	3 276 000,00
Cel szczegółowy 5: Rozwój ochrony zdrowia na terenie powiatu toruńskiego do 2020 roku	1 499 000,00	10 457 000,00	11 956 000,00
Priorytet 5. wysoki standard usług	1 499 000,00	10 457 000,00	11 956 000,00
Zadanie 15: Podniesienie standardów usług medycznych w spółce Szpital Powiatowy spółka z o.o w Chełmży poprzez uzupełnienie wyposażenia	878 000,00	4 372 000,00 (środki udziałowców, środki prywatne, EFRR)	5 250 000,00
Zadanie 16: Rozbudowa Zakładu Opiekuńczo-Leczniczego	602 000,00	4 998 000,00 (środki udziałowców, środki prywatne, EFRR)	5 600 000,00
Zadanie 17: Badania profilaktyczne dla mieszkańców powiatu toruńskiego	19 000,00	1 087 000,00 (środki udziałowców, środki prywatne, EFRR)	1 106 000,00

Cel strategiczny 6: Poprawa standardu usług świadczonych przez Starostwo Powiatowe w Toruniu i podległe instytucje do 2020 roku	1 712 710,00	4 910 290,00	6 623 000,00
Priorytet 6. Usługi elektroniczne	1 712 710,00	4 910 290,00	6 623 000,00
Zadanie 18: „Infostrada Kujaw i Pomorza 2.0”	1 712 710,00	4 910 290,00 (EFRR, EFS)	6 623 000,00
Razem cel główny: Zrównoważony rozwój powiatu toruńskiego do 2020 roku	31 530 200,00	107 058 800,00	138 589 000,00

Zadania ujęte w wykazie mogą być aktualizowane.

Podstawowe założenia systemu realizacji (w tym monitoring osiągnięcia celów Programu)

Za realizację Programu odpowiada Zarząd Powiatu Toruńskiego, który w tym celu będzie koordynował działania odpowiednich instytucji, wskazanych jako realizatorzy poszczególnych celów. Zarząd Powiatu może w drodze szczegółowych regulacji ustalić inną jednostkę/podmiot jako odpowiedzialną za monitoring, ewaluację, sprawozdawczość lub kontrolę.

Monitorowanie postępów w realizacji Programu (stopnia osiągnięcia założonych wskaźników) będzie odbywało się okresowo, raz do roku, za rok zakończony. Dodatkowo w połowie okresu realizacji Programu (w pierwszej połowie 2019 r.) założono możliwość dokonania szerszego przeglądu, oceny (ewaluacji) dotychczasowych osiągnięć i wprowadzenie ewentualnych zmian adaptacyjnych w Programie.